

4° Diss. 3800/3

4° Diff. 3800 (3.

DISPUTATIO PATHOLOGICA

DE

MORBIS SPORADICIS
INTERNIS MILITUM IN
CASTRIS EXISTENTIUM.

Quam Auspice DEO

Decreto, Autoritate, & Consensu,
Perillustum, Magnificorum, Spectabilium,
Prænobilium, Excellentissimorum, & Clarissimorum viro-
rum &c. Perillustri Magnifici, Spectabilis, Clarissimi & Consultissi-
mi Domini Universitatis Rectoris, Perillustri, Magnifici, Specta-
bilis, ac Excellentissimi Inclytæ Facultatis Medicæ Domini Decani,
Venerabilis Domini Senioris Sac. Cæs. Reg. Cath. Majest. DD.
Consiliariorum, & Archiatrorum, nec non DD. Professorum
adeoque totius amplissimi DD. Medicorum
Colegii.

IN CELEBERRIMA, ET ANTIQUISSIMA
UNIVERSITATE VIENNENSI,
PRÆSIDE,

Excellentissimo, & Clarissimo Domino
FRANCISCO XAVERIO MANAGETTA de Lerchenau,
Philosophiæ & Medicinæ Doctore, nec non Institutionum
Medicarum, & Anatomiae Professore Publico, &
Ordinario.

Pro Consequenda Prima Laurea publicæ ventilationi exponet.

ANTONIUS HAUZINGER Austr. Viennensis, AA. LL. & Phil.
Mag. Salub. Med. in quintum Annum Auditor ejusdemque pro prima
Laurea Candidatus.

*Discussientur in publico DD. Medicorum Collegio horis pomeridianis
Consuetis Mense August. Die 9.*

VIENNÆ AUSTRIÆ, Typis Mariæ Theresiæ Voigtin Viduæ, Univ. Typ. 1736.

EXCELLENTISSIMO,

AC

ILLUSTRISSIMO

DOMINO DOMINO

JOANNI

ADAMO,

Sacri Romani Imperii

COMITI à PAAR,

LIBERO BARONI

IN

HARDTBERG,

ET

KROTTENSTEIN.

Domino Dominorum

FIRSTENFELD ET STEIN,

Sacrae Cæsareæ Regiæque Catholicæ Majestatis
Actuali Intimo ac Imperiali Aulico Consiliario Camerario,
& Supremo Imperialis Aulæ nec non per ejusdem Regna, Ditiones
& Provincias Hæreditarias Generali, & Hæreditario

Postarum Magistro

DOMINO DOMINO

GRATIOSISSIMO.

EXCELLENTISSIME

AC

ILLUSTRISIME

DOMINE DOMINE.

*D*Atere *Illustrissime Comes* ad
Illustres *Tuae Excellentiae* aras
hosce meos qualescunque In-
genii foetus tanquam debitum
pignus quoddam meæ in *TE*
observantiæ appendere : Sic enim semper in
animo constituebam , ut si *Tuis* mihi niti
con-

concessum fit gratiosissimis auspiciis, magis
tutus firmusque meus hicce Labor persistat,
quam si Ægidem à Perseo mutuâssem. Nam
Tua avitæ Stirpis splendor per tantam tem-
porum seriem in hæc usque tempora conti-
nuo devolutus tramite satis superque testa-
tur; quam solida semper *Tuorum* virtus,
quam stabilis vitæ melioris norma, quam
ad sagum semper togamque idonea Judiciô
summorum Imperatorum fit inventa. Et
sicut vis ab origine pendet, ac fontem fa-
piunt fluvii, pomaque radicem loquuntur,
ita *Tua* semper *Prosapia* non solum eam,
quam à primis *Tua* Stirpis authoribus acce-
perat gloriam, conservavit; verum & in-
dies majus semper majusque ei addidit In-
crementum: abunde docens: fortes creari
fortibus, nec imbellem progenerari ab aquila columbam. Nempè quæ aquarum Alem-
bico manantium est natura, eadem in nepo-
tum laudem redundavit commendatio; nec
unquam elanguit temporum injuriâ splen-
dor ille, quem traduce à majoribus venâ
posteriores acceperunt, novam indefinenter è
togatæ sagatæque scientiæ connubio gloriæ
sobolem educare adlaborantes. Aluerunt
nem-

nempè altas cogitationes, quos fortuna sublimavit; & veluti non in muscarum præda suas volucrum Regina vires exerit, nec pullorum cæde leonina se infumit generositas; ita semper vestalis illa, quæ perpetua in pectore *Tuorum* fovebat Incendia non extinguenda, donec materia gloriæ fuerit super, magno semper posteritati *Tuæ* ad summa quæque ac maxima fuit incitamento. Nam ab eo usque tempore, quò favor Imperatoris FRIDERICI PRIMI Dominos *Beliboni* sive *Bellidori* Stirpis *Paariana* auctores annò suprà Millesimum centesimò septuagesimò in Sacri Romani Imperii *Liberos Barones* creâisset, ac oppido *Paar* in feudum donâisset, non indefesso conatu sitim gloriæ, & famæ famen habebant: quod abundè *Zeninus* post multam annorum seriem est contestatus, qui sub *Friderico* quarto & *Maximiliano* primo Imperatoribus Sux generositatis scenam aperuit; dum renitentes Mediolanenses subditos tum excellenti consiliò, tum invictò gladiò rebelles compescuit. Quemadmodum enim judiciò poli aquilarum vires ac ingenium probantur, ita virtutum *Tuæ* Stirpi avitarum ac ab antecessoribus

ribus cum laude gestarum non immemor
FERDINANDUS I. Imperator Stirpem
Tuam Illustrissimam novis privilegiis auxit,
ac confirmavit; atque sic effecit, ut laus
virtutis in generoso pectore alimentum, &
calcar gloriæ, & stimulus ad majora effice-
retur; dum in perferendis etiam durioribus
negotiis nunquam elanquescens virtus in al-
tum enitebatur, & characteres gloriæ, non
mutos, sed maximè vocales legebat. Ubi
veluti tenui Ister ortus à rivulo nominis sui
gloriam per multa terrarum spatia circum-
ferebat, ac maximè fidelitatem suam in ob-
sequiis CAROLI V. Imperatoris ostendebat,
ob quod etiam in Belgio jure *Supremum Mu-
nus Veredorum Magistri* consequabatur. Et
cùm generoso animo angustus nimium cam-
pus sit pectus, nisi in actum exeat, &
actuosâ industriâ vitam vigorémque conte-
stetur: hinc quoque *Joannes Baptista* Suxæ no-
bilitatis honorem non solum à vetustate rele-
gens aut fastos Suorum vetere scriptos cha-
ractere recensens, sed Suxæ Virtutis aper-
tum gloriæ meridiem ostendens à CAROLO
ARCHI-DUCE AUSTRIÆ *Summum Vere-
dorum Magistri munus* hæreditarium reporta-
vit.

vit. Quod dum in Patrem *Tuum* devolveretur non LEOPOLDO solum & JOSEPHO I. gloriosissimæ memoriæ, sed & CAROLO III. REGI HISPANIARUM nunc gloriosissimè Regnanti ROMANORUM IMPERATORI fuit ab obsequiis expeditissimis. Atque hæc omnia præclarè gesta *Tuorum* antecessorum deses non numeras; sed ea geminando Majoribus omnibus Major esse contendis, quin facta eorum in Epitomen cogis, ac veluti medias inter cœli lachrymas pulchrior rides *Thaumantias*: quippe qui sinistris etiam dexterè nōsti obviare, & Virtutis *Tuæ* monumenta orbi ac posteritati transcribere; ita, ut Taciti dictum in *Te* Jure cadat, dicentis: Optimos mortalium altissima quæque cupere: &, si effato Peligni vatis
- - - - - nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingeniisque bonis.

Eousque Virtutis *Tuæ* evecta est amplitudo, ut Imortale jam nomen sis consecutus. *Tui* sunt fructus, *Tuæ* industriæ præmia, *Tuæ* sapientiæ debita, quod & in Intimum *Summi Monarchæ consiliarium* sis electus. Quare jure audeo me *Tuis* credere Auspiciis, & dum simul meritæ præconia famæ celebros, hosce
meos

meos labores, & conatus in sinceri candoris
ac observantiæ pignus dedico; atque veluti
Illustrissimæ Tuæ Stirpi felix Emolumentum
voveo, ita me demissè commendo, simulque
persevero

EXCELLENTIÆ TUÆ

Honoribus & Obsequiis

Devotissimus

ANTONIUS HAUZINGER,

Austriacus Viennensis.

PRAE-

PRÆFATIO

AD

LECTOREM ERUDITUM.

Ccupationem magnam creatam esse omnibus hominibus, & jugum grave super filios Adam, à die exitûs de ventre matris eorum, usque in diem sepultura, in matrem omnium Ecclesiasticus c. 40. v. 1. nos monet. Atque inde factum est, quod vita humana apud Plautum plus alôes habeat, quàm mellis, id est: plus molestiæ, quàm voluptatis; & Romano morum Magistro lib. de brevitæ vitæ, omnis vita supplicium sit, quæ si longior fuerit, nisi multum mali per Menandrum fert. Siquidem adversus omnes fortune impetus, & naturæ ipsius inclementiam pancratistæ habeamur, indices nobis minuuntur vires, & anni (ut Browne eleganter differit) incurvant nobis, non rectificant naturam, & vitiosas dispositiones in nequiores

B

res habitus convertunt , qui postremo deplorata
vitia secum adducunt , fiuntque leviores mortis
cruciatus præ morborum , & ærumnarum carni-
ficina , aditûsque ad mortem morte ipsa acerbior.
Hinc Euripides vitæ mortalium condolens ait :
Hæc vita nomine vitæ est , ipsa re labor.

Deploranda hæc humanæ sortis conditio ,
quemadmodum nobis omnibus à Protoplastæ lapsu
communis est , sic potissimum communis est iis ,
qui militiæ nomen dant , & castra sequuntur ,
cùm quod eandem nobiscum carnem circumferant ,
tum maxime , quod Milites existant ; quod Sy-
barites quidam apud Plutarchum in vitâ Pelopi-
dæ & Marcelli in Spartiatis bellatoribus animad-
vertens , de iisdem pronunciavit ; quò tantis la-
boribûs & eâ defungantur vitâ , non magni du-
cere , eos mortem in bello oppetere.

Ita sanè est , ut enim homo ab homine sexu &
ætate à se ipso differt , ita differt conditione & for-
tunâ , quæ differentia , si cætera taceamus , quo-
que facit , ut & languoribûs , atque invaletudi-
ne nos inter differamus , si vè species earum consi-
deremus , si vè causas ; suntque aliæ infirmitates ,
quas sexus noster , aliæ , quas sequior patitur ,
& qui puerum vexârunt morbi , virum haud
tangunt vel senem

Au-

*Aulicus quæ non fert mala ! à quibus immu-
nis extra aulam degebat ! Et viros literarum , qui
per Marsilium Ficinum tantum otiosi sunt corpo-
re , quantum negotiosi sunt mente & cerebro , quot
cruciatibus vita sedentaria reddit obnoxios ! Ipsi
Artifices , qui panem quotidianum , fructum ma-
nuum suarum in sudore vultus querunt , & co-
medunt , quam magnò , quam multiplici sanitatis
detrimento eundem inveniunt ! Quid , quod re-
ligione quoque & vitâ certis pietatis regulis atque
votis adstrictâ , quâ animæ salus à non paucis qua-
ritur , corporis sanitas multis modis amittatur ;
quod in viris & virginibus DEO sacratis perpe-
tuum est , ut perpetua est paupertas , obedientia
& castitas , perpetuæ sunt preces , cantus , jeju-
nia , contemplatio , flagra , & quæ sunt alia pie-
tatis opera. Verum quis istos hominum ordines
cum Militum ordine comparet omnium austerri-
mo , nisi quem plenæ sollicitudinis status atque in-
finitæ , quas secumfert , aëris , victus , cetera-
rumque rerum non naturalium vicissitudines &
injuriae latent , quæ morbis penè innumeris stati-
vum militem subjiciunt , civem aut à signis di-
missum raro capiunt.*

De morbis utriusque sexui communibus post
magnum Hippocratem sexcenti propè sunt scripto-
res, quos consulimus Medici, de morbis verò
Mulierum inter reliquos Rodericum à castro, &
Guillelmum Pallonium, & ex novioribus Mori-
seum Franciscum & la Motte de Gravidis cum-
primis & puerperis optimè meritos; atque tran-
seunter Wedelium notamus, faminam omnem
morbum bis pati docentem, tum quatenus homo
est, tum quatenus femina. Morbos cuiusvis æta-
ti congruos prælaudatus Medicina Parens sect. 3.
Aphor. 24. 25. & reliquis ad finem usque brevi
oratione prosecutus est; cuius itineribus Frideri-
cus Hoffmannus prima dissertationum Physico-Me-
dicarum selectiorum eleganter perrexerit; neque hic
silendus Gualterus, Harris, de morbis acutis In-
fantum author admodum præstans, & Sapientis-
simi hominum de morbis senum locus insignissimus
Ecclesiastæ puta Caput XII. in quo Divinus hic
Scriptor omnium artificiosissimè morbos Senum re-
censet, quemq; Philippus Jacobus Hartmanus Ex-
ercit. Anat. prima in corollar. & Wedelius de mor-
bis Senum Salomonæis, quæ tertia est Exerc. Me-
dico-Physiol. Decad. 3^{ia} doctissimè enodant. Au-
licas afflictiones Waldschmidius inter suas dispu-
tatio-

tationes habet, illas scilicet, quæ Medicæ considerationis sunt; in literatorum morbos investigarunt præ cæteris Horstius, Gesnerus, Gratarolus; demum de Artificum morbis agere Ramazzino placuit.

Qui Militum curam in se susceperunt, vel de bona eorum valetudine conservanda, vel de amissa restituenda egerunt; inter illos Schnebergerus Antonius, Portius Lucas, & inaugurales disputationes Georgii Lesser, & Caroli Ludovici Storch superiori anno habita, legi merentur; inter posteriores considerandi veniunt Coberus, quem Meibomius secundum edi curavit; Hildanus, Gabelchoberus, Thonerus, Hæchstetterus, Willius, & Gulielmus Cockburn de Classiariorum morbis; atque hoc nostro tempore Joannes Georgius Henricus Kramer Casarei Exercitus ad Rhenum Proto-Medicus, suâ Medicinâ Castrensi communi militum casareorum bono, verè bonus.

Nos in summa illa belli necessitate nuperimis annis constituti (ad quam, ut Salustius ait: alios profana cupido Imperii & divitiarum, Augustum verò nostrum propulsatio injuriarum, & sociorum patriæq; tuitio provocavit) temporis &

Inclytæ Facultatis Medicæ decreto servientes, castra quoque adire jussi sumus; ne, dum interea alii vitam et opibus pro reipublicæ incolumnitate litantur, solum nobis nati videamur, sed et tempus in iis studiis insumamus, ex quibus etiam aliqua in patriam utilitas proficiatur. Et quamvis officium hoc nostrum nullum fortè in præsens habeatur, quod milite ex castris jam jam egresso tarde admodum adveniat, et per Isocratem injucundum sit in omni re quid quid intempestivum est; nihilo tamen secius id modo præstare et volumus, et debuimus, cum literarium classicum alumnos suos ad eruditæ concertationes, ad arenam scholasticam etiam nunc convocet, nosque non tam pro ope medica militi internis Sporadicis morbis in castris detento ferenda, quam ejus languoribus ad Pathologiæ rationem contemplandis (quorum contemplatio nunquam non opportuna est, maxime ubi diligentior illa exstiterit) à ducibus nostris, à viris in Medicina inclytis fuerimus acciti. Volumus autem per castra non illa principum palatia, domos, aut comitatum, quemadmodum Capitolinus in Antonino Pio habet, et unde aulici castrenses quoque audiunt; nec cum mediæ ævi scriptoribus civitates jus Episcopatus non habentes;

nec

nec cum Strabone & Salmasio illas urbes & loca,
in quibus reges aut belliduces aliquando castra lo-
cârunt; sed locum ubi exercitus in tentoriis manet,
tempusque præstolatur, in quo hostium conatus
vel observet, vel eludat, vel fortiter etiam exci-
piat, aut ipse eos aggrediatur, & frangat. Per
morbos autem sporadicos internos eos cum Fossio,
& Langio intelligimus, qui omni tempore omni-
que loco exoriri possunt, & separatim quemq; in-
vadunt; seu ut Bruno vult, qui vagantes & pri-
vati absque contagii suspitione alius alium occu-
pat; atque ita opponuntur Publicis seu communi-
bus, & populariter grassantibus, quales Epide-
mii seu Pandemii sunt à communi, sed tamen in-
solita & minus familiari causa orti, certis tem-
poribus infestari consueti; & Endemiis seu Pa-
triis, qui multis in una regione viventibus ob
causam communem illi regioni familiarem, con-
tinenter accidunt. Hinc ratio in propatulo est,
cur de morbis Castrensibus illis Contagiosis in se-
quentibus taceamus, sive contagium insolitum sit
& minus familiare, aut undecunque natum;
atque causas omnes prætereamus, Sporadicos mor-
bos alioquin generantes, eas tantum in præsentia-
rum trutinaturi, quæ militem ut stativus est,
corri-

corripiunt. Illa enim sunt, quibuscum non raro acrius depugnat miles, quam depugnat cum hoste, suntque errores in sex rebus non naturalibus & aliis externis (quas in ipsam morborum historiam continuo enarrandam de consilio rejecimus) qui, quod saepius, quod diutius viros manu aliquin promptos aggrediantur, plures jugulant, quam jugulat hostile ferrum aut globus; illos puta, quos praevia dispositio (causa morborum antecedens) ad praternaturales affectus suscipiendos capaces effecit. Qui eruditè nugari amant, Sporadicos taliter descriptos castris endemios esse cupiunt, hac veluti urbes aut regiones integras contemplant, quas milites civium ad instar incolunt; verum quis morbos illos Endemios dicet, quorum communis causa perpetua haud est, atque tempus datur, in quo familiares esse desinunt, & sparsim grassantur. Divisimus autem disputationem hanc in duas partes: Prima generales quasdam de Rebus Prater-Naturalibus notiones tradit, prout secta eas Eclectica docet; theoretico enim castrensi Morborum tractatui speculationes quasdam Pathologicas praemittere, opus haud inelegans nos facturos de literatorum sententia confidimus. Demum 2da pars ipsos Militum castren-

*strensum Morbos, in certa capita divisos recen-
set. Verum cum eorum numerus ad indefinitum
propè accedat, quod omnes omnino languores,
quæ corpus humanum impetunt, etiam Castren-
sibus Militibus sporadici sint, quosdam tantum
ex iis, eosq; frequentiores magisque notabiles ad-
ducere placuit, quibûs censum nostrum Inclytæ
Facultati persolvamus. Extremum ut & plagii
crimen à nobis omne absit, ecce seriem quoque eo-
rum Authorum damus, quibûs in hac nostra Di-
sputatione potissimum usi sumus, postquam eos
singulis suis locis inserere quandoque intermisimus;
sunt autem isti: Bazzanus, Mathæus, Belli-
nus Laur: Boerhaevius Herm: Calmette Franc:
Hecquetus Dom: Hoffmannus Frid: Hoffmannus
Joan: Jac. Marefcotus Cas. Pitcarnius Archi:
Portius Luc: Tozzus Luc: Waldsbhmid Joan:
Jac. Wedelius Wolffg: & alii passim citati. Et
hec sunt Erudite Lector, quæ præfari animus fu-
it, ut summam instituti nostri rationem haberes,
quam si probaveris, plurimum gaudebimus ple-
beja enim aliorum judicia non morabimur,
vale.*

C

PARS

PARS PRIMA.

DE

Rebus præter Naturam in Medicina
occurrentibus.

CAPUT PRIMUM.

De Morbo.

§. I.

Sporadicos militum in castris existentium morbos ad Inclytæ Facultatis rationem scripturi, eleganter nos enucleatèque agere judicavimus, si generalem quamdam earum rerum notionem dederimus, quas Pathologia pertractat; cum ut sensus nostros de iisdem palàm enarremus, tum ut provinciam hanc, quam nacti sumus, probè geramus; siquidem nos ad limina operatricis Medicinæ stantes de aditu ad ea plano magis, magisque recto verba facere nemo facilè inhibeat.

§. II.

§. II. Itaque Pathologia Medicinæ pars ministra est, quæ res eas omnes speculatur, quibus homo (Machinam hydraulico pneumaticam spirituali anima donatam Mechanici dicunt) aut læditur, aut vitiatur. Res hæ communi & in scholis medicis recepto termino Præternaturales nominantur, atque tres esse consueverunt, Morbus, causa Morbi & symptoma.

§. III. Verum qui rectè dijudicare didicit, & Præternaturales res à contranaturalibus, & morbum ipsum non solum à vitio distinguet, sed è Præternaturalium rerum numero quoque ejiciet. Neque Logomachiam seu verborum lusum hic vellem accuset aliquis, ubi quidquid artium saluberrima vel habet vel requirit, ex sanioribus principiis & magnorum Medicorum placidis eliguntur; teste enim Terentio nihil, vel parum, jam dicitur, quod non sit dictum prius.

§. IV. Antequam autem de Præternaturalibus & contranaturalibus rebus (Pathologiæ generalis objecto) quidpiam statuamus, erit ut quid per Naturam nostram humanam intelligamus, medica quadam definitione in apricum demus, ut intellecta sic naturæ voce, quâ nihil frequentius, sed & obscurius nihil apud Authores legere est, omnes affectiones, quæ homini sive à Præternaturalibus sive à non naturalibus rebus obvenire solent, felicius animadvertamus. Supposita ergo notione Naturæ universalis creatæ, quam Recentiores ponunt in lege, norma, & ordine, motuum rebus creatis à summo Creatore concessio, per quem id sunt, quod sunt, & agunt, quod agere jussa sunt; dicimus naturam humanam esse statos, & solemnes motus cum corporis automatici in Mentem, & Mentis in corpus, tum utriusque in semetipsum, quos ad Naturantis Naturæ jussu certæ statæque functiones jugiter sequuntur. Et benè; Motibus enim his positis Natura humana, seu homo ponitur, ablati aufertur, & de essentia, seu Natura hominis non solum ipsa corporea machina, sed & spiritualis, seu rationalis anima est, quod nemo certè negaverit, nisi qui vel Atheus, vel Epicuræa in schola philosophare didicit,

Quaſe aliorum humanæ Naturæ definitiō nōn placet, quam per motum cordis, circulationem ſanguinis, & ſpiritus cum debita partium corporis conformatione & diſpoſitione quoad fibras conſtrictorias, poros, & meatus expreſſerunt; cū non tam Naturam humanam, quā uniuſcujuſque corporis viventis Naturam declaret.

§. V. De rebus ergo Naturam humanam ſic deſcriptam vel lædentibus vel vitiantibus Pathologia tractat, quarum primæ Præternaturales, ſecundæ contranaturales nominandæ: quidquid enim hominem lædit, eidem Præternaturale eſt, ut olim cum multis aliis docuit Fernellius, quid quid verò ſolū vitiat, contranaturale ſtatuendum. Ultra enim Medicorum vulgus ſapit Eclecticus, neque quamcunque functionem in partibus hominis à naturali ſtatu recedentem læſam dicit, ſed ſolū illam, quæ manifeſta eſt, atque vim vitæ vel dolorem affert; hinc habitudines quoque inſpicere jubet: nam deridendus is foret, qui Polyphemum, monoculum, claudum, Vulcanum, balbum Alcibiadem, Lippum Horatium, Galbam gibboſum, aut ipſiſſimum Naturæ monſtrum, vitium preſſius dixiſſem, Œſopum, bona cæteroquin habituſine gaudentes, in violento, & præternaturali ſtatu collocatos, verbò læſos iudicaret.

§. VI. Quapropter, ut nemo facile res, quæ contra naturam accidunt, cum illis, quæ præter naturam fiunt, comparaverit, ita nemo quoque vitium cum Morbo confundere attentabit; Morbus enim mala & dolorifica habitudo eſt, è cauſarum & ſymptomatum præternaturalium concurſu in homine exorta, vitium verò incongrua, in qua tamen neque dolemus, neque à functionibus vitæ impedimur. Et quis quaſo Verrucas, Lichenes, Strumas, guttam Roſaceam, & Serenam, Lentigines &c. dum nullam malam habituſinem, ſeu ut aliis placet, actionis ad vitam neceſſariæ læſionem inducunt, quis inquam morbos dicet, quæ tamen nihilominus ſub Pathologicam conſiderationem cadunt? ſunt ergo res Præternaturales à Contranaturalibus & Vitia à Morbis diſtinguenda.

§. VII.

§. VII. His addo plura, quæ in præsentem sententiam Cardanus, Ptolomæus, Tozzus & cæteri habent, ad quorum mentem vitia semel inflicta dolorem afferunt, inde postea nequaquam, Morbus verò dolores vel continuos, vel reciprocos habet. Neque leges ipsæ aliud præcepisse videntur, ubi L. 101. ff. di v. s. vitium perpetuum corporis impedimentum, Morbum verò temporalem corporis imbecillitatem esse declarat. Et licet non inficier, Morbum haud rarò in naturam vitii, & econtra vitium in Morbi naturam converti, hoc tamen nullatenus evincit, ut terminos hos indifferenter sumamus; nam etsi causa Præternaturalis, & symptoma tota die se inter abeant, & permutentur, nunquam tamen longam eam, quam res hæ ex natura sua distinctionem nactæ sunt, apud saniores Medicos amittent. Igitur vitium Morbus erit, quotiescunque mala habitudo ex ipso sequetur, & Morbus vitium fiet, dum mala habitudo in incongruam, quæ tamen nec cum dolore, nec cum impedimento in functionibus vitæ conjuncta est; transibit.

§. VIII. Posita sic distinctione, quæ cum Præternaturalibus & Contranaturalibus rebus, tum Vicio & Morbo intercedit, ad ipsas Præternaturales res descendo. Res autem istæ duæ nobis sunt, causa Præternaturalis, & Symptoma, Morbum enim quem veteres cum Galeno L. de Symptom. differ. C. 1. tertiam fecerunt, rei præternaturalis nomine indignam censemus. Missò enim, quod Morbus, causa Morbi, & Symptoma, se inter apud Authores perpetuo confundantur, tantum abest, ut Morbus tertiam rem præternaturalem constituat, quæ nullam existentiam realem physicam à cæteris præternaturalibus rebus distinctam habet, sed solum, ut Tozzus loquitur, modus corporis est malè se habentis, aut si malis, mala, illa habitudo à præternaturalium rerum actione, & concursu non tam distincta, quam per mentem abstracta, cujus differentia nullæ sunt, nisi quas vel ratione partis in qua est, vel particularis, & distincti cujusdam Symptomatis, à quo plurimum fovetur, obtinere assolet. Primum Divus ipse Hipp.

Hipp. L. de flatibus docere voluit, dum dicit: Morborum omnium unus & idem modus est, locus verò ipse eorum differentiam facit; alterum autem in diagnosi morborum clarissimè elucet, ubi præter signa communia illud, quod Pathognomonicum dicunt, & productum peculiare seu Symptoma est, certæ cujusdam, & determinatæ præternaturalis causæ in hac & non alia corporis parte resistente, hunc pariter morbum, puta hanc malam habitudinem à cæteris longissimè semper distinguit.

§. IX. Et certè quid quid in corpore præter naturam offenditur. vel causa vel effectus est, neque medium istis adesse unquam vidi; quare datò etiam Morbum rem præternaturalem esse, hic vel causa, vel effectus præternaturalis erit; si enim ut veteribus placuit, ipsa actio læsa est, erit id, quod Philosophi effectum, Medici Symptoma dicunt, si verò id est, quod actio læsa immediatè sequitur, causa præternaturalis dicetur; illæ enim solæ sunt, quæ actiones variam lædunt, malas habitudines inducunt, & diversas faciunt, atque ea omnia in corpore præstant, quæ olim morbo, sed minùs sensatè, adscribebantur. Indè conclude, Morbum non alium respectum ad suas præternaturales res obtinuisse, quam Sanitas, cujus contrarium est, ad naturales; ut ergo hæc ex laudabili naturalium rerum actione, & statu exsurgit, res tamen naturalis à cæteris realiter distincta non est, sed modus tantum hominis benè se habentis, seu si placet, bona & congrua illa habitudo; sic Morbus præter quod mala habitudo sit à rebus Præternaturalibus inducta; nil quoque à suis realiter distinctum habebit, quod toties jam memoratarum rerum numerum augeret.

§. X. Hæc de Morbo, Sanitate, & Vitio dicta nos invitant, ut & de Statu, quem ajunt Neutro, nostram mentem aperiamus, hic non alius est, quam ipsum vitium non semel à nobis memoratum. Nam si per Statum Neutrum Sanitatis periti illum intelligunt, qui neque naturalis, neque præternaturalis est, seu qui neque bonam, neque malam habitudinem inducit, sed

sed mediô pressius Neutrô modô se habet, erit certò certius Status ille non alius, ac Vitium, quod re accuratius inspectâ nec Sanitas nec Morbus dicendum est.

§. XI. Sunt, qui volunt ad Statum Neutrum requiri eas actiones, quæ & omnino integræ non sunt, neque manifestè læsæ, sicque Vitium, quod certum semper functionis cujuspiam impedimentû sibi comitem habet, non tantum pro Statu Neutro non recipiunt, verûm juxta communem sententiam inter Morborum numerum collocari persuadent; ignari, Status hominis non à solis actionibus, sed & ab habitudinibus, ut dictum est, æstimandos esse. Ast demus etiam illis, quibus publica solum verba placent, ad Statum Neutrum requiri actiones, quæ nec omnino integræ, nec manifestæ læsæ sunt, erunt mehercule actiones illæ non aliæ, nisi quæ vitia sequuntur; hæ enim ut inconfesso est, integræ omninò non sunt, cum eo, quò deberent, modô non exerçantur; sed nec manifestè læsæ dici debent, ubi nullam vim, dolorem, aut vitæ impedimentum inducunt. Reliqua, quæ circa hunc Statum ab Authoribus comenta sunt, aut latitudo Sanitatis & Morbi est, aut, ut melius dicam, ipsa Sanitas vel Morbus, dum enim à Morbo reconvalescimus, aut in eundem prolabimur, an alii nisi inchoativè sani aut ægroti habemur?

CAPUT II.

De

Causis Præternaturalibus.

§. I.

His capite superiori absolutis, ad præternaturalium effectuum causas progredior. Causa præternaturalis in Medicina ea omnis est, quæ quôcunque modô partes corporis nostri animati ita movere & alterare potest, ut earundem functiones inde lædi sit necesse. Hinc collige Medicos

dicos omnem causam etiam materialem, ut efficientem considerare; quæ enim Philosophis formalis est ab effectu non distinguitur, & finalis in illis, quæ, ut ajunt in imperfectione quadam constituta sunt, non respicitur.

§. II. Causa præternaturalis sic considerata optimè dividitur in Procataceticam, Antecedentem, & Continentem. Procatacetica, latine præincipiens, primitiva, prægressiva, Celso evidens, ea est, quæ sensibus obvia & manifesta præternaturali effectui generando primum esse communicat. Atque hinc patet, quantum hallucinentur illi, qui Procataceticas causas cum externis, has cum manifestis confundunt; quoniam ut notavit Pitcarnius, & jam ante ipsum Riverius, inter omnes non naturales res, quas nullus in hunc diem Procataceticarum causarum numero proscribere ausus est, duæ tantum sint aërem puto, cibum, & potum, quæ homini ab extra adveniunt, cæteræ verò omnes in nobis ipsis oriuntur, ut de animi pathematibus, motu, & quiete tam certum est, quàm quod est certissimum. Neque aliquis has, ut ut etiam nostro corpori internas, manifestas neget, cum vel ipsi contrariæ sententiæ fautores uno ore confiteantur, somnum & vigillas, animi pathemata, motum & quietem ita manifestas esse, ut exterius positæ videantur. Nec abs re: nam si illa causa manifesta est, quæ sensibus obvia & nota, etiam Ephemera febris à nimia ira, Hæmoptysis à motu violentiori, dolor capitis à vigillis admodum protractis, Suppressio mensium à mœrore & tristitia continuata, ab internis causis, manifestis & sensibus obviis, verbò Procataceticis, ortum habebunt.

§. III. De divisione illa celeberrima, quâ causæ Procataceticæ in necessarias & fortuitas dispescuntur, simile esto Judicium, cum nulla res non naturalis necessario morbos inducere nata sit, sed quæ malæ habitudines ex iisdem oriuntur, fortuito, & contingenter proveniant. Quid, quod causa necessaria præternaturalis illa haberi debeat, cujus usus nil nisi præternaturalem effectum producere potest, atque in hoc sensu

sensu illæ fatius Procatarctica causæ necessariae vocandæ forent, quæ pro fortuitis vendidantur, ut casus, percussio, ictus, & his similia. Cùm itaque utrasque evitare, æqualis nobis potestas data sit, nulla causa Procatarctica erit, quæ non ex fortuito seu contingenti rerum usu, melius abusu orietur, hinc omnis causa Procatarctica fortuita erit.

§. IV. Causa Antecedens (suo sensu etiam Materialis: est ipsa subjecti ad effectum præternaturalem suscipiendum dispositio, cujus tanta necessitas est, ut nulla causa procatarctica aut saltem paucissimæ absque prævia partium dispositione vim suam exerere possint. Quare meritò Aristoteles 2do de anima: inpatientem disposito agentium actus recipiuntur, quem Galenus imo de differ. febrium secutus ait: nulla causa, sine patientis aptitudine agere potest. Qui causam in manifestam, & latentem dividit, me iudice haud male docet; morbificæ enim dispositiones, ut clarissimus Pazzanus habet, non unius generis sunt, nec omnibus subjectis æquales, quodque enim ita conspicuæ sunt, ut à multo tempore, etiam ab annis, in corporibus cernantur, prout observare est in Scorbuticis, Hypochondriacis, lue venerea laborantibus &c. Non rarò autem ex integro nostros sensus effugiunt, nec nisi à causarum primitivarum actione in apricum veniunt. Huc vocanda sunt ea, quæ de liquorum temperamentis frequentius inter cetera observatis ex veterum sententia circumferuntur, docendumque omne temperamentum causam morbi antecedentem præbere. Si enim Cholerici, ii scilicet, quorum sanguis eum fluxionis gradum nactus est, qui dato circulationis impetu in hepate laudabiliter se habente majorem ad reliquos humores bilis portionem secernit, quam in aliis plerisque ejusdem regionis hominibus fieri solet, variis morbis acutis, febribus, inflammationibus cholerae &c. obnoxii sunt; si Pituitosi, quibus per datum sanguinis motum proportio salivæ ad alia secreta est major, morbis vexantur soporosis, defluxionibus catarrhalibus; si Melancholici vi laudati circuli liene naturaliter constituto majorem in renibus & vasculis sudoriferis ac in colatoriis aliis secretionem

D

admit-

admittentes, copiosis sudoribus, urinæ profluviis, quartana, malo Hypochondriaco detinentur; quis temperamenta hæc, seu, ut alii dicunt, Cacochemias has incipientes ad varios præternaturales effectus generandos disponere negabit? Pitcar. 1. 1. Elem. Med. c. 3. §. 6. 7. 8. 9. Quæ de humoribus diximus, de solidis quoque partibus dicta sunt, ut enim canales cujusque hominis determinatum numerum, amplitudinem, densitatem, elasticitatem, & figuram habent, quemadmodum sanguis determinatam habet fluxionem, sic gradus cum eodem habent diversos, quos illas quoque proprietates cum Pitcar. nio vocamus, ob quas hic homo uni, ille alteri morbo opportunior est. Elegantiora sunt, atque ad illustrandam hujus theorematis veritatem magis præstabilia, quæ Baco ille Verulamius l. 4. c. 2. de augmento scientiarum nos docet. Minime enim huic dubium est internarum partium figuram & structuram parum admodum externorum morborum varietati & lineamentis cedere, vultque illud divinum ingenium, corda, jecinora, renes, ventriculos, &c. tam dissimiles esse in hominibus, ac dissimiles sunt frontes, nasi, aures, labia, & reliquæ partes corporis externæ. Doctrinæ huic favent sectiones anatomicæ, per quas diversitates nunc nuper dictæ luculentissime conspiciuntur, licet quandoque nudis oculis se subtrahant. Quid mirum igitur, si antecedentem præternaturalium affectuum causam in partibus solidis, in mechanica dispositione quoque locemus, quam multi in humoribus perpetuam volunt. His accedunt, quæ de sexu & ætatibus princeps Medicorum Hippocrates non uno in loco memoravit.

§. V. Causa continens Philosophis immediata vel proxima græcis synectica, est, quâ positâ ponitur effectus præternaturalis, & quâ ablatâ aufertur. Unde concludendum, cujuscunque symptomatis productionem à causa continente proficisci, cum in omni symptomate certum quid requiratur, quô positô ponitur, & quô ablatô aufertur. Quare neque in vulnere gladius pro causa continente habendus, sed solutio

tio continui, à gladio tanquam causa procatarctica illata; positâ enim solutione continui ponitur vulnus, ablatâ auferitur.

§. VI. Hic quæri potest, num ad quemcunque affectum præternaturalem inducendum singulæ causarum species à nobis enarratæ requirantur? Et responsio in promptu est: ad omnem affectum præternaturalem adscititium (nisi procatarctica causa, tantæ vehementiæ & activitatis fuerit, ut quoscunque etiam optimè sanos invadere, & alterare possit, prout in peste ex aëre maligno, & infecto, veneno assumpto, vulnere inflictio &c. experiri est) singulas à nobis memoratas causas necessarias esse, ut & ad illos hæreditarios, quorum causa antecedens omninò latet, & nisi à causæ præincipientis vehementia in actum deducitur, reliqui autem hæreditarii præincipientibus non egent. Et hæc causarum præternaturalium divisio & expositio inter ceteras mihi magis appositæ, verbô, pura, puta, Medica videtur, eo quod summa genera in se complectatur, atque horum species ita consideret, pro ut à veris Medicis cum scholasticis, tum clinicis observantur, vel saltem observari deberent. Reliquæ enim omnes vel obscuræ sunt, vel mancæ, vel superflue, aut à verbali Philosophia petitæ.

§. VII. De modo, quô causæ Procatarcticæ affectus præternaturales inducere solent, coronidis loco hæc notamus: Bazzanus modum hunc ad quatuor summa capita non minus eleganter, quam docte revocare solet, Primum est: dum id, quod homini infestum, & affectui præternaturali generando aptum ducunt intra corpus. Secundum: quando quod proficuum & laudabile est, affectumque præternaturalem arcere potest, ab eo educunt. Tertium: quando educationem rei nocuæ e corpore impediunt. Et tandem quartum: quando motus naturales & minimas structuras partium vel fluidarum, vel solidarum immutandô & invertendô affectui præternaturali occasionem faciunt, sed fusius de his in Pathologia particulari.

C A P U T III.

De Symptomatibus.

§. I.

Altera præternaturalium rerum Symptoma est, seu ipse effectus à præternaturalibus causis inductus, dum enim partes nostri animati corporis à prædictis causis ita laceffuntur, ut nisi læsas actiones edant, has Symptomata nominamus, aliter ac illi, qui cum Lindenio Exercit. 7. §. 62. & Exercit. 13. §. 40. & sequent. Symptomata sola morborum effecta voluerunt.

§. II. Acceptio hujus vocis apud Galenum lib. de Sympt. Differ. cap. 2. duplex est: latè omnem præternaturalem rem significat, strictè verò solam tertiam earum speciem. Symptoma hoc strictò modò sumptum in triplici differentia non tantum à Veteribus, sed & omnibus Neotericis (si paucissimos accipias) ponitur, ita ut aliud sit Actionis Læsæ, aliud Excretorum & Retentorum Vitiatorum, aliud denique Qualitatis Mutatæ. Sed ut multiplicatio entium sinè necessitate ab omni semper Philosophia damnata & proscripta fuit, sic in Medicina quoque non expedit, ut civitate donetur, cum inde Ars, heu nimium longa, falsis & inanibus hiscè conceptibus & protrahatur magis, & perplexa admodum reddatur. Igitur his nucibus relictis unica tantum Actio Læsa erit, quam Symptoma vocabimus, cum & vitia ipsa, ut dicunt, in excretis, & retentis, & qualitates mutatæ, nil nisi Actiones Læsæ sint. Ubi enim Chylus, alimenta vel parum, vel nihil immutata, fæces sanguine tinctæ per alvum ejiciuntur, aut ubi vomitus stercoreus adest, an est aliud, quam quod actio ventriculi & intestinorum læsa sit, sive eam dein in depravatis menstruis, sive in motu peristaltico vel nimium aucto, vel inverso, sive in aliis causis quænaveris. Retentio urinæ, suppressio mensium, fæces induratæ, aut ab obstru-

ctioni-

Etionibus, compressionibus, inversionibusque pororum, meatuum & vasorum, aut à sufflaminatis secretionibus, ut plurimum petendæ sunt.

§. III. Idem de Qualitatibus Mutatis tenendum, Color enim Ictericorum ab impedita secretione bilis in hepate, rubor in Erysipelade, phlegmonode à sanguine, palor & albedo in ædematode à lymphæ & humoribus aqueis intra vasa cutis subsistentibus & retardatis fermè semper originem habent; huc spectare poterit tritum illud, qualis color in cute, talis humor in sanguine, siccitas, livor, & nigredo linguæ in malignis, ut deterrimum affectum indicant, ita acerrimam falsuginem aut alcalisatam bilem causam agnoscunt; Nam quantum Vaporis, ut Hequet. in Aphor. 9. Sect. 8. scribit, transpirando efflant ceteræ partes, tantum seri à se emittit lingua, quod urendo & terrefaciendo organum gustûs profundius ferit; accedit debitam salivæ secretionem per auctam circulationis velocitatem (ut Experimenta Willisii & Lowerii circa venam jugularem docuerunt) atque sanguinis rarefactionem impediri, secretam absumi, unde papillæ variam dehiscere, & profundiores magisque inæquales rimas atque cavitates agere incipiunt, in quibus dein diversitas superficiei linguæ hinc coloris fundatur. Stridor dentium, Trismus, Singultus, Hircus alarum, & sex centæ aliæ qualitates Corporis Mutatæ, ad unam omnes symptomata Actionis Læsæ sunt; Nam Stridor dentium est depravatus motus seu actio musculorum mandibulam inferiorem, superiorem versus trahentium, Singultus est motus convulsivus seu interpolatus musculorum diaphragmatis, primario ventriculum, dein & alias vicinas partes in consensum trahens. Hircus alarum verò secretionem sudoris in glandulis axillaribus ultrò promotam & sollicitatam causam agnoscit. Atque hinc patet, quam benè illi concludant, qui cum Pitcarnio sentiunt, & definiunt, Symptoma nil aliud esse, quàm Actionem Læsam corporis animati vel ejus partis.

§. IV. Differentiæ Actionis Læsæ, seu symptomaticis sic dicti, vel ab ipsa Actionum Diversitate, vel à Læsionis Modo desumi solent. Ab ipsa Actionum Diversitate desumpta differentiæ Actionis Læsæ totuplex est, quotuplicia Actionum genera sunt, quæ in homine fiunt, & peraguntur; Hæc autem cum duo tantum nobis sint Actio Animalis scilicet & Vitalis, duæ pariter Actionis Læsæ differentiæ quo ad Actionum diversitatem erunt. Genitalis enim ex Animal & Vitali mixta est & Naturalis pariter vel ab anima: vel à corpore ut vitale est, procedit; Præter animam enim rationalem ac corpus authomaticum ad naturam & essentiam hominis constituendam, quid concurrit unde tertium quoddam Actionum genus, quod naturale dici deberet, condamus? nisi quis cum Pegero omnes omnino Actiones Naturales vellet. Quæ verò differentiæ est Actionis Læsæ, quo ad Modum, quatruplex est, cum Modi quibus Actio læditur, quatuor mihi revera esse videantur, puta, Actio Auçta, Imminuta, Abolita, & Depravata; quæ licet non tam specie, quàm gradu inter se differant, singulæ tamen peculiarem sui semper rationem exposcunt, ut exinde indicationes curativæ ritè elici possunt: docente enim Hippocrate præternaturam auçta imminuenda, & imminuta augenda sunt, & sic: in ceteris contrarietas remedio est.

§. V. Non desunt, qui cum Riverio ad Veterum placida Actionem Auçtam ex ea solum ratione ad Depravatam revocare volunt, cum perperam & perversè exerceatur; sed dum hoc sibi concedi volunt, etiam & nos Imminutam & Abolitam, pro quibus par ratio militat, Actionem Depravatam esse postulavimus; stante, quod in generaliori significatione omnis Actio, quæ præternaturam fit, Depravata dici possit, ut ergò hîs non repugnantibûs Actio tamen Abolita, & Imminuta à Depravata distinctæ per omnes habentur, sic & Auçta quoque peculiarem sibi locum vindicabit. Neque video respectum ullum, quem Actio Depravata, & Auçta ad se invicem haberent, malè enim aliquis ex Actione Depravata,

vata, Au^{ct}am, aut ex Au^{ct}a Depravatam inferret; sed utraque diversitates inter se longè distinctas habent, quibus corpora nostra afficiunt, quod vel solum ex veterum sententia sufficit, ut differentiam, quo ad Læsionis Modum nanciscantur.

§. VI. Est autem Actio Abolita illa, quæ vel non fit, vel fieri non potest: sensus hic non semper absolutus, sed & multoties respectivus apud Medicos est, nam multa, quæ restitui rursus possunt, illis abolita dicuntur, ut abolitio sensûs, & motûs in Paraly^{si}, Apoplexia leviori, Suffocatione uterina &c. quæ & alio nomine abolitio ad sensum vocatur. Si autem adeò destructa sit, ut reparari amplius non valeat, qualis cæcitas & surditas plenaria, pro absolutè abolita habetur. Immunita est, quæ ægrè difficulter & cum magna imperfectione fit. Au^{ct}a, adde præternaturaliter & jam totum id significat, quod vix definitione ulla clariùs exprimi potest; vel si placet, dic Actionem Au^{ct}am, quæ ultro stimulata, irritata, & sollicitata procedit. Depravata tandem est, quando corruptè, indecenter, & vitiosè exercetur. Exempla harum omnium obvia sunt, & imprimis illa circa Appetitum. Aboletur hic in Anorexia, Iminuitur in Disorexia, Augetur in Fame Canina, & Bulymia, Depravatur in Pica, & Malacia. Sic Actio, quâ fæces è corpore per inferiora excluduntur, Aboletur in Passione Illiaca, Iminuitur in Malo Hypochondriaco maximè flatulento, Augetur in Diarrhæa, Depravatur in Dysenteria, Lienteria, & Passione Cæliaca.

§. 7. Famosa sunt, quæ de Morbis Symptomaticis, & Symptomatibus Symptomatum passim leguntur, & si in eo, quem toties laudavimus, sensu intelligentur, omnimodè concedenda. Ast de his oportunior locus erit, ubi totius Pathologiæ descriptionem olim dederimus. Intereà hoc notantes etiam illas Febres Symptomaticas nuncupari, quibus perpetuè magnum aliquod Symptoma adjunctum est, ut in Febre
Affode

Affode frequens & molesta corporis Jactatio ; Elode sudores profusissimi, Epiala, frigus & ardor corpus ubique afficiens; & Symptomata Symptomatum ea omnia dicere poterimus, qui stante primario, & malam habitudinem inducente Symptomate in patientis Corpore effectus præternaturales obveniunt. Atque hinc patet, quàm malè à plerisque ea sub Morborum nomine tractentur, quæ re accuratiùs inspectâ, effectus causarum præternaturalium seu Symptomata sunt, ut Dolor Capitis, Palpitatio cordis, cardialgia &c.

§. VIII. Verùm cùm re intellectâ in verborum usu nos faciles vellet Tullius, hinc nè cerebrosi adeò & rigidi, solisque verbis studiosi videamur, postquam populares has Pathologiæ voces, earumque genuinum & saniozem sensum Medicum satis, ut opinor, superioribûs exposuimus, ab omni jam erroris & præjudicii metu liberi ità in sequentibus cum Medicorum vulgo iisdem utemur, ut præter nuda verba, quæ longò usu adeò jam invaluerunt, ut inclaro distinctoque docendi ordine iisdem vix carere possimus, à præconcepta tamen doctrina nostra, nec latum unguem recesserimus. Atque hæc sunt, quæ de Rebus præter Naturam in Medicina occurrentibus præmittere placuit, quibûsque armati ad eruditam militiam pergere constituimus.

PARS

PARS SECUNDA.

DE

Morbis Sporadicis internis Militum,
in castris existentium.

CAPUT PRIMUM.

De Dolor.

§. I.

Dolor acus illa nautica est, quâ microcosmi exploratores & navicularii probè utuntur, atque in æstuante & procelloso rerum statu admodum sciunt quò vela dirigant & artem. Ut enim sanitas vita est nullo dolore comitata, sic morbus vita est, quem Dolor conficit, vide §. §. §. 6. part. prim. cap. I. quare ratio valet, quod primum de Doloribus, cùm in genere, tum in specie loquamur, nobisque hujus tractatio reliquis omnibus potior sit, utpotè maximè obvii.

§. II. Dolor in morali Philosophia patientiæ & fortitudinis materia est, post voluptatem puta, quæ objectum princeps habetur; siquidem intemperantia in voluptate magis, quàm in Dolorē cernitur, ità ut duo extrema cum medio, sive virtute sibi opposita, in eodm subjecto versentur. Chauvin Lexico: Dolor taliter consideratus ille miser est, qui apud Goltzium in decentio in tormentis vocem non habet, hoc est: quem celare idem Imperator difficilè dixit. Verùm quantò hoc difficilius accidit, tantò gloriosius æstimatur, suntque præ ceteris milites fortitudine & patientiâ inclyti, qui Dolorem æquè ferre sciunt, ac comitem ejus voluptatem tulerunt, benè illud Senecæ in Thyeste edocti.

E

Nulla

Nulla fors longa est : dolor ac voluptas invicem cedunt :
brevior voluptas.

Sed Dolor iste ad Ethicos attinet ; qui enim Physici sumus , physicam Doloris significationem spectemus.

§. III. Est autem nobis Dolor sensus solutionis continui violentioris, & rapidioris in nervosis, & membranosis partibus humani corporis excitata, quâ mens ex ingrata spirituum animalium motione tactionis injucunditate secundum leges à natura positas afficitur ; Pitc. in institut. Chauv. in lexi. Locus igitur affectus, de quo omnium primò cogitamus, is est, qui & sedem Doloris & differentiam indicat §. 8. p. p. C. 1. quemadmodum ergo omnis externi sensûs organum nervi sunt, consequens est, ut & Doloris existant, atque nulla non corporis nostri pars loci affecti munus subire potis est, quæ fibrillis nerveis donatur, sive membrana ea fuerit, sive canalis, sive musculus ; verùm quò plures quæque fibras nerveas numerabit, aut rectiores, aut breviores, aut subtiliores, aut tensiores, Dolor quoque acutior percipietur, si afflicentia vel rapidius, vel violentius in easdem ardetaverint ; sunt enim, quæ si sensim poros partium subeunt, licet dissidentanea sint, tractu temporis consentanea evadunt, & vel nihil, vel levissimè molestant ; secus autem quæ sensim applicata voluptatem afferunt, si derepente adhibeantur, plurimùm excruciant ; Quod Tozzo monente experimur, dum gelidas manus ad ignem subito calefaciendas admovemus.

§. IV. Sed videamus etiam causas, quæ dolorificum hunc effectum producant : Procatarepticam, Antecedentem, & Continentem, §. §. 2. 3. 4. 5. 6. 7. Part. prim. Cap. 1. inter Procatarepticas eas omnes non naturalium & externarum rerum errores recensemus, qui Antecedentem causam ulterius disponunt, & movent, ut ea rapidius & violentius in nerveas partes impingat, harumque solutionem molliatur. Antecedens illæ contentarum partium moleculæ habentur, quæ aut adeo magnæ sunt, ut canales, per quos transeunt, præter morem distendant, aut adeo parvæ, ut poros & intersticia

tia laterum canalis subire possint cum impetu, aut tantò intervallò à se disjunctæ, quò molem faciunt illi æqualem, quam novæ partis additio constituit, vid. §. de mala dispositione solidarum partium ex Verulamio. Quare in omni hoc casu solutio continui accidit, quæ causa mali est Continens, seu sensûs illius dolorifici. Ad hæc pertinent ea, quæ §. 4. C. 2. Part. primæ monuimus. Hinc patet nos per continui solutionem non tam physicam illam intelligere, in qua scilicet fibrillæ nerveæ solvuntur, & in partes secantur, quam metum solutionis continui, aut violentam contiguarum fibrillarum & pororum distractionem, sive contractionem, quantumvis hæc absque illa haud fiat.

§. V. Ex his nunc nuper adductis facilis est Doloris in communes differentias partitio, qui ratione motûs & modi inhærentis causæ, idiopathicus, vel sympathicus est, ille enim causam habet in ipsa affecta parte vigentem, hic aliundè derivatam. Ut enim teste Hippocrate L. de Alim. confluxio una, conspiratio una consentientia sunt omnia, ita consensus quoque proprius est, quò pars corporis isti præ ceteris compatitur; quod notante Wedelio vel ob generis similitudinem, vel ob loci viciniam vel officii communionem, vel vasorum, & fibrarum distributionem accidit. A loco affecto Dolor vel universalis dicitur, qui totum occupat corpus, vel particularis, qui unam alteramve ex partibus atque isti vel externi sunt, vel interni, dexteri, aut sinistri Lateris. Tempus, & duratio alium brevem, alium longum facit, continuum, intermittentem, recentem, inveteratum, & si quæ sunt aliæ accidentales Doloris differentiæ.

Sed præstat cum Bellino ad eas Doloris species transire, quæ à Medicis communiter recensentur, ut est tendens, seu tensivus, in quo animal se distrahi sentit, cum partis quâdam rigiditate, non aliter ac chordæ musicæ, vel arcus tenduntur; premens ponderis quasi impositi sensum æmulatur; pungens corporis acuti impetum persentit; frangens ad ossa pertinet; pullans ad arterias; fitque primus ex sensu divulsionis mem-

brānarum ossa succingentium, alter à mole sanguinis aucta arteriam ad majus spatium extendente, si etiam hæc ex rarefactione aut nimio impetu accidat. Huc Dolores acres, prurientes, mordaces, & lancinantes referantur, utpotè ex nostris principiis facile determinabiles, si partis affectæ cum antecedenti causa rationem habuerimus; nam ad unum omnes, quid nisi sensum solutionis continui inferunt? Punctorius enim ab humoribus tenuibus, & majoris impetûs in poros laterum canalis arietantibus hujusque fibras divellentibus oritur, gravativus à decubitu tenacium & grassorum minûsve mobilium vel etiam summa resolutione & flaccescentia partium supra se ipsas concidentium; tensivum omne id generat, quod quaquaversus nititur, in membranas circumpositas illarum fibras vel distrahendo, vel contrahendo, atque inde ratio est, quod flatus hanc quoque Doloris speciem excitent, & sic de reliquis.

§. VI. Dignoscuntur Dolores isti tum ex loco affecto, temperamento, & erroribus commissis, tum ex patientis narratione, qui modò de tensivo, modò de gravativo, de lancinante &c. Conqueritur, quibus se inquietudines, jactationes corporis, vigiliæ, calores, sitis, alvi adstrictio, etiam febres, deliria, convulsiones, non rarò associant; tantò semper periculosiores, quantò acutior Dolor, pars affecta nobilior, & sensibilior, malum pertinacius, & symptomata vel plura, vel graviora obveniunt. Quade causa omnis dolor sui illico mitigationem indicat, & exposcit, præcipuè gravior, quando causam auferre, vel tempus non suppetit, vel extra nostram potestatem est. Unde Baco Verulamius l. 4to de Augm. scient. c. 2do inter ea, quæ in arte nostra desiderat, Euthanasiam exteriorem quoque requirit, excessum scilicet è vita magis lenem, & placidum, postquam omnis sanitatis spes abjecta est, ut non minus mors, quæ per Lucanum ultima pœna est, quàm dolores & cruciatus morborum mitigentur; non parvam felicitatis esse partem ratus, si animam agentes, facilius & mitius è vita demigrent; quemadmodum id Augustus optavit, Antoninus Pius consecutus

cutus est, & Epicurus meri largiori haustu sibi conscivit; Hinc - - styglas ebrius hausit aquas. Vino scilicet stygii laticis amaritudine sublata. Ceterum si paroxysmi, & Dolorem insultus inducias dant, omni opera ad laborandum est, ut impetus partium sanguinis minuatur, quò illæ in corpus siue magnum, siue parvum nitebantur, atque istorum corporum ulteriori proventu impedito, quæ majoris molis erant, attenuentur, & dividantur, quæ verò minora, & nimis tenuia poros laterum cum impetu subiêrunt, tandem expellantur; quod per evacuantia & subducentia varia tum etiam discutientia & resolventia, roborantia & analeptica diversis temporibus præstamus.

§. VII. Scripsimus paulò ante Dolorem sui mitigationem exposcere, atque ita de anodynis mentionem fecimus, inter quæ cum opium, & ex eo parata decantatissimum sit, juvabit quædam de his in medium afferre erudito lectori non ingrata. Montheitus Alexander (ut Pitcarnius narrat) versatissimus chymista opium ad artis regulas iteratò tractavit, atque ex libra una spiritûs volatilis uncias quinque & totidem drachmas elicuit, spiritûs C.C. naturam in omnibus experimentis, olei foetidi unciam unam cum sesqui drachma, denique capituli mortui spiritum C.C. spirantis uncias septem & drachmas sex. Si ergo phænomena, quæ assumptò opiò in corpore excitantur pulsus scilicet, calorem, & sudorem consideremus, quis opium exigua licet quantitate assumptum eadem actione agere negabit, quâ agit sal volatile C.C. & huic affinia, ad quod sæpè se habet velut unum ad sexaginta, sanguinem scilicet in cerebro eousque rarefaciendo, ut arteriolæ nervis interjectæ eos plus justò coarctent, sicque spirituum transitum inhibeant, quod vinum quoque, & ea omnia efficere possunt, quæ vi caloris, aut aliâ subito multumque rarescunt. Quid? quod ipsa aqua mole satis magnâ assumptâ apud quosdam id quoque præstet; si eâ copiâ in cerebrum deferatur, quæ illam arteriis dilatationem adfert, unde nervi constringantur. Pitcar. diss. de circ. sang. in animal. genitis & non genitis.

§. VIII. Sed modò transeamus à generali Doloris doctrina ad varias ejusdem species militem in castris potissimum afficientes quæ licèt secundum Hippocratem L. de flatibus inter se nihil simile habere videntur propter diversitatem scilicet locorum, est tamen illis omnibus una species, & causa eadem, solusque locus eorum differentiam facit, suntque Dolores isti cum primis Capitis & Intestinatorum. Cramben non recoquimus, quæ nauseam legentibus parit, & ex Juvenalis Sat. 7mæ. v. 154.

Occidit miseros crambe repetita magistros.

Igitur generalia causarum, & quæ de subjecto Doloris habita sunt, præterimus, lectorémque ad illa, quæ superioribus proposuimus, relegamus, ea solum cum Portio in milite considerantes, quæ eidem de novo in castris accidunt, & ex quibus dein mutatâ vivendi ratione prosternitur.

§. IX. Sunt autem hæc ferè potissimum non naturales res; Legitimo enim istarum usu ut in urbibus miles sanitatem suam tuebatur, ita dum in castris vel suâ, vel aliorum culpâ iisdem abutitur, in varios morbos in Dolores nuperri-
mè recensitos sese præcipitat. Nam aëris mutationes, quàm sunt variæ, quàm repentinæ, quibus diu, noctuque expositus est miles; modò enim insolationem, & æstum fert, modò ventum, pluviam, nebulas, aut frigus; Nunc terram fossat noxia halantem; post Cuniculos adit in quibus ne flamma quidem consistit, & qui paludinosus locis mox ante vicinus erat, nunc ad cadavera stat inhumata. Panem quem antea bene fermentatum, bene pistum manducabat, quandoque minus coctum, & crudum, atque hunc cum aviditate vorat, fame antea oppressus; neque rarus est mucosus, mucidus, fuliginosus, & qui est, cujuscunque pessimæ notæ panis. Quam multi sæpè dies transeunt, in quibus miles calidis antea cibis assuetus in castris iisdem caret, & quos sumit, vel crudi sunt, vel malè cocti; carne & piscibûs salicis, immaturis, atque pravi succi fructibûs, quid frequentius ingeritur? siticulosus cum est, heu quantam in seipsum exercet sævitiam! dum vel calidus ad-
huc

huc & totus fervens aquas, & quidquid arido gutturi occurrat, largiter epotat; vel dura necessitate pressus stagnantes etiam & putridas, aut liquores alios fugientes, malè coctos vel nondum depuratos sinè discrimine bibit.

De motu & quiete, quid dicam? Milites enim sunt de quibus Paulus ad Hæbr. C. 13. v. 14. loquitur, qui civitatem permanentem non habent, qui manibûs pedibusque, qui toto semper corpore laborant; dumque ducum suorum ex arbitrio vivunt, quot exercitia, quot discursus, quot decursiones, quot itinera facere coguntur, quodocunque aut casus aut necessitas aut provida imperatoris consilia id exigunt; tantum enim abest suæ spontis miles sit, ut jubente decurione aliquo etiam mori non recuset.

§. X. Venio ad somnum & vigillam, quorum utrumque, si modum excefferit, malum. 2do Aphorif. 3tio, si venaturam adhuc stantem siue collapsam spectemus; Atque inde ratio eruitur, quod castrensi militi varii quoque Dolores, & inter hos li quàm maximè, qui caput petunt infesti sint. Ut enim omne nimium naturæ inimicum est sic diuturna vigilia vires pariter infringit, cruditates cumulat, atque diutius tendendo nervorum elaterem destruit, utpote quarum morborum effectus in humorum aut nimis acrium & attenuatorum, aut præter naturam auctorum aut à se invicem disjectorum rapidiori per cerebrum motu etiam consistunt; quamobrem bellè quidem & festivè Browneus Rel. Med. p. 2. f. 12. eos reprehendit, qui somnum mortem dicunt, cum tamen non somnus, sed vigilia nos perdat; at de castrensi milite utrumque tam verum est, quàm quod est verissimum. Nam cubitum dum it, ut inquieta, ut damnosa est ipsi hæc sua quies, & quos artus dulci sopore recreare optat, ut sæpè sæpius amarus fit diversis corporis partibus, ubi nimirum in tentorio nec ab irruentibus ventis, nec à nebulis liber tegit, totiesque atmosphæram suam mutat, quoties repentinis novi aëris incursionibus impetitur; quæ sicut militi vigillas agenti multum nocuere, sic dormienti nocent plurimum; Neque de nihilo est, quod

quod Portius notat. Venena pleraque officere magis dum dormit, quàm dum animal vigilat; Ad hæc ea pertinent, quæ superius de aëre diximus, cavillosque leviter sapientum & inaniter eruditorum cum prælaudato Authore illa judicamus, quæ his, quæ dicta sunt, opponuntur, postquam rerum summa satis constat & evidens est. De Excretis, & retentis par est ratio, quandoquidem miles frequenter ea, quæ naturaliter excerni deberent, retinet, & quæ retinenda habuisset, ultro excernit. Quid enim frequentius obtingit ac pluribus noctibus non exui militem vestibûs, non dormire in lecto, non tegi stragulis, non mundari à sordibus, quæ omnia non modò corpus immundum reddunt, cutis perspiracula obstruunt, & insensibilem transpirationem, quæ tanti nobis momenti est retardant; verùm & animalculis variis optimum humorem sanguinemque sugentibus inquinant.

Huc revocare est Subitaneas refrigerationes corporis Dolorum generandorum tam feraces, quàm feraces sunt plurimorum morborum; ut modò inversò magni, & insoliti, verbò militares illi labores, dum virum ad lassitudinem, & defatigationem deducunt, robustissimos etiam quosque eorum frangunt, Doloribusque variis subjiciunt, subtilioribûs & laudabilioribûs sanguinis portionibus per patentiores poros corporis abactis. Quid si duplicem etiam evacuationem ferre cogatur, & ubi fames urget, ipsi laborandum est. 2do Aphor. 16to? adeò ut utrumque in vitio sit, & excernendorum retentio, & retinendorum excretio.

§. XI. Demum quid animi pathematibus vehementius in milite? Qui modò toto ardet sanguine dum hostilem fitit, & sævam nullo discrimine cædem suscitatur; modo turbatur, & pallet, dum de sua aut sociorum vita periclitari se sentit, & luctus ubique, pavor, & plurima mortis imago est. Dux si Zelotypia pro exercitu, pro urbe movetur, metuit omnia illa, quibûs aut deleri aut occupari aut intercipi possent, Car-tes. de pass. animi art. 168. Amor gloriæ, spes, desperatio, invi-

invidia, odium, cupiditas, tristitia, lætitia, & quæ sunt aliæ passionēs animi dictæ, tantum non à castris exulant, quin integrum etiam exercitum intestino quodam malò contaminent, faciantque non rarò hi mentis Dolores, quòd & corpus Doleat.

§. XII. Vidimus causarum procatarcticarum propè legiones sex adversus stativum militem pignantium; Artem, quâ illæ deludunt P. 1mæ C. 2di §. ultimo deteximus; nunc est, ut insultus excipiamus, quos sensibilibus quibusdam microcosmi locis moliantur, dum ea aliunde fracta aut ad resistendum minus firma vel deprehendunt, vel suâ primùm vehementiâ efficiunt. Sunt autem insultus isti toties laudati Dolores Capitis, & Intestinorum. Igitur Dolor capitis accidit militi, quando in nervos, membranas, canales, aut musculos capitis fluidorum particulæ §. 3. 4. P. 2dæ C. 1mi. ea violentia atque rapiditate propulsantur, ut naturalis sive laterum sive pororum amplitudo his continendis impar fiat, atque hæc ultra, quàm à natura pelli solent, urgeantur; quæ si in partibus extra cranium positis obtingunt, Dolorem capitis externum vocamus, si in meningibus, & cranii concavo, internum, atque uterque contra Galenum 3. de locis aff. C. 9. ad radices usque oculorum pertingere potest, siquidem pericranium oculorum orbitas succingat, primamque eorundem tunicam adnatam seu conjunctivam, seu albugineam dictam constituat, estque sola manûs compressio pilorumque inversio, quam internus fert, externus nequaquam. Dolores isti ubi diuturni haud sunt nec cum magna capitis imbecillitate conjuncti, strictiori sensu Cephalalgia nominantur, vocabulò omnibus alloquin Capitis Doloribus communi, suntque illi, qui à crapula, sole, ventis, labore, motu, & exercitio corporis &c. generantur; hinc eam Willisius de anima brutorum p. 2. c. 1. accidentalem, & occasionalem dicit, quemadmodum per Cephalæam habitualement rectè indicat; est enim Cephalæa diuturnus, inveteratus, etiam periodicus nec facile solubilis, quemque prava partium dispositio præcessit. Si di-

midiam capitis partem Dolor occupat, alterutrum hemisphaerium, synciput, aut occiput, aut vertex, aut latera illa fuerint, Hemisrania audit, Ovum aut Clavus à magnitudine loci dolentis denominationem sortiuntur.

§. XIII. Quæ modo de Doloribus ingenere, & illis capitis diximus, de his quoque valent, qui intestinorum recensentur § §. 3. 4. 5. inter quos Colicus castrensi militi potissimus est. Volumus autem per Dolorem colicum non modò illum, qui ad flexum intestini colon percipitur, verùm, & illum quoque, qui in medio ventris circa regionem umbilici sentitur, & intestinorum tenuium est; neque ipsum ventriculum ab hac Doloris notione excipimus, siquidem Willisius p. 2da. de anima brut. C. 15. & Calmette p. 1. C. 12. multi-que alii nullum ex omnibus infimi ventris visceribus excipiunt; & ut Colica creberrima habetur, quæ vel à flatibus, vel à saburra biliosa, vel à materia mucosa & serosa, victu crassiore & crudiore proficiscitur, ita de hac sola mentionem inferimus, utpote quæ inter illos quoque morbos numeratur, qui in nosocomiis castrensis multis obveniunt, erunt-que mille languentes vix alia ejus specie detenti. Quare Colicum Dolorem illam tristem molestamque passionem nominamus, quæ inducta in membranis intestinorum vel stomachi irritatione, distentione, & continui solutione cum borborygmis abdominis, inflatione, & dolore propè universum ventris ambitum pervagante, mox diarrhæa serosa aut biliosa, mox alvi obstructione, vomitu stipatur, prout nempe natura mali simplicior aut gravior existit, atque propinquæ partes plus minus compatiuntur. Cetera ex generali doctrina de Dolo-
re habita supponimus, sola-que signa diagnostica modò adducere placuit, quibus Colicam & cognoscimus, & ab aliis vicinarum partium Doloribus distinguimus; Nam Colicus Dolor à Nephritico, ab Hypochondriaco, ab Hysterico ritè distinctus teste Pitcarnio fugitivus est & nullus, atque periculo vacans, scilicet dum remissior est, vagus, nec diurnus, alvus non omnino adstricta, atque morbus ab as-
sum-

sumptis veniat, in ventriculo & in ipsis intestinis adhucdum hærentibus, nec malo more præditis; ille verò, qui Pictoribus familiaris est, pertinax, & truculentus ad nerveam mesenterii membranam atque plexus nervorum ibidem positos sedem habet, & vel ex dicta pervicacia, vel ex paralyfi, convolutionibus, stupore, aliisque cerebri, & nervorum vitiiis dignoscitur, quem aliquando lenta febris & corporis contabescencia excipit, sanguinis, & spirituum crasi sive ex longiori sive ex frequentiori paroxysmo vitata.

§. XIV. Itaque affectionem Colicam ab affine Nephritica istis potissimum signis dijudicamus, quibus has clinici dijudicant. Siquidem illum ex Doloribus Colicis præcipuè consideramus, qui militi à materia in primis viis restitante, & peccante exoritur, istum prava plerumque in gesta præcedunt, atque levamen ex rejectis, per alvum aut vomitum, ferè obtinent, quemadmodum à pastu irritatur; quæ secus se habent in Nephritide; præter enim, quod hæc renum regioni infixæ sit, & juxta ureterem ad testem usque descendat, Colicus in abdomine vagatur, estque modò ad umbilicum sensibilibior, modò supra eum obtusior, modò medium ventrem incingit, nunc supra, nunc infra renes infestus; accedit Lotii Consideratio, quod in Nephritidis principio clarum est & limpidum atque parcè fluens, quandoque suppressum, postea crassum & sabulosum, nec non arenulis infectum, in Colica non equitem: ut enim patulæ hîc viæ manent, sic crassum quoque, & saturatum Lotium reddunt; Sed vomitus est, & alvi adstrictio, quibus duo hi affectus medicis etiam expertissimis nonnunquam imponunt: Nam plexus nervorum mesentericus maximus integrum fibrarum fasciculum ad stomachum ablegat, atque idem plexus filamentis suis ad Intestina excurrit; quod cum ipsi etiam renales plexus præstent, ex dispari hoc morbo parem oriri effectum nemo nostrum mirabitur, tametsi negandum non sit, hanc partium sympathiam in Colica potlorem esse quàm est in Nephritica affectione, tum quod fibræ insignes magis sint, & numerosæ, quæ ex plexu

mesaraico ad ventriculum evagantur, quàm illæ plexuum renalium, tum quod ventriculo intestina viciniora sint renibûs, tum etiam quod officii communio intercedat; at repetit aliquando vomitum acerbior Nephritis, alvumque dat magis adstrictam, quàm Colica quædam benignior. Demum Colicum Dolorem ab Hypochondriaco, ab Hysterico sejungimus, quando tallum affectionum signa in subiecto colicò morbò vexato vel præsto sunt, vel illa aliunde divinamus, atque dolor circa cordis scrobiculum atrocissimus existit, & qui humores per superiora exeunt viridi colore infecti apparent, vid. Calmette in Riv. Refor. P. I. C. 12.

CAPUT II.

De

Febris.

§. I.

A Bundantius de Dolore egimus, nunc est, ut de Febre agamus; quam ordinis rationem nobis non ex ducibus nostris aliquis, non author quidam, sed ipsa fatalis suggestit necessitas; nam quid aliud est vivere ac dolere? adeò ut benè Sophocles:

Quàm longa vita nullus est major dolor.

Sed quid Febre post Dolorem communius homini accidit, quæ Helmontio teste nostra potissimum saginat Cæmeteria, & Castra depopulatur. Quid quod morbo cuilibet suam esse febrem Hecquetus doceat? Romani febrem precibus adorabant, quam nunc Divam, nunc Sanctam, nunc Magnam cognominaverunt; hinc apud transylvanos saxo inscriptum legitur:

FEBRI

*FEBRI DIVÆ FEBRI
SANCTÆ FEBRI MAGNÆ
GAMILLA AMATA PRO
FILIO MALE AFFECTO P.*

Ara Febris in Palatino monte stetit, & ut ceteros Deos, Deasque ad benefaciendum venerabantur, febrem ad minus nocendum etiam templis colebant, quorum unum in palatio erat, alterum in area à Mariis exstructa, tertium in summa parte vici longi, Val. Max. lib. 2da. C. 5. Tantum antiquorum Romanorum errorem, quemadmodum eum Cicero l. 3. de Natura Deorum vocat, quò perniciosus etiam rebus non modò nomen Deorum retribuerunt, sed etiam sacra constituerunt, ut nova Roma pro persuasione sua emendaret, templum Beatæ Mariæ de febribus exstruxit, ethnicorum illorum Idololatriæ sanctorum cultum, & venerationem christicula substituens; non quod febrem Divam quandam aut Sanctam, aut Magnam haberet, sed quod Matris Divæ, Matris Sanctæ, Matris Magnæ advocacy, vel à febribus præservemur, vel iisdem vexati in bonam valetudinem, in sanitatem restituamur. Huc facit religiosorum quorundam fratrum charitas admodum christiana, quâ ducti, panem & aquam benedictam piè credentibus propinant, eosque omnes ab internecina febrium sævitia hoc sive prophylactico sive pharmaco tutos volunt, sciuntque boni isti viri casus enarrare propè stupendos, in quibus panis ille, illa aqua omni peruviano cortice, omni febrifugo alio, superiores fuere & oculis & digitis in anatemata intentis. Atque ita utraque Roma, & vetus illa & nova hæc nostra febrium curæ religionem interposuit semper, postquam Medicinam, quam altissimus de terra creavit, vel pulsus ex urbe Medicis si Plinio credimus, imprudentes abhorrere cæperunt, vel boni sanctique morbos à superis immissos opi quoque divinæ committendos judicârunt.

§. II. Febris nomen, quod alii à ferbeo, seu ferveo, nos ab antiquo verbo februo, id est expurgo, derivamus; ut enim Festo perhibente februa ea omnia appellabantur, quæ purgamenti causâ in quibûsque sacrificiis adhibebantur, id verò, quod purgabatur februarum; Sic conatum illum, vim illam, quam natura sanguini expurgando, februandoque impendit, dum is excrementitius, & heterogeneis humoribus inquinatus est, aut aliunde turbatus febrem quoque dicimus Medici, inde purgamenta mulierum etiam februa audiunt, & in principio regni Numæ anni mensis novissimus, Februarius audiebat, quoniam tunc temporis populus purgaretur.

§. III. A nominis notione ad definitionem, ad orationem descendimus, quâ naturam febris complectimur, & explicamus; inter sexcentas nobis illa arridet Pitcarnii: scilicet est febris augmentum circulationis æquabile, vel remittens, vel intermittens, cum rarefcentia sanguinis conjunctum; siquidem hæc, quidquid sporadicæ febris in castris est, detegitur, & definitio illa apud Gallenum Art. Medic. l. i. c. i. optima est quæ summa rei definitæ capita in se complectitur.

§. IV. De subjecto febris variam Authores differunt, nec mechanici ipsi concordant; Pitcarnius contentas, Hecquet continentes partes respicit, nos cum clarissimo Pazzani totum corpus subjectum febris agnoscimus, primarium radicationis nempe & originis, fluida, secundarium seu actionis & manifestationis, solida. Cum enim febris sit velocitas circulantis & rarefcentis sanguinis aucta quæ continuatè in reliquos humores transfunditur, primæ veluti radices febris in sanguine & reliquis humoribus aguntur; verùm cum in textura partium solidarum motus & actiones præternaturales imprimantur potissimè & manifestentur, quæ à descripto sanguinis & humorum motu vel etiam diathesi proficiscuntur, textura illa solidarum partium subjectum actionis & manifestationis rectè vocabitur; vel etiam fomitis & conservationis ob eam scilicet causam, quâ partes solidæ, postquam sunt irritatæ,

tatae, & ad inconditos motus edendos dispositae, quousque conceptam ejusmodi determinationem retinent, semper promovent, & conservant eum sanguinis & humorum statum, à quo vicissim promoventur earum motus, conservanturque, Bazzanus Tr. de Feb. M. S.

§. V. Nostri instituti modò non est, generalem febrium notitiam castrensibus sporadicis praemittere, tametsi bonus scribendi ordo id exigeret, quem nobis hoc etiam locò proposuimus sequendum; sed aliam morborum tractandorum copia mentem iniecit, quâ in illos solos posthac erimus defixi, tum quod pluribus intentus, minor sit ad singula sensus, tum quod rei alioquin multae ponendus sit modus, ut rectum consistat. Igitur ut essentia febris in rarefcentia sanguinis, & motu ejus circulari praeternaturam aucto sita est, quae modò cum aequabilitate, modò cum remissione, modò cum intermissione accidunt, ejus differentiae non aliunde quam vel à tempore, vel à causa continente, vel à diverso gradu celeritatis sanguinis circulantis, & insequentis rarefcentiae, calorisque ipsarum effectus petendae sunt. Differentia, quae à tempore desumitur, praeeunte Bellino communior est, atque à duobus modis generalibus venit, in quibus omnes febres conveniunt, suntque hi modi continuïtas & intermittentiâ, quoniam nulla ex febribus est, quae intra suae revolutionis terminos aut nunquam cesset, aut omninò desinat per aliquod temporis intervallum; priori modo febris dicitur continua, posteriore intermittens nominatur.

§. VI. Diximus febrem continuam illam esse, quae toto suo revolutionis tempore nunquam cessat; intermittentem econtra quae omnino in apyrexiam desinit per aliquod temporis intervallum. Verum cum febris continua constet vel ex unico circuitu, vel pluribus absque intermissione se mutuò excipientibus, febris verò intermittens plures numeret circuitus cum intermissione, rursúmque circuitus hi vel certum quendam ordinem servant, vel nullum; hinc per alia velut sub-

alterna

alterna genera ex primis ortum habentia , dividitur secundo febris continua ratione causæ continentis in continuam simplicem seu legitimam, & continuam cum adjuncto seu periodicam, seu vagam; intermittentes verò, quarum quævis cum adjuncto est, in periodicam tantummodo, & vagam. Tandem ad unam omnes, potissimum illæ continuæ simplices, solo gradu inter se differunt celeritatis scilicet sanguinis, rarefactionis, & caloris; quod nemo mirabitur, qui effectus admodum dispares à diverso caloris gradu provenientes cum Pitcarnio attentaverit: quorum ille exemplum affert à calore æris æstivi oleum in thermometro ad septimum gradum cum dimidio elevantis, caloris scutis Britani hominis & sani ad septendecim, aquæ bullientis ad quinquaginta, vel quinquaginta duo, ferri candentis ad centum quinquaginta & plures.

§. VII. Itaque ad hæc tota recidit febris divisio, ut nempe alia sit continua, alia intermittens: ut continua sit vel simplex & legitima, vel cum adjuncto, & ex circuitibus ordinate recurrentibus composita; ut pariter intermittens ordinem servet in suis recursibus, & recursuum intervallis; denique ut tam continua quam intermittens sit erratica & vaga, atque febres, imprimis continuæ simplices, solo gradu distinguantur. Excurrendo enim cum clarissimo Bazzani Tract. de febr. M. S. C. 2do. per singulas febris species quæ in praxi occurrunt & passim leguntur in scriptis Medicorum, illico est videre, in exposita partitione omnes omnino febres complecti, & unam quamque ad aliquod ex recensitis generibus facile revocari. Sic Ephemera tum legitima, tum spuria seu plurium dierum; Synochus simplex vel febris inflativa dicta; Synochus putris seu febris continens; Causus cum sine periodo est, & Hæctica febris uno ac simplici circuitu concluduntur, adeoque ad febrem continuam simplicem pertinent. Sic Quotidiana continua, Tertiana continua, Quartana continua, & sæpè numero causus typum tertianæ obtinens pluribus constant circuitibus ordinate, & sine intermissione sibi succedentibus,

tibus , & ideo spectant ad genus continuæ periodicæ. Sequuntur intermittentes Quotidiana videlicet, Tertianæ, Quartanæ &c. intermittens , quæ ob circuitus alternè recurrentes , & temporum intervalla , in quibus abscedunt à corpore , rediguntur ad genus intermittentium periodicè redeuntium.

Superfunt malignæ & pestilentes , quæ nunc uno absumuntur circuitu , nunc pluribus , illæque aut aliqua aut nulla cum intensione , aut certo quodam ordine aut nullo recurrentibus : quo circa pro varia earum constitutione nunc ad continuam simplicem revocantur, nunc ad periodicam continuam, vel intermittentem, nunc ad erraticam seu vagam, sub qua & ipsæ interdum cum continuæ tum intermittentes non malignæ comprehenduntur, ut Clinicis notum est.

§. VIII. Divisimus continentis causæ ergò continuas febres in simplices seu legitimas & illas cum adjuncto , quas posteriores si quis spurias aut complicatas nominet , per me licet ; Nam & istæ simplicibus illis & legitimis opponuntur , nec aliud est esse spuriam , quàm non esse legitimam ; siquidem appellationes hæ non aliunde quàm à signis petantur, quibus vel uniuscujuspiam determinatæ aut simplicis febris natura se prodit, si omnia omninò adsunt atque nullum non pertinens, vel alia minùs talis dignoscitur , in qua plures quidem uniuscujuspiam febris affectiones apparent , sed non omnes atque aliquæ earum, quæ alterius habentur. Atque ita ut morbi plerique, vel legitimi, vel spurii sunt, sic febres quoque & legitimæ & Spuriæ habentur, sive inter genera, sive inter species comparatio instituatur, sed de his paulò inferiùs ubi de causa febrium continenti sermo obveniet. Adhuc de febribus compositis seu mixtis restat monendum , quasdam scilicet earum reperiri, in quibus plures vel unius vel diversarum rationum febres simul invicem miscentur , utpote continuæ cum continuis, intermittentes cum intermittentibus, continuæ cum intermittentibus, & vicissim, quæ si explicatæ sint,

G

atque

atque una ab alia discerni potest, implicitæ dicuntur, si verò ægrè id accadat confusæ. Fit autem ista complicatio ad Avicennæ mentem triplici modo: vel enim subintrantes sunt, & febris unius paroxysmus prius non desinit, quàm alterius incipiat paroxysmus; vel coalternæ, & uno paroxysmo finito post breve tempus alius invadit; vel communicantes & primæ paroxysmum mox insequitur paroxysmus alterius. Plura de febribus istis non notamus; nam facili negotio ex simplicibus inferiùs describendis patefcent, nec alia nomina circumferunt, quàm quæ multitudo earum, ex quibus constant, iisdem inposuit, ut sunt: Quotidianæ duplices, Tertianæ duplices, Quartanæ duplices, triplices, &c. estque sola febris quotidiana continua cum tertiana intermittente commixta, quæ singulare nomen Hemitritæi seu semi-tertianæ seu horridæ obtinuit, quòd si exquisita est tertianam legitimam apertius ostendat; horridæ autem ab Hipp. & Galeno denominationem sumpsit ob horrores scilicet, qui eam in principiis accessionum & toto propemodùm durationis tempore comitantur. Adhuc unica febris divisio super est, & totum quidquid de divisione habuimus, finiemus, est autem illa quæ febris in primariam seu essentialem, comitatam & secundariam seu accidentalem seu symptomaticam dispescitur. Primaria seu essentialis dicitur, quæ ex se ipsa morbus est, nullumque alium præcedentem tanquam causam agnoscit; Comitata, quæ comitem habet symptoma aliquod seu morbum, qui vel cum febre nascitur, vel quem secum trahit; has alii symptomaticas vocant, sed perperam, sunt enim & istæ primariæ, sed, ut rectè docuit Platerus, taliter comitatæ; symptomatica est, cui præcedens aliquis morbus occasionem dedit, quem postea subsequitur.

§. IX. His ex generali febrium doctrina delibatis ad febres castrenses accedimus, illas nimirum, quæ purè putæque sporadicæ sunt, atque frequentius in castris observantur; sunt autem tales ut eas expertissimus autoptes, Kramerus noster in Medicina sua castrensi recenset §. §. 5. 6. 7. vel continuæ,

nux, vel intermittentes. Ad continuas spectant illæ simplices & periodicæ, siue boni siue mali moris istæ fuerint; ad intermittentes quotidiana, tertiana & quartana reducuntur. Modò febrium recensitarum definitiones rectius descriptiones dabimus, postea in causas earum inquiremus, signa & indicationes continuo subijuncturi; atque ita totum id circa febres explebimus, quod pro veteri more Inclyta Viennensium Medicorum Facultas in illis disputationibus publicis exigit, quas pro primo gradu candidati (Baccalaureatum nominamus) subire coguntur.

§. X. Nominavimus febres continuas simplices, quæ toto revolutionis tempore nunquam cessant, atque ita Ephemera febris & legitima est præternaturalis sanguinis & spirituum motus à quadam ex procatarctiis causis cum rarefcentia & calore, sed miti & blando, uniformiter auctus, pulsu frequenti celeri & æquali, urinâ à sanorum urina haud multum abludente, nisi vitia coctionum præcesserint, atque blanda & humida evaporatione post brevem durationem unius scilicet diei seu spatii 24tuor horarum in pristinum & naturalem statum desinens; extensa verò & spuria ad plures dies extenditur.

Synochus simplex ad longius tempus se protrahit, ac se protrahit Ephemera spuria, & absque ulla evidenti remissione vehementius affligit, accedente tumore, & rubore faciei corporisque quasi inflatione, quare eam inflativam veteres dixerunt; tametsi illa quæ à vigiliis mæstitia & animi curis procedit, faciem & corpus extenuatum, oculos concavos & admotum pigros, pulsum debiliorem & urinam minus rubicundam habeat. Synochus Putris intensiorem sanguinis rarefcentiam ostendit, & augmentum motus circularis majus, quibus calor prævio rigore augefcit, arteriæ, quarum pulsus in initio paroxysmi percipiebatur parvus & quasi abditus seu contractus, magis impelluntur, pulsant celerius, frequentius, & inæquali ratione inæqualitate nempe systematica, quæ nimirum talis est, ut una pulsatio sit major alterâ, temporumque

inæqualia inter unam & alteram pulsationem intercedant, urinæ sub initium crudæ, vel cum obscuris notis coctionis redduntur; adest dolor & gravitas capitis & totius corporis, somnus præter morem longus & profundus, appetitus dejectus, nausea, vomitus, Hypochondriorum tensio, nec non alia ad antè actum vitæ genus referenda, cùmque pariter evidentem quandam remissionem haud ostendat, ambæ Synochi continentes quoque & conclusæ dicuntur. Verùm cùm processus coloris in Synochis idem non sit, & iste vel increascit semper, vel decreascit vel in eodem tenore perseveret, ad rationem primi erit utraque synochus vel Anabatica seu Epacmastica, vel Paracmastica, vel Acmastica, seu Homotonos. Sed continentes istas febres in castris, quæ germani ad Rhenum metati sunt, Author paulò superius laudatus vix ac ne vix quidem observavit, quare iisdem describendis ulterius non inhæremus.

Causus seu febris ardens quæ gradu non uno præcedentes febres superat, itidem ex sanguinis & humorum motu præternaturali atque eorundem rarefcentia provenit, at, multò auctiori intensiori quæ, cum pulsu celerrimo, duro, calore urente & siti clamosa seu inextinguibili, lingua ob excessum caloris sicca, aspera, nigra, ventris torminibus, pallidis dejectionibus, vigiliis, deliriis, anhelitu difficili, denso, magno, frequenti oris apertione ad levamen aliquod captandum. Causus taliter consideratus velut simplex continua & recursuum expers à nobis spectatur; Ceterùm infrequens non est causus omnes propemodum febrium species induere, & interdum exacerbationes, recursus, remissiones, interdum etiam intermissiones recipere, quemadmodum in tertianis aliisque febribus tam continuè quàm interpolatim recurrentibus obvenit.

Præterea causus aliquando benignus, aliquando malignus accidit, pro natura scilicet causæ eum producentis, quæ modo boni, modo mali moris est; Fitque etiam symptomatum suorum respectu legitimus, aut spurius, si vel majoris vel minoris

noris vehementiæ illa exstiterint. Postremam inter continuas simplices Hecticam febrem recensuimus §. 7. & non immeritò, est enim hectica febris una ex illis, quæ à rarefcentia sanguinis, & velocitate ejus æquabiliter aucta continenter procedit, cum pulsu parvo, frequenti & celeri, calore acri & levi (qui tamen à pulsu una cum pulsu intenditur absque ullo horrore, frigore, rigore aut alio instantis paroxysmi signo, ut in aliis febribus fieri solet) urina in principio à naturali non multum aliena, post fusa pinquedine & instar araneorum telæ innatante oleaginosa, corpus paulatim extenuante, & absumente. Neque est, ut quis Hecticam febrem è continuarum simplicium censu deleat, quod ista exacerbationes suas caloris nempe & pulsûs quotidie patiatur, quæ mutationes eidem prorsus accidentales sunt, quasque non ipsa febris essentia, sed chyli distributio suppeditat, non aliter ac in sanis corporibus evenit, quæ similes propemodum caloris & pulsuum immutationes quoque per sentiunt; estque hecticis omninò integrum exacerbationum istarum tempus vel antevertere, vel in posterius rejicere, mutato scilicet cibandi tempore vel horâ. Atque ita febrilis calor, qui in synochis & causo ægrotanti quodammodo intolerabilis erat, in hectica febre sic mitis, sic moderatus apparet, ut nec sensum afficiat dolore, & vix percipiatur à patiente. Verùm quo mitior videtur, hoc immitius agit, & perdit; primò enim benignam sanguinis & spirituum indolem destruit, eamque commutat in acrem & erodentem, deinde nutrimentum partibus surripit, postea ipsam abrodit, & sensim consumit partium substantiam, tandèmq; universum corpus in tabem, & maciem resolvit. Hic est funestus Hecticæ progressus, in quo à Doctoribus distinguere consueverunt tres gradus, quos dum percurrit hectica, nunc primi, nunc secundi, nunc tertii gradûs appellatur. Primus gradus tunc dicitur, quum succus seu ros nutritius partium consumitur; Secundus, quem non nulli cambium vocant, refertur à Galeno ad substantiam carnosam, & adiposam paulatim, ac sensim tabescentem; Tertius & summus,

qui eidem Galeno dicitur hectica solida, aliis gluten, est, cum membranosæ, & fibrosæ partes absumuntur, & consequenter totum corpus præ tabe extenuatur, conficiturque. Ex quo anam nonnulli arripiunt Hecticæ dupliciter distinguendæ, scilicet in Hecticam sine tabe, & cum tabe.

§. XI. Continuas simplices est, ut sic dictæ Periodicæ excipiant, illas puto, quæ in castris frequentius comparent, & sporadicæ creduntur. Sunt autem tales Quotidiana, tertiana, & quartana continua, tametsi ultima rarius observetur, prout cum quintana, & sextana fit. Quotidiana continua est sanguinis motus auctus ac rarefcentia ejusdem cum calore in initiis abdito & latente, postea manifesto magis, pulsu parvo rariore & inæqualiore, urina crassa minusque rubicunda, singulis diebus maximè circa vesperum exacerbationes habens, perpetuò durans, & nunquam ad apyrexiam & sudorem desinens. Laticam hanc febrem barbari vocârunt, quod calor earum quasi lateat in principiis sitque lenta, diuturna, & ad sensum mitis. Præterea cum hectica febris cognata videatur, habeantque ambæ sua exacerbationum & periodorum tempora, quæ singulis diebus redeunt, istius periodi aliunde, quàm à distributione chyli accidunt, nam etsi nihil alimenti assumpserint ægri, attamen paroxysmus eos & nova accessio indies aggreditur. Huc Syncopalem & Epialam febrem cum Bellino & Bazzano referimus, ratione syncopes & rigoris, quæ interdum quotidianis admiscuntur. Mira est Epiala in qua eodem tempore minimæ, & universæ corporis particulæ calore & frigore afficiuntur, quod vis rigorem & æstum faciens, sic Bazzanus ratiocinatur, ita per minutissimas corporis partes dispergatur, ut confusè sentiatur à sensu, qui est judex crassus & ineptus criterio minimarum rerum & affectionum, quas proinde indistinctè & confusè tanquam circa unam & eandem partem versantes apprehendit. Tertiana continua ad augmentum circulationis remittens quoque refertur, & est cum calore urente pulsu inæquali, in principiis accessionum parvo & rariore, mox majori celeri & frequenti, alternis diebûs recur-

currens, nulloque temporis intervallô apyrexia expers. Monuimus superius §. 10. causum singulas propemodum febrium species induere, Tertianam verò continuam, omnium potissimum §. 7. quoniam hâc decumbentes calore interdum sic torquentur, ut sudore, urinis, alvi dejectionibus penè colliquefiant, aut jactationes molestissimas patiantur; atque inde est, quod febris colliquans ejusque species omnes ad tertianam continuam referantur, scilicet Elodes seu Palustris, & Sudatoria ob profusissimum sudorem; Dejectoria ob copiosam alvi dejectionem; Uretica seu micturiens ob urinæ profluentiam: Assodes propter frequentem, & molestam corporis jactationem. Quorsum etiam pertinent febres inflammatoriæ, quæ insigni æstu stipantur, siue symptomaticæ sint, siue comitatæ; Typhodes ex inflammatione alicujus visceris præcipuè hepatis, Leipyria ex erysipelate quodam cumprimis ventriculi, quæ posterior hoc habet singulare, quod æstus in ea quasi totus interiora urat, exteriora verò corporis frigore vexentur. Quartanæ continuæ vocabulô illud velocitatis circulationis augmentum volumus, quod perpetuò quidem durat, ast quarto quovis die novas exacerbationes sumit cum pulsu in principiis tardo, parvo & submerso, postea magno, pleno, celeri & frequenti conjunctum.

§. XII. Doctrina continuarum periodicarum illam de intermittentibus periodicis illustrat, neque inter eas major est disparitas, quàm quæ ab apyrexia seu infebricitatione & invasionis modo desumitur; siquidem intermittentium paroxysmi ad tempus desinunt, habentque intervallum ab accessione vacuum, continuæ verò periodicæ, intermissionis loco solam remissionem admittunt, & quæ periodi in his cum calore incipiunt, in illis omnibus, si puræ sunt & legitimæ, cum horrore, frigore aut rigore infestant. Quotidiana intermittens quæ singulis diebus, veriùs noctibus, cum refrigeratione externarum partium invadit, lenta & inæquali ratione in calorem magis halituosum explicatur, qui post aliquod tempus in sudorem solvitur paroxysmo ad 18. horas utplurimum perducto.

ducto. Tertianæ tertioaque die cum rigore recurrit, pulsu parvo, debili, raro, & tardo, & quandoque bilis vomitu, cui calor acer & multus succedit, pulsusque in magnum frequentem & celerem mutatus parumque vel nihil durus & inæqualis, urina subflava postea nebulam vel enæorema exhibente. Ceterum tertianæ duratione multum differunt, sunt enim puræ legitimæ & exquisitæ, quarum paroxysmi horas haud 12. excedunt; aliæ simpliciter tales vel notæ, quæ in longius tempus protrahuntur, aliæ extensæ, quæ ad viginti quatuor horas perdurant; quod non æquè in quartanis observare est, quarum apyrexia tempus quasi binis diebus definitur, nec adeò frequenter ultra hoc extenditur; imminet istæ cum oscitatione & pandiculatione, extremorum frigore, horrore & rigore semper crescente, concussione membrorum, dentium stridore & dolore ossa veluti confringente, qua calor languidus, pulsus ad ceterarum febrium pulsum rarus & tardus, urina alba & tenuis, in progressu verò crassa & coloratior subsequitur, prout & subsequuntur sudores copiosi, qui primis diebus quasi nulli exiverunt. Ex descriptione simplicium & periodicarum tum continuarum, tum intermittentium erraticæ & compositæ exiguo labore, quemadmodum in divisione febrium diximus, eruuntur; Nam erraticæ exleges sunt, & in accessionibus, & in temporibus, & in symptomatibus, atque hunc solum typum habent, quod nullum omnino typum servant; Compositæ verò, ut ex complicatione simplicium veniunt §. 8. sic in descriptione earum signa attendi debent, frigoris plurimum, horroris, & rigoris reditus, atque redituum numerus & ordo, non neglecto sudore, qui post rigorem vel adest, vel post multos tales etiam desideratur; Quare illis §. 8. hujus capituli de Hemitritæo dictis hoc adhuc superaddimus, potiora ejusmodi febris indicia à rigoribus & horroribus cum lege aliqua in tertianæ præcipuè accessu invadentibus, atque sudatiunculis, quibus caret, quibusque ab illis febribus discernitur, quæ ab interno aliquo abscessu proficiscuntur, petenda esse.

§. XIII.

§. XIII. Superest Maligna febris, illam puto, quæ simpliciter talis est, contagiosa enim ad castrenses sporadicas, non spectat, sicut non spectat Pestilens; quare in malignis solius malignitatis non contagii rationem habebimus. Est autem febris Maligna seu mali moris rarefcentia, & motus sanguinis admodum auctus, cum principiis teterrimæ indolis, in qua cor nervicæque partes plurimum afficiuntur, atque calor pulsusque variis modis inæqualis fit, & maxima subitæque virium protractio toto in corpore præsto est, absque causa manifesta. Subjunximus cum Bellino malignam febrem continuam, non quod illa alia non sit, sed quod communius è genere continuarum ordinatè recurrentium habeatur, nam aliquando etiam ex continuis simplicibus est, quemadmodum ad finem §. 7. hujus capituli innuimus. Sub censum malignarum febrium, quæ castris infestæ sunt, Petechiales, teste Portio, primæ veniunt; est autem Petechialis febris illa malignæ species, in qua maculæ diversi coloris non elatæ, non longæ, non magnæ, sed parvæ, sed rotundæ, & pulicum morsibus persimiles conspiciuntur, frequentius quidem in dorso, pectore, & scapulis, postea in abdomine & cruribus, tandem etiam in brachiis, in facie verò nequaquam aut saltem rarissimè. Differunt hæ à dictis morsibus, quod in centro sui punctum illud ruberrimum non habeant, facti morsus vestigium, sed & differunt, colore ut dictum est, & copia inter se; aliæ siquidem intensè rubent, quæ optimæ appellantur, aliæ ex rubore livescunt, sunt, quæ virides, quæ puniceæ, quæ plumbeæ, quæ nigre conspiciuntur. Petechialibus proximæ sunt Milliaris utraque, seu Purpura Rubra & Alba, in his enim exanthemata rubra, aut alba milii granorum instar in corporis peripheria, & quidem in collo, pectore, manibus & dorso erumpunt serò repleta, estque alba rubicundâ periculosa magis, atque huic non rarò supervenire solet; ortum summit cum horrore plus minus notabili, & anxietates cordis, æstus, sitis, cephalalgia, tussis continua, vigilæ sunt, quæ crescente morbo periculum adferunt. Ad malignas febres, quæ mi-

lites in castris aggrediuntur utique castrensis illa febris seu morbus Hungaricus ponendus foret, nisi admodum contagiosus existeret, & naturam pestiferarum referret, qui populariter crassando omnis ætatis, & sexûs homines adoritur, nec paucos interimit, quod præ cæteris ut Löwius scribit, triga illa symptomatum facit acerbissimè affligentium: gravi nempe cardialgia, & anxietate intolerabili, graviore prunella, & gravissimis deliriis cum cephalalgia unitis. Videatur de hoc morbo Langius. Demum Variolarum, & Morbillorum febres non inter morbos castrensiû militum, sed inter illos infantum, & qui ex ephebis nondum excefferunt, reponimus.

§. XIV. Nunc ad triplicem febrium causam transimus, Procatacticam, Antecedentem & Continentem: atque à posteriori initium facimus, ut simpliciores ab illis, quæ cum adjuncto sunt, melius dignoscamus, rationemque demus differentiae illius, quæ à causa continente procedit. Scimus ex generali præternaturalium causarum doctrina causam continentem illam esse, quâ positâ ponitur morbus, & quâ ablata aufertur; quamobrem & illa causa erit febris continens, quâ positâ ponitur febris ablata tollitur, atque ita causa febrium continens ab ipsa essentia seu forma febris non differt, sicut non differt in quovis morbo alio. Magna lis est inter Medicos de causæ hujus continentis natura, & indole, & fuerunt, qui nullam quæstionem, nullumque judicium de ea constituerunt, propterea, quod eam à sensibus alienissimam judicaverint. Nos qui in omni febre præeunte Pitcarnio velocitatem sanguinis deprehendimus, dictam hanc velocitatem & rarefactionem causam quoque earum continentem agnoscimus, sed ita agnoscimus ut & crasin seu mixtionem, quæ certus ordo est coactionis portionum sanguinem constituentium in causam fociam quandoque advocemus; adeo ut vitia motûs & crasis sint omne id, in quo consistit essentia causæ continentis febrium, id est, principium illud immediatum, & intimum productivum omnium affectionum, quæ cum febre conjunguntur, vel ratione ipsius febris simpliciter talis & legitimæ, vel illius cum adjuncto, & perio-

periodorum sive remissionem sive intermissionem habentium, earumque tum regularium, tum irregularium.

§. XV. Operosum foret, & valde prolixum singula castrensiū simplicium seu legitimarum febrium symptomata ad rarefactionem & motum illum sanguinis auctum ordine referre; Præstitit id Pitcarnius L. 2. Elem. Med. C. 1. in generali suo de febribus tractatu, ad quem nos, & febres nostras Castrenses legitimas, & lectorem remittimus; suntque pulsus frequentia, calor, linguæ siccitas & sitis, dolor capitis dorsi & lumborum, vigiliæ, rubor faciei, intumescencia corporis, difficilis respiratio, appetitus dejectus, urina non nihil saturatior & parcius, hæmorrhagiæ, pustulæ, vel maculæ rubræ, sudor, icterus, convulsiones; sed postremum hoc symptoma in legitima febre omnium maximè est insolens.

Igitur ad febres periodicas §§. 11. 12. nos convertimus, rationem causamque periodorum sive cum remissione sive cum intermissione redeuntium quæsituri, quod istæ aliunde, quàm à solo augmento, & rarefactione sanguinis proveniant. Posuimus hanc causam §. 14to in crasi seu mixtione sanguinis turbata illa scilicet, quæ portiunculæ sanguinem constituentes arctius, quàm par est, inter se complicantur, & hærent, nec facilè à se invicem recedunt, quas portiunculas pauci motus & excursus posthac lentorem cum Bellino, Pitcarnio, Bazzano, & Boërhaavio haud ineptè vocabimus. Porro cum omnium difficultatum gordius circa periodos seu circuitus hæreat, quibus se febres periodicæ ab illis simplicibus distinguunt, atque harum continuæ circuitus quandoque habeant, quos præter rigorem exiguum inter initia febris nullum frigus præcedit, aut comitatur, præterea magna diversitas in temporibus recursuum eorumque durationibus notetur; ad naturam febrium istarum cum periodis recurrentium ritè assequendam, quatuor nobis quæstiones resolvendas cum Bazzano proposuimus: Prima est, unde & qua ratione fiant circuitus? Secunda est, cur illidem circuitus nunc cum caloris, alias cum frigoris insultu corripiant? Tertia est, quare cir-

cuitus nunquam relinquant corpus integrum; ita ut semper recurrat alter novus circuitus priusquam prior defierit? Quarta demum in causam durationis, & diversitatis temporum inter circuitus, & eorum recursus inquirat. Itaque ut primæ inquisitioni satisfaciamus cum Bellino, & prælaudatis, circuitus causam in vitium sanguinis viscidioris rejicimus, qui ad superficiem capillarium arteriarum uberius collectus subsistit & hæret, atque ab iisdem in easdem per venas, cor, & pulmones ex intervallis temporum identidem recurrit, priusquam visciditatis materiam totam deponat.

Visciditatem hanc in sanguinem inducunt vel chylus crudior, vel succi glandularum vitiati aut à secretionem impediti, ulcera abscessus interni & causæ procatarticæ omnes, quæ serum seu lympham, vel copiosius aggerunt, vel gelatinosam magis & viscidam reddunt; quæ visciditas, & lentor tum salivâ viscosâ, urinâ crassâ, & saturatori, membrorum lassitudine suis tanquam signis se prodit, cum etiam duratione ipsissimarum periodicarum febrium, quæ diutius sua tempora percurrunt, & tardius absolvunt, quam absolvunt synochi, quod posteriorum causa continens nullo non tempore vim suam in sanguine exerat liberius, priorum verò periodi per intervalla retundantur cohibeanturque à vomitu viscido causæ continenti adjuncto. Quoniam verò cum particulis lentoris etiam partes sanguinis parvulæ, & compagis laxioris confundantur, quæ tum sua vi tum pressione succedentis sanguinis, & arteriolarum nisu ad motum urgentur, hæc proinde paulatim inter se unitæ & liberiores, divellunt particulas lentoris, & facta caloris solutione lentorem ipsum imminuunt, atque ex capillaribus arteriolis in capillares venas transeuntes particulas taliter divulsas una secum abripiunt, quæ ob proportionem poris glandularum dissimilem à sanguine secerni aut alio amandari haud potuere; Cum itaque in reditu per venas sanguis acquirat spacium successivè majus, consequens est, ut in spatio hoc principia majoris motûs liberius expandantur, & majorem quantitatem, caloris exsolvant qui ob eandem causam magis solutus, in

in truncis, & majoribus arteriarum ramis celerrimè quaquaversum propagatur, & majorem sui sensum animæ sentienti communicat. Secus autem cum particulis lentis accidit, quæ etsi in venis constitutæ minorem cohesionem habeant, ac habuerunt in arteriis, tamen quia inertiores, & minus mobiles existunt, minori etiam velocitate feruntur per venas, & propius quidem ad venarum superficiem excurrunt, versus quam urgentur à particulis mobillioribus velociusque motis, quæ per medium, & centrum venarum rapidius volvuntur. Itaque particulæ lentoris lento gradu prætervectæ tardius ceteris appellant ad cor, & quousque à velocioribus principiis disjunguntur, iis quoque relinguunt vim sese magis expandendi, & majorem caloris copiam solvendi, qui idcirco tum temporis magis augetur, & intenditur. Quum verò in dextrum cordis thalamum perductæ, jam per arteriam pulmonalem pulmones subeunt, novam etiam modificationem suscipiunt, quâ ceteris principiis colligatæ, & comixtæ eorum activitatem retundunt, & solutioni caloris aliquod frenum injiciunt; pulmones enim à natura destinantur, ut miscella sanguinis reparetur, & consequenter omnia ejus componentia mutuò interse vinciantur, & contemperentur; notumque omnibus est chylum, lympham & sanguinem à partibus reducem in pulmones protrudi, ut nempe ab eorum trituratione, & miscella nova sanguinis mistio elaboretur. Durat hæc nova sanguinis in pulmonibus admistio, donec impetus durat ille ingens sanguini à cordis arteriarumque systole impressus; siquidem hæc particulæ lentoris velocius in longitudinem raptæ, lateralem earum ex reliquo sanguine extrusionem effugiunt; verum ubi arterias capillares tandem attigerunt, fracto priore impetu ad vasorum istorum superficies, & adhærent, & rursus cumulantur, ex quibus simili ritu iterum tertium, quartum, & deinceps in venas transeunt, donec lentor omnis absumitur, aut in statum redit sanguini naturalem.

§. XVI. Intellecta circuituum ratione facilis est frigoris, & caloris expositio, quorum alterutrum in insultibus eorum ob-

servatur, atque toties cum frigore invadunt quoties lentor in arteriis capillaribus existens, sive quantitate sua, sive qualitate sic æquabilem sanguinis velocitatem turbat, ut per aliquot tempus rarefcere, & in calorem solvi haud possit; contra verò incipiunt cum calore, quoties à visciditate sanguinis subsistentis ita motus ejus cohibetur, ut à momento & pressione succedentis liberè exsolvi valeat & copiosius. Quòd verò circuitus nunquam in apyrexiam desinant, & sanguinis velocitas ad æquabilem redeat aut naturalem (quæ tertia erat ex quæstionibus) idem lentor in causa est, vel quod totus in venas non transeat, & sicclior ejus portio parietibus minimarum arteriolarum affixa maneat, quæ præterfluenti sanguini majorem compressionis nisum injicit, vel quòd priori nondum consumpto novus aliunde accedat. Restat ut ad quartam quoque interrogationem respondeamus, quæ causam durationis, & diversitatis temporum inter circuitus eorum, & recursus à nobis exposcit: Sed hanc similiter à diversis lentoris gradibus, vel quantitate ejus diversa petimus; siquidem lentor viscidus magis & copiosior tardius ac per plures cordis contractiones circulum sanguinis absolvet, fluidior verò aut parcior citius, & minori tempore, atque ita intervallum, quod inter effluxum lentoris ex arteriis in venas, & refluxum ejusdem ex his in illas intervenit, longius erit pro copia, pro visciditate lentoris; brevius pro paucitate.

§. XVII. Alteram (ut scimus) periodicarum febrium speciem illæ intermittentes constituunt, & sicut istæ sola inter se apyrexia seu infebricitatione, atque apyrexie hujus durationibus & intervallis à continuis periodicis distinguuntur, ita quoque ad continuarum istarum exemplum binas modò quæstiones instituemus, quibus intermissionis rationem, & tempus declarabimus. Prima est: quid id esse opinemur per quod febris intermittit, & ad aliquod temporis intervallum omninò cessat? Secunda est: cur intervallum hoc temporis brevius sit, e. g. inquotidiana, longius in tertiana, quartana? Qui ad responsionem quæstionis secundæ paulò superius propositæ

positæ animum attendit, causam intermissionis in febribus illico in naturam lentoris conjiciet, illi periodicarum & continuarum febrium lentori ex integro oppositam. Nam sicut febris in periodicis continuis nunquam cessat, quia nunquam totus lentor ex capillaribus arteriis in venas transit, sed semper ut diximus, siccior quædam ejus portio parietibus affixa maneat; ita in intermittentibus ob contrariorum rationem febris in apyrexiam desinet, quod lentor totus ab arteriis in venas abripiatur. Similis propemodum est responsio, quæ alteram ex quæstionibus solvit, atque cum illa ultima ex quatuor superioribus prorsus concordans, estquæ apyrexie tempus modò brevius modò longius, prout lentor magis aut minus fluidus inquæ motum pronior exstiterit; tunc enim sanguis naturalem fluxum suum per arteriolas lentore liberatas diutius continuabit, atque apyrexie tempus in longius protrahetur, quò tardius lentor ad capillares arterias redibit, & vicissim.

§. XVIII. De causis periodorum tum continuarum tum intermittentium febrium abundanter egimus, nec dubium alicui facillè obveniet, quod inde dilui haud possit. Nunc dictis subjungenda est expositio lentoris Malignarum febrium, ejusque natura exponenda, quæ ab aliorum lentorum natura non nihil abludit; verum priusquam illud præstemus, est ut de permutatione febrium loquamur, quæ inter periodicas continuas, & intermittentes indies accidit, dum istæ vel genus mutant, vel speciem, atque etiam de compositarum periodis mentionem instituamus, maxime autem de Hemitritæo, quod cum febribus nuperrimè recensitis sæpè sæpius in malignas transeat. Igitur dum continua quotidiana (quod suò modò æque valet de intermittentibus) in tertianam continuam aut quartanam abit, lentores qui causa erant circuituum, mutationum quoque istarum causa habebuntur, eritque sola quantitas aut qualitas eorum immutata, à qua novam hanc faciem aquirunt. Istò modò si quantitas lentoris augeatur, plus ejus congeretur in exeuntibus arteriis, unde
tar-

tardiores venient lentoris recursus, & qui quotidie infestabantur, tertio aut quarto quovis die molestiam adferent, quod idem de qualitate est sentiendum. Ast si opposita ratione aut quantitas aut qualitas ejus minuetur, minus etiam lentoris in arteriis illis extremis cumulabitur, minusve ibidem hærebit, ac proinde citius etiam ad easdem recurrere poterit, adeò, ut si antea de quarto in quartum aut alternis diebus cumulabatur, & recurrebat lentor ad capillares arterias, incipiat tunc cumulari, & recurrere singulis diebus. Porro ut continuæ exeant in intermittentes, aut è converso hæ in illas, satis erit, permutari qualitates lentorum, qui pariter, ut non semel diximus, sunt causa circuituum, & recursuum in continuis, & intermittentibus. Si enim lentor continuæ proprius ammittat eam tenacitatem seu siccitatem ob quam nunquam divelli potest à parietibus capillarium vasorum, sive quod idem est, si reddatur ita fluidus, ut ab impulsibus arteriarum, & sanguinis successivè fluentis abripi ex arteriis totus in venas queat, jam lentor, qui erat proprius continuæ periodicæ, acquirit naturam lentoris, qui ad intermittentem periodicam spectat; contraria est ratio lentoris intermittens antea febris, post continuam fovens. Hæc de permutationibus febrium continuarum periodicarum & intermittens simplicium habuimus, modo est, ut de compositarum febrium periodis cujuscunque demum censûs illæ fuerint, de quæ periodorum istarum multiplici invasione, illa potissimum quam in Hemitritæo notamus, pauca quædam ex Eclecticorum mente communicemus. Multiplices circuitus à multiplici lentore procedere rationi tam est consonum, quàm quod est maxime, postquam omnes omnino febrium circuitus, & quæ horum causâ in illsdem accidunt, ex lento sanguinis fomite deduximus; Exempla nobis sint, & tertianæ, & quartanæ, & quotidianæ sive duplices sive triplices, atque inter hæc unum instar omnium tertiana duplex, quæ ut simplex intermittens lentorem ejus gradûs sanguini admistum habebat, qui de tertia in tertiam ad arterias capillares appellendo simplicem

cem tertianam produxit; ita duplicata ex uno atque altero simili prorsus naturæ, & genii lentore composita est, alternis periodis sibi ita respondentibus, ut insultus, & recursus diei primæ cum illis tertiæ, qui verò secundæ sunt, cum quartæ diei insultibus aptè satis conveniant. Potest enim fieri in turbato cohesionis ordine, & sanguine inæqualiter viscido, ut lentore prima die ad capillares arterias cumulado, & altera in venas progrediente, novus & priori omnino æqualis lentor eadem hac secunda die in sanguinem aliunde adveniat, ad extremitates arteriarum alternis diebus itidem recursurus. Et quemadmodum circuitus isti pro lentoris conditione vel ordinati sunt, vel confusi: sic febres, de quibus loquimur, vel ordinatæ & regulares erunt, vel confusæ & absque regula; atque iidem modò cum frigore modò cum calore redibunt, prout lentoribus inest vis motus sanguinis in capillaribus arteriis comprimendi, aut secus. Insuper & hoc fieri non repugnat, ut recursibus spatium aliquod temporis à febre vacuum intercedat, vel nullum; scilicet si lentor inter arteriolas hærens, vel totus inde in venas abripitur, & corpus à febre vacuum ad sensum relinquit, vel nequit ex toto divelli, quin instantem sanguinem moretur, atque ad rarefactionem præternaturalem nunquam non adigat. Hæc de lentoribus unius ejusdemque rationis dicta, de iis etiam valent, qui diversarum rationum sunt, & in febribus periodicis variam compositionem patiuntur, inter quas Hemitritæus frequentissima est, semitertiana scilicet, quòd in ea quotidiana continua cum tertiana intermittente copuletur, hoc est lentor quotidianam continuam producere natus, cum lentore tertianæ intermittenti proprio eundem sanguinem inficiat; quam ob rem fit, quòd præter exacerbationes singulis diebus obvenientes, quæ tamen nunquam in apyrexiam abeunt, tertia quavis die recursus cum frigore accidant, aut etiam pluries, juxta lentoris puto indolem ad recurrendum rarius aut crebrius, vel cum certo ordine vel nullo comparatam. Superest Maligna febris, quæ sicut omnium recensitarum gravi-

I
vissi.

vissima est, ita quoque ex constitutione sanguinis à statu naturali maximè aliena procedet. Quod totum, ut Bazzanus arbitratur, ritè explanari potest, si malignæ febres ex simili interiore apparatu, quem in complicatis seu compositis febribus postremè explicatis proposuimus, deriventur, potissimum quòd experientia non una habeamus, febres periodicas, cum primis tertianas, in quibus sanguis plurimum rarefcit & motus ejusdem concitator est, ex simplicibus intermittentibus sæpè in duplices & ex his in continuas & tandem in malignas transire. Itaque maligna febris quæ in hac mutationum serie ultimum locum occupat, constabit necessariò ex febrium illarum vitiis, ex quibus procedit, eritque velut ultimus gradus eorum per quæ benigna febris in malignam pedetentim degenerat; atque ita lentor, à quo maligna febris nascitur, maximæ tenacitatis erit, copix, & inæqualitatis, qui licet in progressu ab activioribus principiis attenuatus ac divisus, non subigitur tamen in naturam sanguinis sed magis semper magisque pervertitur, ita ut ejus crasin altius dissolvat, & in eam immutet, quæ in naturalem ordinem difficiliùs reparatur; neque aliquid facit malignas febres non omnes ab aliis febribus oriri, sed multas etiam à procatarcticis causis immediatè produci, quando & ipsæ procatarcticæ causæ tunc demum malignam febrem proferunt, cùm earum affectiones talem omnino sanguinis discrasiam causant, qualis ex illa febrium metamorphosi exivit. Hæc ut planiora fiant, juvabit pauca quædam ex symptomatibus in medium afferre, quibus contrariarum opinionum patronis, ut multæ sunt, & multi, aliquam saltem de hac Eclecticorum non nullorum hypothese opinionem eamque bonam injiciamus. Præstabimus autem id secundùm tria malignarum febrium tempora, initium, augmentum, & statum, & ut id acuratiùs ordinatiùsque præstemus, verbis utemur clarissimi Bazzani sed ad nostram mentem accomodatís, quemadmodùm iisdem sæpiùs usi sumus in hac febrium castrensi expositione, quod iterum & tertium ingenuum lectorem scire volui, ne fortè discipu-

scipulum plagii incuset, dum ore Magistri loquitur, & verbis.

§. XIX. Principio itaque malignæ febris calor magnus plerumque haud est, quod particulæ caloris, hoc est, ad rarescendum faciles à lentore multo & insoluto obruantur, comprimanturque; sed neque urinæ à naturalibus multum discrepant, quia non separantur in renibus lentoris partes crassiores, difficiliorisque exitus, verum dilutiores tantum, ut aqueæ sunt & salinæ laxius eidem involutæ, & ea quidem quantitate, quæ à naturali parum recedit. Istis itaque benignitatis & lentitudinis Larvis prima fronte maligna febris ingreditur, sed ejus insidias non leviter innuit ingens ille & subitus virium languor, qui sine causa manifesta accidit, atque nunquam in benignis observatur; fit iste ob penuriam spirituum animalium, quippe qui vel minus coerciti à lentore vel etiam plurimum dissipati, non jam eâ, quâ decet, copia separantur in cerebro & per nervos libere moventur, atque ita flaccescentibus fibris muscularibus intertextis, cordis quoque contractiones debiliores fiunt cum contractione arteriarum, unde pulsus debilis, & ob modicum in principio sanguinis motum & rarescen-
tiam modicam etiam parvus; quoniam verò in progressu velocitate sanguinis & rarescientiâ auctâ parvulæ sanguinis particulæ & ad motum faciles à compedibus liberentur, augefcit febris, & calor quidam urens partes interiores aggreditur, exterioribus ab eo quodammodo liberis, aut saltem mitius affectis, quod à lentore magis obsessæ difficiliter in calorem accendantur. Sic Anorexia & Nausea humoribus lentis & viscidis debentur, qui vel in vasculis ventriculi stabulantes, vel per glandulas secreti, aut aliunde advocati, tunicæ hujus visceris interiori inhærentes menstruum ejus inviscant, atque ipsum ventriculi robur & sensum infringunt; inde pariter corporis immobilitas accidit, ex fibris scilicet musculorum propter lentorem undequaque dispersum nimium obstructis; scabrities autem & ariditas linguæ atque varii ejusdem coloris, qui increfcente febre notantur, partim ab attenuata & per

alias excretionēs absumpta salivæ naturali tenuitate, partim ab impedita ejusdem secretionē proveniunt, quemadmodum §. 20. P. 1. C. 2. declaravimus, atque ita sitis & desiderium potūs excitatur in ægro; Verum dum is ita affectus sitim aut non patitur, aut minùs ab hac cruciatur, id vel ob lentorem evenit per interiorem linguæ superficiem collectum, vel ob papillas nerveas, sensorium gustûs, ita exsiccatas, ut sitis impressionibus recipiendis impares fiant; atque tunc etiam præcordiorum anxietates, difficilis respiratio, lipothymia, cardialgia, & immanes circa ventriculum dolores prodeunt; quæ symptomata ad unum omnia sanguinis intra vasa celerius moti & multum rarefcentis effectus dicuntur; sive quod ab hac rarefcentia & motu hoc vasa admodum distenta solutionem continui minitentur, & vicinas partes non mediocriter coarctent, sive quod particulæ sanguinis acriores factæ §. 4. P. 2. C. 1. nerveas ventriculi diaphragmatis & thoracis partes molestissimè velicent, unde spasmodicæ contractiones fibrarum musculosarum, validæque thoracis compressiones, irregulares spirituum in dictas partes influxus, & animi deliquia sequuntur.

§. XX. Ab ejusmodi violentis contractionibus & vellicationum quasi moribus necessariò ægri ad vigilias coguntur; quibus ulteriorem ansam præbere possunt validi nervorum subsultus, tensiones, tremorésque duræ matris, ut & fervor cum carefcentia sanguinis in ipsis meningum vasculis quò & istæ non rarò inflammantur, atque vigiliis deliria succedunt; Vigiliæ enim deliriaque tunc præcipuè terrent, cum propter æstum sanguinis in cerebro insignem, absumptis partibus humidioribus, illud alioquin emollientibus, laxantibus, & spirituum nisum exprimentibus, durefcunt, & resiccantur nervorum fibræ, spiritusque quasi ignei producuntur, qui sic liberè expansi perque cerebrum hinc & illinc inordinatè nitentes varias species, easque minimè cohærentes suscitant, in quibus versatur delirium; quod & alia ratione citra sanguini-

guinis & cerebri accensionem haberi potest, si nempe generentur spiritus admodum rari, exiles & pauci, qui pari libertate discurrunt per cerebrum, facileque evanescunt, & à quibus mens non satis adjuta constare nequit in apprehensionibus earum rerum, quæ sensibus offeruntur. At si in malignis contingat, copiam & visciditatem lentoris esse talem, qui ad arterias capillares cerebri cumuletur (quod idem haud facile contingit intra arteriolas sic implicitas sic irretitas, quod sanguis in illis circulans sibi mutuò occurrat semper, seque impellat) pauci qui ex viscido hoc sanguine secernuntur spiritus, & ægrè mobiles & minùs proni ad excurrendum erunt, atque taliter somnolentia, hebetudo mentis, stupor sensuum, auditûs gravitas, debilitas visûs, atque alia gravissima malignarum febrium symptomata subsequuntur, Apoplexia, Paralyse membrorum tum particulares, tum universales &c. Tandem ut magis crescit rarefcentia in sanguine & motus ejus velocior existit, ita apertiùs natura malignæ febris se prodit, quæ in augmento hoc & statu teterrima agnoscitur, in quibus gradibus ob magnam illam vim & impetum particulæ caloris volatiliores acrioresque redditæ tanto conatu in lentorem nituntur, ut istum cum sanguine quasi totum exsolvant, liqueant, & fundent, atque simul nitendo in membranas, nervos & tunicas vasorum, ingentem in universo corpore irritationem operentur; Utraque hac de causa insurgunt affectiones illæ aliæ graviores, quæ augmentum & statum quoque comitantur; ut sunt sudores colliquativi, maculæ & cetera superius indicata, quæ omnia & singula ad magnam sanguinis rarefcentiam & dissolutionem partiumque solidarum irritationem consequuntur; Horum autem minutiori explicationi, ne nimium longi hîc simus, studiosè super sedemus, maximè quod hæc ex Pitcar-nii elementis & quidem capite de febribus peti possint. Unum est, quod hîc loci circa Vermes (qui in malignis sive in sanguine sive in excrementis conspiciuntur) monere volumus, eos non tam originem esse, quàm esse effectum febrium enarratarum, quatenus semina eorum intus suscepta, aptè foventur, susci-

tantur, & à lentore maligno materiam earum augmentationi & nutritioni idoneam suscipiunt.

§. XXI. Satis, ut opinor, continentem febrium causam exposuimus, jam est, ut ad Antecedentem nos convertamus, quam peculiarem quandam fluidarum, & solidarum corporis partium dispositionem feбри suscipiendæ aptam vocamus; & quamvis re ipsa hæc subiecti dispositio inter causas poni haud mereatur, quæ ex se nihil agit, cujusque indoles, & natura humano ingenio penè inscrutabilis est (quis enim notas habuit corporum intra vasa fluentium aut consistentium naturas, aut quis pondus eorum, figuram, molem, situm, motûs quantitatem & cohæsiōem demonstravit unquam) ad eas tamen referri debuit, quia nulla causa procatarctica vim suam absque prævia partium corporis dispositione exerit, quemadmodum fusiùs P. I. C. 2. §. 14. egimus, ad quem lectorem brevitatîs causa ablegamus, modò enim nec lubet, nec licet nobis esse longiores. Itaque generali antecedentis causæ ratione contenti, quæ à temperamentorum & ætatum differentîs vitæ genere & conditione hominum petitur, eos omnes febribus magis obnoxios pronunciamus, qui biliosi temperamenti sunt, & habitûs, qui ad pubertatem accedunt, juvenes & in virili statu constituti, qui in rerum non naturalium usu errores frequentius committunt, verbò qui turgent sanguine & partibus parvulis multumque mobilibus & ad rarescendum velociusque movendum idoneis.

§. XXII. Sed tempus est, ut ad Procatarcticas & externas causas transeamus, quæ illis internis occasionem præbent, & à quibus sæpiùs foventur; quid, quod monente Senerto ex diligenti harum observatione detegi possit, quas quæque earum dispositiones in corpore relinquit. Revocavimus P. I. C. 2. §. 17. procatarcticas causas omnes ad quatuor classes, modumque scripsimus, quò quævis earum in nostram agit perniciem, vel pressius quò illis incauti abutimur in interitum. Nunc est, ut ex fontibus istis occasionem derivemus febrium, quæ stativum militem affligunt. Præstitimus simile quid præcedenti

cedenti capite , in quo §. 9. & sequentibus de causis doloris capitis verba fecimus, quod & ad præsentem tractationem deservit. Primò ergo modò nempe inductione intra corpus rei febriciendæ aptæ, aër est, cibus & potus, qui per vias respirationis, & alimentorum semina febris intra corpus serunt, estque miles ager fructuosissimus in quo ista non rarò grandescunt, dum vel aërem exhalationibus diversis & effluviis gravidum haurit, vel vicissitudinibus ejusdem à sole, ventis, pluviis, & locorum, quæ diversa semper adit, conditionibus subjicitur; nam expirationes istæ, & repentinæ mutationes aëris, ut atmosphæram multum variant, ita variam in corporibus militum aërem taliter affectum inspirantium ad febres dispositionem faciunt, aut factam movent, quæ frequentius diuturnæ sunt, & contumaces, nec nisi mutatio aëre & solò cedunt. Parem habet Cibus & Potus febriciendæ rationem, siue qualitatem eorum siue quantitatem trutinemus, & quandoque integræ cohortes sunt, quæ cibis cacochymis & dispeptis, piscibus paludosis, vel malè coctis, fungis, fructibus immaturis vel pravi succi, aut aqua fæculenta, palustri, limosa, aliòve potu malè fermentato, vixdum ingestis, continuo febribus corripiuntur, quod Euchyma etiam & Eupepta atque liquores generosi causant, si ea quantitate, quæ ventriculi ejusque menstrui robor infringit, aut sanguinem ad rarefactionem & majorem velocitatem accendit, assumantur; ex crudo enim chylo crudus fit sanguis, & qui humores ab eo secernuntur, crudi fiunt, & indigesti, pro quibus februantis suos Natura conatus §. 2. P. 2. C. 2. impendit. Peccant hoc posteriori casu sæpissimè milites, qui siti antea & fame oppressi, ad lætiora pascua veniunt, habentque duces, ne, quos in annonæ caritate servârunt, per rerum perdant affluentiam.

§. XXIII. Alterò modò, educatione puto rei utilis è corpore, febres à motu violentiore, vigiliis, excretis, & perturbationibus quibusdam animi vehementioribus inducuntur; modus iste militi castra sequenti frequentissimus est, adeò, ut si omnes æquè essent ad febres dispositi, integer etiam exercitus

citus febricitaret; motus enim nimii, immodici labores, exercitia corporis vehementia, transpiratio aucta, sudores copiosi, quandoque Diarrhæa, Dysenteria, hæmorrhagiæ, vigiliæ multæ, ira gravis & furor, quid aliud efficiunt, quàm quòd sanguinem resolvant, debita fluiditate privent, spiritus exhauriant, atque in viscidum, acrem & vapidum convertant, qui naturalibus motibus obeundis ineptus, ad præternaturales & febriles edendos disponitur.

§. XXIV. Tertius modus, quò eductio rei nocuæ à corpore impeditur, militi ab aëre frigido, à cibo & potu refrigerante, à tristitia & terrore inopinato venit; hæc enim ad unum omnia consuetas evacuationes sistunt, si incautè vel immoderatè admittantur. Discunt hoc damnò suò, qui ex insolatu, labore, cursu, &c. incalentes admodum & sudantes frigidiori se protinus aëri exponunt, aut potiones frigidas, glacie vel nive alteratas sitibundi ingurgitant, estque periculum tantò semper gravius, quantò major erat dispositio ad transpirandum, quod vis & celeritas materiæ ad transpirandum commotæ introrsum in sanguinem reflectatur, prout terrorem, sudores & hæmorrhagias sistere atque febres generare observamus, nervis & spiritibus animalibus contractis & interiora versùs recedentibus; cibi autem refrigerantes & adstringentes eam longo usu humoribus consistentiam apportant, quâ isti justo minùs perspirant.

§. XXV. Quartum modum tenent passionēs animi, & illæ potissimum, quæ repentinè impetunt & inopinatè, quibus naturales motus & minimæ partium tum continentium, tum contentarum structuræ immutantur, & invertuntur. Cum enim spiritus animales illi sint, qui animi pathematibus proximè subjiuntur, & in quos vires suas & notas primùm imprimunt, hi mox receptas impressiones transferunt juxta nervorum & fibrarum ductum & cæteris partibus communicant; & quemadmodum pro vario passionum genio nunc vehementiùs concitantur, & irruunt, nunc subjugantur, & reprimuntur,

tur, ita ductuli per quos oberrant, nunc vividius tenduntur, & contrahuntur, nunc relaxantur & flavescent; quare consequens est, variè quoque transponi, intercipi, sisti, aut promoveri in angustiis fibrarum, vasorumque particulas sanguinis: unò verbò perturbari leges & officia circulationis, nutritionis, & secretionum animalium; unde facilis ad febrim via.

§. XXVI. Modò collocationum ordo postulat, ut de febrium signis loquamur, à quibus multi initium faciunt, cum primæ & sensibiles illæ notæ sint, quæ omnem nobis earum cognitionem & doctrinam aperiunt. Ast quia duplicia febrium signa habeantur, atque alia horum sint, quæ plerisque febribus communia accidunt, alia quæ unamquamque in specie indicant, nos in præsentiarum communium illorum narratione contenti erimus, tum quod specialiora & cuiusque febris propria in definitionibus, ad principium hujus capituli datis, jam diu adduxerimus, tum quod ubique in nostris generalia tantum nobis tractanda sint, tum etiam ut amplissimæ huic doctrinæ pro rei tamen dignitate exiguæ & admodum brevi, finem aliquando imponamus. Sunt autem generalia signa quibus notitiam seu ideam febris, animo comprehendimus, illa, quæ vel imminentem, aut mox incipientem, vel jam præsentem febrem indignant: ad priorum classem revocantur, dolor capitis & lumborum cum gravitatis sensu, languor totius corporis, & lassitudo quasi spontanea, inappetentia, nausea, vigiliæ, inquietudo, aversatio à consuetudine & his similia; Ad posteriorum numerum spectant pulsus vitiat, sitis, æstus, respiratio crebrior, tussis, lingua arida, aspera, tumida, minùs ad loquellam apta, & quandoque humore viscido, & lento obducta, vomitus, alvi fluxus, sudores, cardialgia, lipothymia; quibus accedunt non nunquam somnus profundus, deliria, phrenitis, convulsiones, in febribus præsertim acutis, & malignis, prout eorum explanationem suis locis dedimus. Sed absit, quis signa hæc ita febribus communia judicet, quasi nulla febris sinè iis, vel eorum plurimis, oriatur, quæ febribus hac lege concessimus,

ut non tantum necessario cum iis conjungantur, verum uni
plura, alteri pauciora, alicui etiam nulla hoc aut illo febris
tempore conveniant, atque etiam sint, quæ in aliis affectio-
nibus deprehendantur. Ut ut autem recensita hæc signa ita in-
fida æstimentur, ut cum nulla febre arctiorem quandam neces-
sitatem habere videantur, calor tamen, pulsus & excretio-
nes urinæ, potissimum illa sunt, quæ maximè cum febribus
conjunguntur, ita ut vix aliqua earum infestet, quæ ex istis
tribus, aut eorum aliquibus non dignoscatur; quare practici
priusquam ægroti pulsum, calorem, & urinam exploratam per-
spectamque habeant, nunquam de febre decernunt; atque ta-
liter vera manet Pitcarnii sententia, omnem febrem motum
esse sanguinis auctum, & rarefactionem auctam, quibuscum
vitium pulsus, caloris, & excretionum non potest non esse
conjugatum; eruntque tria hæc vitiorum genera signa illa Pa-
thognomonica omnis febris, ut febris est, scilicet ni exactiùs
in suis causis, temporibus, vitiis, morbisque peculiaribus spe-
ctentur, qui cum ea implicantur; atque tunc signorum vis &
colluvies similem determinatam febrem ostendentium, capien-
da est ex iis omnibus affectionibus, quæ febrem, & febris cau-
sas & tempora & peculiare morbos respiciunt. Generalem
de signis febrium Diagnosticis doctrinam sequitur doctrina de
signis Prognosticis, seu quæ eventum febrium respiciunt; even-
tus autem nomine non solum exitus & fines febrium intelli-
guntur, sed etiam omnes mutationes & mutationum modi
magis insignes, quibus febres ad finem perveniunt; atque hac
ratione signa prognostica triplicia recensentur, alia sunt signa
febrium salubria & insalubria, seu signa salutis & mortis, alia
signa longitudinis & brevitatis febrium, alia mutationum &
crisis futuræ: sed locus iste non patitur hæc omnia singilla-
tim & ad amissim à nobis ornari, utpote quæ pro merito &
dignitate sua latissimum campum exigent; igitur in singu-
las febrium castrensiarum differentias aliqua tantum & ea spe-
ciatim notabimus. Exordium sumimus ab Ephemericis, quæ
periculo carent, atque à natura superantur, etsi legitimæ sunt,
spa-

spatiô 24tuor horarum per excretionem sudoris , aut humi-
dam evaporationem solvuntur ; verùm si diutiùs extenduntur,
non adeò tutæ sunt , & levi etiam de causa in synochas aut
Hecticas etiam degenerant. Ex synochis , quæ simplices di-
cuntur, quartâ aut septimâ die, quæ verò nothæ seu spuria
14ta & tardiùs vel sudore quoque , vel hæmorrhagiâ obortâ
desinunt, si ritè tractentur, secus eas in febres ardentes , in
inflammatorias transire nihil est infrequens ; synochæ decre-
scentes seu paracmastrictæ omnium tutissimæ sunt, minùs ta-
les homotonæ seu acmastrictæ in eodem tenore perseverantes,
minimè anabaticæ seu epacmastrictæ, hoc est magis semper ma-
gisque incrementales , cæterùm in synochis urina alba mala.
Causi non una prognosis est ; sunt purè ardentes , qui quò.
11mò. 14tò. judicantur ; sunt qui longiùs excurrunt ; spem
bonam faciunt signa concoctionis in urinis & vires ægri constan-
tes ; sitis absentia ; vel delirium , vel resolutionem ab inflamma-
tione factam indicat ; Causus in senibus periculosior est, quemad-
modum periculosior est in frigida aëris constitutione ; Hæmorr-
hagia largior, quæ die critico contingit, salutem ominatur, nam
causi frequentissimè per hæmorrhagiam judicantur, rarò per su-
dorem, rariùs per abscessum. Tragædiam quam Hectica febris
in microcosmo Ludit §. 10. hujus capitis spectavimus, ex qua id
doctrinæ cepimus, eam in initis cognitu difficillorem esse quàm
curatu , in progressu verò , quem secundum gradum nomi-
nant, opposita ratione procedere, & tandem in tertio sic con-
firmari , ut conatus medicos omnes frangat , inque eos illu-
dat. Ex continuis periodicis quotidiana est contumax diu-
turna & lenta , quæ cùm viscera nutritioni dicata multùm
debilitet, extenuationem corporibus, Hecticam, Cachexiam,
Hydropem sæpè sæpiùs minatur, alias ad 40um vel sexage-
simum diem plerumque perdurans. Tertiana multam cum
causo affinitatem contrahit , pro cujus gradibus & ipsa plùs
minusque periculi & durationis habet. Quartana vires plu-
rimùm dejicit, atque periculosior est tertianâ, & vel ob len-
toris siccitatem ad 40ta dies protrahitur , & ni solvatur len-
tor,

tor, cachexia aut Tabes finem adferunt; multoties ex continua quartana intermittens oritur, si nempe siccus lentor aliquantulum humescat, ut ab arteriis capillaribus abripi possit in circulum.

De intermittentibus illud valet Hippocr. febres quôcunque modô intermiserint, periculum abesse significat; nam rectè si tractentur, periculosa vel graves sunt: longæ durationis quotidianam experimur, etiam mensium aliquot, nec tamen, si viscerum hepatis scilicet, lienis &c. vitium abest, admodum periculosa, secùs eam cachexia, Hydrops, Hectica, &c. comitantur. Tertianæ legitima inter multiplicia febrium mala minùs affligit, si ægri temperamento & ætati atque anni temporibus respondet; Cessat hæc absolutis septem aut decem periodis, quam & icterus sæpiùs solvit; nubecula alba in urina, brevi morbum solvendum indicat, quod idem symptomatum differentia facit; notha non ita extenditur, verùm gravius affligit, & non rarò in continuam, in malignam mutatur. Quartana, maximè autumnalis, longissima, quæ plures etiam menses & annos fert, atque tales rarò extra veris tempus judicantur; Ceterum quantum temporis diuturnitate molesta est, tantùm minùs alit perculi, dum viscera nobiliora valent, alias ad Hydropem & immedicabilem cachexiam disponit. Præterea id quoque habet commodi quartana, quòd hâc laborantes magnò morbo non capiantur, si verò jam aliò morbo gravi detineantur, & superveniat quartana, tunc liberantur. Hippoc. l. i. de Morbis Vulg. item 5to Aphor. 70. quartana correpti non admodum convulsionibus corripiuntur, aut si corripiantur, ac quartana superveniat liberantur. Malignarum febrium prognosim fusiùs non prosequimur, quæ ex acutarum præsagiis eruitur, & intra quatuordecim dies judicantur Hipp. 2do aph. 23. nam in his vires conferendæ sunt cum morbi vehementia, quæ quousque in ægro constant, & robustæ manent, febrem devictam iri sperabimus, etiamsi magna & plurima sæviant symptomata, contra verò si multùm illæ languescant, licet

ma-

magna symptomata non urgeant, signum semper infaustum est, ut infausta sunt frequens animi deligium, convulsio, tremor, strictor dentium, aversio à cibis & medicamentis, vomitus, singultus, maculae paucæ minutæ, nec die critico, nec cum levamine erumpentes, urina cruda, subjugalis, cum spumis fætidis & biliosis excrementis, &c. si ægri floccos lecti vel carpunt, vel explicant, convulsionibus supervenientibus, rarò salvantur, itidem si exanthemata retrocedant, aut in principio livida sunt vel nigra; sed adeò nequam est mos malignarum febrium, adeò insidiosus, ut ad atrociora symptomata sæpè felix sequatur exitus, cum mitioribus autem fatalis hora adveniat. Igitur benè dixit Hippoc. Aph. 19. Sect. 2. acutorum morborum non omnino certæ sunt neque mortis, neque sanitatis prædictiones.

Consultò quarundam compositarum febrium, & quæ multiplicis invasionis sunt, prognosim transivimus, cum quòd hæc ex aliis, quas scilicet earum singulæ naturâ suâ proximius attingunt, facile peti possit, tum quòd aliquando huic capiti finis imponendus sit, quem datis indicationibus febrium maxime generalibus exsequimur, & ex Pitcarnio sunt, ut nimia sanguinis rarefientia statim tollatur, motus ejus circularis præter naturam auctus imminuatur, lentor, si quis in sanguine hæret, incidatur, attenuetur, concoquatur, inque debitam fluiditatem, & naturalem sanguinis crasim convertatur, demum febrilis materia omnis per loca conferentia è corpore eliminetur. Quod optimè efficimus, evacuantibus variis, nitrosis, acidis, refrigerantibus, diluentibus humectantibus, incidentibus, attenuantibus, digestivis, absorbentibus, temperantibus, diaphoreticis, alexipharmacis, febrifugis specificis, nec non iis, quæ tempore præsertim intermissionis aut remissionis vel etiam declinationis congruas excretiones promoveant, atque etiam partem feri summè rarefientis evacuant.

CAPUT III.

DE *Inflammationibus.*

§. I.

A Febribus ad inflammationes transimus, tum quòd istæ cum illis conjunctissimæ sint, tum quòd inter morbos latius patentes primum post febres locum affectent. Sed quantò longiores in prioribus fuimus, tantò breviores in sequentibus nos geremus. Sanguini ad omnes corporis humani partes nutritionis causâ tendenti, arteriæ sanguiferæ (ut cl. loquitur Vaterus in Dissertat. de inflammatione sang.) patent, & in promptu sunt, quæ ubi in tenuissimas migrant, retis tomentivè alicujus instar variò circumvolvuntur modò, & capillarium nomine apud Anatomicos donantur.

Verùm, ut arteria omnis evanescens ex qua movetur sanguis in venam, fit nascens vena, atque minimum istorum primi generis vasorum alius diameter non est, quam qui unicum sanguinis globulum vel admittit, vel emittit, quemadmodum Lewenhæckius in naturæ arcanis delineavit, ita à lateribus sanguiferæ arteriæ, alia vasa arteriosa, quæ partem sanguinis serosam, id est, aqueo gelatinosam vehunt, & idcirco arteriæ serosæ nuncupantur, constituunt; cùm verò & hæc decrementum amplitudinis suæ sensim patiantur, tamque arctis circumscribantur limitibûs, serosam ut nequeant spherulam capere, ramos similiter procreant, novam arteriarum speciem componentes, quas à lymphæ in iisdem circulante, lymphaticas dicunt, quibusque singulis ut & illis serosis suæ venæ respondent, à Schreiberio serosæ & lymphaticæ adpellatæ.

§. II.

§. II. Unde jam firmiter concludimus tripartita artē-
riarum serie triplicem quóque reperiri inflammationem, quæ
verò à nobis, cū ab una duntaxat causa, à sanguine scilicet
intra dicta vasa hærente dependeat, ut sanguinea solum est,
consideratur. Est autem hæc per Vaterum nihil aliud, quam
impulsus humoris crassioris in arteriolam angustiore, ab
eóque dependens motus præter naturam auctus, atque attri-
tus vehementior sanguinis arteriosi, qui ab extremarum san-
guiferarum, aut ex illis dimanantium serosarum, lymphati-
carum obstructione, liquidique stagnatione ortus, partem af-
fectam tumore rubro ardentéque ac magis minúsve pulsante
distendit; vel si mavis cum Pitcarnio, & Boërhaavio: Vaso-
rum major plenitudo à sanguine in arteriis evanescentibus
ita præter naturam aucto atque stagnante, ut diameter apertu-
ræ fiat diametro sphæræ sanguinis minor; quod idem suò mo-
dò de aliis liquoribus, deque eorum canalibus dictum volumus.

Ex allata igitur prælaudatorum virorum definitione sive
Vateri, sive Pitcarnii aut Boërhaavii illa fuerit, patet, aliam
inflammationem esse superficialem, quam Erysipelaceam di-
cunt, quando nimirum stasis & attritus ad superficiales mem-
branas in latitudinem se tantum diffundit, ut in facie, pede,
aliisque partibus; aliam Phlegmonem, quæ in latum, &
profundum æqualiter extenditur, fitque ut plurimum in mu-
sculosis, & carnosis partibus; aliam Apostematodem, quæ
magis profundè, quam latè serpit, & in carnosis, ac glandu-
losis partibus, quam etiam non rarò abscessus profundi sub-
sequuntur, contingit. Apud Vaterum denique Boërhaavium,
Schreiberum & alios sanguinea, & serosa inflammatio quó-
que invenitur.

§. III. Ulterior affectus inflammatorii differentia à par-
tibus corporis individuīs, quas singillatim obsidere solet, de-
sumitur, pro quarum diversitate diversa etiam nomina sorti-
tus est. Nam in oculi albuginea tunica Ophthalmia, in den-
tium membranīs Odontalgia, in auribus Otalgia, in musculis
laryngis, & pharyngis Angina audit; aliter denominatur, si
in

in meningibus stasis sanguinis accidit, tunc enim Phrenitis, si in diaphragmate Paraphrenitis, seu Phrenitis per consensum habetur. Sed neque viscera ab inflammationibus libera sunt, quia etiam in illis sanguis, & humores stasi corripuntur, unde in pulmonum substantia, Peripneumoniæ, in membrana costas cingente Pleuritidis (quæ vel vera, vel spuria est) in Hepate Hepatitidis, in liene Splenitidis, in renibus Nephritidis nominibus insignitur, ventriculi verò inflammatio peculiare nomen non obtinuit.

§. IV. Sedes legitimarum inflammationum, quemadmodum arteriæ minimæ sunt, sic causas earum illa omnia æstimamus, quæ dictas arterias sive extus sive intus ad inflammandum obdurant; igitur causas contemplaturi in eam nunc offendimus, quæ continens in schola medica appellatur, ac profectò haud alia, ac stasis sanguinis est, vel in fine alicujus arteriolæ, vel in principio vasis serosi, aut lymphatici illa contingat, quæ arteriosorum canalium, aut pororum, quos fluida permeare deberent, nimiam angustiam ac coarctationem pro causa antecedente requirit, prout & requirit sanguinem ad stagnandum facilem.

His verò occasionem in milite præbent frigus externum, ær austrinus, pluvixque tempestates corporis ex longo itinere, aut magnis laboribus sudore quasi diffuenti admissæ; potus candenti æsophago festinanter infusus, vel etiam nimius; suppressæ evacuationes, aliàs consuetæ, atque inter eas impedita insensibilis transpiratio; vehemens ardor solis, vigiliæ diutius actæ, ira, terror, & his cognata, siquidem per hæc sanguinis quantitas intra vasa augetur, variam sistitur, crassescit, viscidior fit, & tardius in longitudinem progreditur; qua de re in partibus aliunde debilitatis, ut militum partes etiam ex prægressis vulneribus, erosionibus, fracturis, contusionibus debilitatæ sunt, facile ille hæret, stagnat, & latera vasorum distendendò orificia extrema coarctat adeò, ut capacitas vasis fiat minor capacitæ globuli sanguinei. Ex quo jam neminem lateat, omnes omnino partes carno-ner-
veo-

veo-membranaceis, in quibus vasa arteriosa vel multa sunt, vel exilia, locum inflammationi præbere: hanc tamen in venis neutiquam fieri, & ratio & experientia nos docet, cum stasis tantum in eo vase contingat, ubi fluit ex lato in angusta liquor.

§. V. Prægressis quibusdam ex causis factâ sanguinis stasi, & rareficientiâ pulsui cordis in extremitatibus vasorum quorundam, tumor mox præstò est, & arteriæ cum lymphaticis antea non visibilibus in conspectum veniunt; nam hæc à fluidis distenta in tumorem sese erigunt, cui attritus, & rareficientia sanguinis, rubor ac æstus tum patienti, tum tangenti observabilis cum inquietudine, angore & impatientia ægri succedunt; fibrillæ quòd continui solutionem vel patiantur vel metuant, dolent admodum, estque dolor pro diversitate sanguinis in fibrillas nervas arietantis, pro vario dictorum filamentorum nexu, proque structura, majori vel minori quantitate, quâ pars una præ altera donatur, aut lancinans, aut pungens, aut perterebrans, aut distrahens, &c. & quidem sensibilior in partibus membranoso-nerveis, minùs verò sensibilis in spongiosis, & glandulosis. Durities, quam præsertim in Phlegmone observamus, ex liquidis valdè compactis, & solidis dependet, febris autem, quæ omnem veram inflammationem comitatur, ab adaucta cordis & arteriarum systole (salvâ doctrinâ superiori capite expositâ) atque à sanguine rarefcente perque loca aperta vehementius actò ortum habet, nam per venas uberius advectus, & ex corde illicò in arterias protrusus cruor, latera arteriarum distendendo nobis pulsum explorantibus augmentum illud circulatorii sui motûs satis superque demonstrat. Et quis ibit inficias, sitim, calorem, vigilias, dejectionem virium, angores, Jactationem corporis &c. ab ipsa hac sanguinis rarefcentia, ac inde producta vasorum distensione, nec non humidi tenuioris defectu exoriri? Si per venam apertam sanguis emittitur ex magno foramine, pleno saltu profilit, frigidus verò, & subsistens format albam, duram, crassam, & rigidam pellem instar corei

L

ferè

ferè porcini, quod ceteris consentientibus Pathognomonicum in omni inflammatione signum existit, teste Boerhaavio.

§. VI. Relictis generalioribus inflammationum signis, ad ea modò descendamus necesse est, quæ in singulis seorsim sumptis notatu digna obveniunt, & perquæ una inflammatio ab altera intimius discernitur. Talia sunt in Phrenitide præter febrem inflammatoriam delirium perpetuum, festucarum lectio, pulsus arteriarum temporalium, oculorum scintillatio, & rutilus splendor, faciei rubor, & ardor, respiratio magna, & rara, dentium stridor, oblivio, & alia nunquam non observabilia signa. In Ophthalmia rubor, dolor, & ardor, nec non vasculorum sanguine infarctorum turgescencia tunicam albugineam obsident, visumque depravant. Otagici præter dolorem; & febrem exquisitam, de tinitu, & sonitu aurium conqueruntur, & minimam radiorum sonorum commotionem summa audiunt cum molestia. Odontalgia laborantes (quando hæc cum facie rubra, & inflata, turgidis vasis, dolore pulsatorio, & tumore maxillæ sanguineo accidit) adeo sæpè excruciantur, ut omnium tormentorum vim hac vi hoc dolore inferiorem putent, atque ita non rarò maniacorum instar caput ad parietem allidant, sibi que ipsis necem inferre non reformident; nec infrequens est, inflammationibus similibus convulsiones subsequi, maximè in teneris & delicatioris naturæ atque ætatis hominibus. Collum, & partes faucium sæpè occupat inflammatio, quæ Angina dicitur, vixque miles est, quem hæc tandem non apprehendat; inflammatio ista si musculos laryngis externos tumore afficit, & respirationem deglutitione difficilliore reddit, Paracynanche nominatur, Cynanche verò ubi nullo dolore spectabili interni illi laryngis musculi inflammantur, ægrique canum more hiantes spiritum ducunt. Aliud nomen assumit, quando œsophagus internè tumet, tunc enim difficillior est deglutitio, quàm respiratio, ac Synanche vocatur, secus autem cum Parasyanche se habet, dum pharyngis musculi externi
stasi

stasi sanguineæ locum præbent, vel etiam lymphæ, unde illæ omnes spuria angina species.

§. VII. Devenimus nunc ad illas inflammationes, quæ in medio, & infimo ventre suam sedem habent; inter quas primò se offert Pleuritis vera, in qua dolor acutus punctorius in alterutro thoracis latere, & quidem intra costas fixus, & qui à tussì multùm exacerbat, febris intensa, respiratio difficilis, pulsus durus &c. observatur, quæ symptomata, tametsi adsint in spuria, minus tamen atrocia existunt, neque tam vehementer torquent patientem. Peripneumonici dolorem magis pressorium, & gravativum (qui charecter profundioris inflammationis est) cum febris acutissima ac difficilissima respiratione, genarum rubore &c. per sentiunt. Ad inflammationem ventriculi quod attinet, præ ceteris notandus venit dolor pressorius, atque ardens instar prunæ, ita ut nec alimenta nec medicamenta facilè ferre, sed ab illis malum ingravescere soleat. Hepatis inflammatio duplex est, etenim vel in parte concava consistit, vel in parte convexa; signa quibus illa cognoscitur, sunt singultus, vomitus, cardialgia, ardor, & dolor fixus sub scrobiculo cordis versùs latus dextrum, tussis sicca, inspiratio difficilis, alvus adstricta &c. quando verò in convexa parte Erysipelacea inflammatione hepar affectum est, tunc in hypochondrio dextro sub costis spurilis dolor gravativus, constrictorius, & punctorius sese manifestat, cum tussì, ac respiratione difficili; & quanquam hac ratione pleuritidem spuriam mentiri soleat, discriminatur tamen hæc ab illa per febrem, ac respirationem remissiore, & dolor ipse supra diaphragmatis regionem urgens distinctam morbi sedem, adeoque alium morbum indicat. Hæc quoque notâ Splenitis incedit, dum idem dolor acutus, & quasi pulsans in sinistro latere sub costis spurilis tactu haud difficulter percipi valet. Nephritis porrò dignoscitur ex dolore fixo & continuo circa lumbos, urinæ difficultate, ad mingendum præsentente stimulo, & febris illa inflammatoria.

§. VIII. Ex inflammationibus demum, quæ partibus externis incumbunt, frequentius occurrit Erysipelas, quod superficiem tantummodò cutaneam, rubore, tumore, & dolore afficit, eaque propter probè distinguendum est à Phlegmone, in qua ipsos substratos musculos inflammatio simulprehendit, quod Perinones satis superque confirmant. Phlegmonem autem à gangræna discernere identidem oportet, siquidem in hac inflammatio aliquando profundius serpit, & non modò musculosas, sed & tendinosas, ac nervosas partes occupat, atque ideò tum intensiori ardore & dolore, tum profundo ac latius se extendente, duro tumore ac rubore, qui tandem in livido-nigricantem transit, cognoscitur.

§. IX. Omnis inflammatio vel discutitur, vel suppuratur vel in Gangrænam abit; discussio optima, suppuratio mediocris, gangræna pessima; tumor, dolor, ardor, durities supra quatuordecim dies perseverans non discutitur, sed abit vel in suppurationem, vel gangrænam, vel Scirrhum, de quo fusius in capite de tumoribus. Gangrænam verò degenerare in Sphacelum exinde claret, quando dolor universus repente cessat, ardor tepescit, imò pars refrigescit, & flaccida, mollis in tabem cum foetore diffluit; nam tunc perfecta mortificatio adest. Inflammationes externæ perfectius sanari possunt, quàm possunt viscerum internorum, utpotè tot fibris nerveis & musculosis, quæ stagnantis sanguinis motum promoveant, destitutorum, quot partes exteriores donatæ sunt. Quare missâ specialî singularum inflammationum prognosî, quàm apud Hippoc. & practicos satis superque videre est, prima in omni inflammatione intentio medentis eò collimare debet, ut major sanguinis in parte affecta congestio inhibeatur, facta jam stasis discutlatur, dolor & urgentiora symptomata mittigentur, materia morbifica ritè concocta, & maturata per loca convenientia educatur, atque vires amissæ restituantur. Quod præstat V. S. pro necessitate, & virium robore repetita, absit tamen, ut hæc in Erysipelate celebretur, huic enim aliisque inflammationibus diaphoretica fixa & volatilia

tilla famulantur medicamenta tam interna quàm externa, omnia incidentia, attenuantia, varia unguenta, Cataplasmata, emplastra, clysmata &c. atque hæc pro generali inflammationum cura adduxisse sufficiat; plura siquidem per species, & exempla tractare instituti nostri ratio prohibet.

CAPUT IV.

De

Obstructionibus, & tumoribus.

§. I.

Superatis inflammationibus obstruções, & tumores aggredimur, siquidem & isti ex illis morbis sunt, qui in pluribus corporis partibus obvenire solent; neque infrequens est ex inflammationibus obstruções, & tumores oriri, quemadmodum obstruções cum inflammationibus frequentissimæ sunt. Itaque inter morbos, qui à mala vitæ, victusque ratione oriuntur, primùm considerandæ sunt obstruções, postea tumores, qui à prioribus dependent, & ut sine illis isti in actum non deducuntur, ita ad perfectam tumorum cognitionem prævia obstruções explicatio requiritur. Fluida non obstrui sed obstruere ex Waldschmidio habemus, atque ita quodcunque corporis vas, tubulus, porus, aut canaliculus illud fuerit, dum à crassis tenacibus aliisque humoribus impeditur, obstruções subire dicimus. Missis aliorum de obstruções sententiis, qui non tam natas quàm nascentes considerant, illa nobis est infarctus viscerum cum primis secretoriorum, assumptorum potissimùm motûs & animi pathematum culpâ in milite obortus, actionem eorundem variam lædens, pro varia scilicet partium affectarum aut afficientium humorum ratione & indole, quod ob molem sanguinis & humorum proportio inter canales aliunde jam debiles ad fluida trajicienda deficiat; nam si adeo magnæ sunt moleculæ, ut orificio sphærico non respondeant,

eodem modò hæere coguntur, quò illæ tenuissimæ ad latera canalium hærent, quorum poros admodum angustos dum transire non valent, in iisdem stabulantur, atque fibras canalem constituentes sic pedetentim distendunt, premuntque, ut obicem propè ponant fluido à tergo sequenti.

§. II. Ex his facilis est tumorum præter naturalium cujusvis partis, & visceris expositio, qui tumor est magnitudo in longum, latum & profundum aucta à sanguine, sero, aut lymphæ in vasis vel glandulis stagnante oborta, cum vel sine dolore afficiens. Differentias utriusque generis, ut jam innuimus, depromere licet à parte affecta; nam obstructio Hepatis, Lienis, Glandularum Mesenterii, Narium, Renum, Ureterum, Urethræ à calculo vel carunculis, alvi à fecibus &c. unicuique patent; tumores autem non tantum in his, sed etiam in aliis partibus contingunt, atque diversis modis producuntur; quare alius tumor est inflammatorius, de quo in capite de inflammationibus dictum fuit; alius sanguineus est, qui si in tunicis arteriarum, maximè musculosâ ruptâ producat, Aneurisma, si verò in venis is accidat, varix dicitur, quamvis Bartholino varices frequentius à valvularum distensione oriuntur. Similiter lymphatica vasa suos tumores ostendunt, quæ dum inter binas ductuli valvulas distenduntur, Hydatides efformant; Scirrhus autem, qui ab obstructione glandularum ac humoribus ibidem valdè induratis dependet, durus, renitens, ac indolens observatur. Præterea, & ratione materiæ contentæ, & ratione formæ etiam tumores sunt, quos tunicatos nuncupamus, quod proprio folliculo inclusi sint; horum alius dicitur Meliceris & mollis admotis digitis cedens, remotis recurrens, materiam instar mellis continens. Atheroma durior non nihil materiam pultaceam farinosam includit; Steatoma verò reliquos duritie superat, & continet materiam sevo similem; sic alius quoque tumor est in partibus tendinosæ ossæ subinde duritiem exhibens, & vocatur Ganglion, ille œdema, qui pallidus est indolens ab impedito libero lymphæ cursu in pedibus aut manibus se manifestat.

festat. Ad hanc classem revocantur omnes species Hydro-
pis, sive dein specialem quamdam corporis partem, sive totum
corpus infestent. Hujus ordinis sunt e.g. Anasarca, Ascites,
Hydrops pectoris, Pericardii, Hydrocephalus, Hydrocele,
Tympanites, &c. quæ omnes à lymphæ & sero vel stagnan-
tibus vel effusis proveniunt, partésque plus minùs elevandò
tumidas reddunt.

§. III. Præter Hernias tam proprias quàm inpropri-
as (quarum omnium species exquisitè nōsse chirurgos oportet)
alii adhuc forent tumores, de quibus nos agere quibusdam
necessè videretur; Verùm quis strumas, scrophulas in par-
tibus glandulosis, aut in membranoso-tendinosi Fungos, in
carnoso-fibrosis Sarcomata, vel Nattas enumerabit? cùm
principaliora hîc loci & quæ medicæ considerationis sunt,
annotasse instituti nostri paginam absolvat. Et quamquam
Polypus Narium, vel qui etiam in majoribus venis nasci so-
let, majoris sit notæ, quàm ut eum sicco pede transeamus,
hujus tamen vel meminisse sufficiat: nam distinctionem ex-
terni manus chirurgica molitur, ad internum verò extirpan-
dum omnis manus medica infirma est; ex observatione Pit-
carnii pleuritico-pleuræ & Peripnevmonico-
pulmones post mortem magnam copiam polyporum frequenter exhi-
bent, qui ipsi sunt sanguis stagnans diutius dilapsâ parte ru-
brâ; atque eodem modò carnem in ulceribus fungoso-fibro-
sæ substantiæ luxuriantem, clavos pedum, verrucas partium
membranoso-nervearum ad chirurgiam relegamus.

§. IV. Sedem horum affectuum quisque ex differentiis
nullo negotio eruere valet, prout & rationem facillè eruet,
cur iisdem milites tantopere subsint, si errores in sex rebus
non naturalibus, si causas occasionales alias, magnos nimi-
rum labores, violenta exercitia, ingentes conatus in ponde-
ribus levandis aut sustinendis, vulnera, contusiones, com-
pressiones, & reliqua attentò animò intuetur: his accedit
partium debilitas, nimia relaxatio aut ruptio. Ceterum
etiam & hoc de obstructionibus & tumoribus notandum ve-
nit,

nit, illas inter se nonnunquam sic converti, ut quæ modò alterius causa existit, post effectus habeatur, atque ita tumores in vicinis partibus obstructions excitant, & ab istis opposito ordine excitantur. Causas cuivis tumoris speciei proprias non attingimus, operosum enim id esset atque prolixum, & liberales alibi satis jam fuimus.

§. V. Igitur ad diagnosim progredimur: diagnostica signa, & oculis & manibus & sagaci patent judicio, ubi enim in parte quadam aut videmus eminentiam, aut tangimus, aut prudenter suspicamur, tumor habetur. Ast quomodo quivis eorum inspecie dignoscatur, partim in differentiis à nobis dictum est, partim ab illa arte peti debet, quæ externorum morborum curam in se suscipit.

Obstructionum verò signa distinctiva desumuntur non tantum à parte affecta, verum etiam à materia stagnante, & symptomatibus easdem subsequenter; nam si in arteriosis lymphaticis, vel vasis sanguiferis à sanguine fit obstructio, inflammatio in propinquo est, ut supra; si in lymphaticis majoribus moleculæ aquosæ stagnant, oedema ex tumore laxo albicante, cum dolore gravativo &c. junctum cognoscitur; dum in quodam viscere, vel vasculoso, vel glanduloso illa contingit, circa hoc erit dolor tendens, premens, rarò interlancinans, & torpor actionum omnium, major tamen partis obstructæ observabitur.

§. VI. Nullus tumor securus est, præsertim in cachochymicis, & scorbuticis; sanguinei facilius, qui à lymphæ, difficilius curantur; & sunt qui nullam curam admittunt, nisi ignem & ferrum: periculosiores habentur, qui partes internas & nobiles, quàm qui externas occupant. Obstructiones autem pro materiæ, loci, durationisque differentia, vel prorsus solvuntur, vel transeunt in Cancrum, vel Scirrhum, Cachexiam, Hydropem, malum Hypochondriacum, Melancholicum, &c. aliæ hæmorrhodium & sanguinearum excretionum anomalias producant. Quare cura eò dirigenda est, ut remotis causis externis humores impacti resolvantur, incidan-

cidantur, attenuentur, & discutiantur, aut demum suppurentur, factaque puris excretionem partes mundentur, consolidentur, atque symptomatum consideratio sit; quæ omnia desumi debent pro differente morborum statu ex triplici fonte, chirurgico videlicet, pharmaceutico & Diætetico.

CAPUT V. DE

Cachexia, Scorbuto, ac Lue Venerea.

§. I.

Cachexiam ex obstructionibus & tumoribus quandoque oriri, nunc nuper intelleximus, quare ratio est, quod continuo de eadem agamus. Sed tres in præsentì capite occurrunt morbi, quorum primus idem cum ultimo, & medius quasi unus cum reliquis duobus apparet. Est enim axioma philosophicum, quòd, quæ eadem sunt uni tertio, sint eadem inter se; & profectò unus alteri finitimus videtur: nam Cachexia est intumescencia corporis cum pallido luridoque faciei colore, respiratione difficili, tumore pedum œdematoso, aliisque symptomatibus conjuncta, orta à sanguinis cruditate viscosa, & lymphæ spissitudine mucida; Scorbuto vero à Cælio Aureliano & Sylvio cachexia veterum dicitur, estque congestus morborum complurium gravissimorum, & ferme innumerabilium symptomatum catervâ stipatus à causis contrariæ interdum indolis, ex gingivarum erosione, vacillatione dentium, crurum debilitate, macularumque primò rubrarum, post lividarum & nigricantium eruptione etiam vulgò perspectus: atque taliter Lues Venerea (quem morbum militarem non nulli authorum appellant, fortè quòd in castris Caroli VIII. Galliarum Regis Neapolim obsidione prementis anno 1494. caput extulerit) cachexia totius corporis, sed maligna, sed contagiosa quoque definitur, quam varia
M sym-

symptomata circa genitales aliasque corporis partes, sese ex-
ferentia presso pede sequuntur; nam à miasmate acri & viru-
lento fluidorum catholicorum feri potissimum & lymphæ cra-
ssæ evertente eam provenire in confesso est.

§. II. Neque est ut quisquam dubitet, istos affectus om-
nes morbos intemperiei existere, licet organicæ structuræ
vitiatæ, seu malæ conformationis aut etiam solutæ unitatis
dici debeant. Etenim subjectum inhæsionis adæquatum de-
nominamus totum corpus, quatenus à discrasia prava fluido-
rum catholicorum, vel per miasma Venereum aut Scorbuti-
cum inducta præternaturaliter afficitur; proximum autem
seu radicationis in duobus illis primis ægritudinibus consti-
tuunt primæ & secundæ concoctioni inservientia viscera, Ven-
tricus, Intestina, Pancreas, Pulmones, Hepar, Lien, &c.
præcipuè partes glandulosæ, & humorum secretioni inservien-
tes excretorii ductus. Speciale autem subjectum Luis Vene-
ræ tum inhæsionis, tum radicationis, sunt testes & reliqua
genitalia.

§. III. Differunt enarratæ cachexiæ species in sympto-
matibus, quæ earum quævis sua à causa continenti habet.
Nam cachexiam, ut dicta repetam, depravata inducit nutri-
tio, ad quam sanguinis chylosi cruditas lenta, lymphæque
mucosa spissitudo disponit; talis enim dum ad partes corpo-
ris nutriendas affluit, in iisdem subsistit, hasque ob crudam
suam viscositatem, assimilationem nutritivam impedientem,
non modò non nutrit, sed potius infarcit, ac consequenter
vitiosè intumescere facit; quod totus corporis habitus vel
pedes duntaxat œdematosi confirmant. Sed scorbutus, quem
à causis contrariæ interdum indolis venire diximus, pro ea-
rum causarum varietate etiam à se ipso differt, estque alius ab
humoribus crassis viscidis minusque mobilibus; aliùs à te-
nuibus acris & volatilibus; posterior ut ab intima sangui-
nis dimotione venit, istam etiam hanc intimam solutionem
partium in ea quarumvis causam continentem omnium sym-
ptomatum agnoscit, quibus ille & patienti & Medico gravis-
simus

simus est ; per hanc enim texturæ sanguinis mutationem particulæ illius molis factæ, ut per emissaria secernentia possint elabi, fit ut sanguis quoque erumpat facilius, atque ita quæ duæ elabi non poterant, una elabatur ; qua dere cùm eadem sanguinis portiones taliter sejunctæ & ex aliarum vicinia remotæ necessariò plus spatii occupent, quàm in cohæsione sua occupabant, nervos sanguiferis vasis intra cerebrum interjectos solito magis premunt, ex qua pressione, dum minor & inæqualis spirituum ad cor excursus accidit, debilis, inæqualis, rarus & infrequens pulsus, atque ex hoc motus sanguinis in partibus à corde remotissimis languidus admodum, & diminutus consequitur ; hinc per Pitcarnium titubatio genuum, varices, pedum sub noctem intumescencia & in extremis cruribus maculæ illæ rubræ à globulosa sanguinis substantia in capillaribus cutaneis subsistente ; hinc rubor, pruritus, & putredo gingivarum cum vacillatione dentium & oris foetore ; hinc difficilis respiratio, dolores vagi, alvi fluxus diversi generis, & rubrarum arenularum friabiliumque in urina hypostasis. Verùm cùm partes sanguinis ultima ista texturæ suæ mutatione non ita omnes divisæ sint, aut divisæ maneant, ut, cui jam moli debeantur, oblitæ videri possint, novas compositiones & coalitiones ineunt, quæ cùm sinè lucta & rarefcentia, sinè confusa & incerta implicatione in partibus, ubi vis motuum minima est, haud fiant, febris per authorem nostrum scorbutica, arthritidis vaga scorbutica, lethargus scorbuticus superveniunt. Aliter cum scorbutus est à fixis, crassis, & viscidis succorum portiunculis exorto, in quo ut plurimum sinè exanthematibus ægri torpidi, anhelosi, ac enerves, lassitudine spontanea & pectoris angustia laborant ; quin passionibus cordis, spirituum deliquiis, vertigini & convulsionibus obnoxii sunt. Facilis est ex dictis antecedentis scorbutici causæ cognitio, quam ad præviam sanguinis dispositionem in dicta vitia proni aptè satis & convenienter rejicimus, ita quidem, ut pro sanguinis molecularum copia & qualitate certior vel ad Scorbutum fixum vel ad volatilem, seu ut Wilisius habet,

vel ad scorbutum frigidum, vel ad calidum via aperiatur. Scorbutus sæpius hæreditarius est, atque à parentibus in proles & feros nepotes transfertur, suntque nationes Europæ boreales, quibuscum ille nascitur. Ceterum multiplex hæc dyscrasia sanguinis etiam à noxio rerum non naturalium usu proficiscitur, ob quam nec in chyli nec in sanguinis nec in lymphæ rorisve animalis elaboratione, distributione, depuratione ac exaltatione muniis suis ritè natura attendit, tum quòd ventriculi primarumque viarum atonia, aut cruditas nidorosa vel acida jam præstò sit, tum quòd ista omnia longum illum rerum ad scorbutum facientium abusum necessariò sequantur.

§. IV. Inter res autem non naturales maxime symbolum morbosum huc conferunt aër humido-putridus, maritimus, uliginosus, lacustris, crassus & valde ponderosus salis marini moleculis imbutus, nec à ventis salutaribus agitatus; Cibi viscosi, crudi, carnes fumò induratae, ac sale conditæ, pisces lacustres & muriâ vel acetò macerati, aves aquis stagnantibus & paludosis diu immorantes, vina acida, hornotina, potus largior aquæ præsertim putridæ, stagnantis & verminosæ, panis bis coctus, caseus antiquus & acris, inordinata vivendi ratio, quales immodica, diarrhæa, dysenteria, aut alia nimia evacuatio prægressa, abusus veneris, vigiliæ nimia, motus immoderatus, alvi adstrictio diuturna &c. quibus adungi possunt febres intermittentes præcipuè tertianæ, quartanæ nimis diu protractæ aut antea suppressæ, ac adstringentibus intempestivis curatæ. Paulò ante maritimum & lacustrem aërem inter causas procatarcticas numeravimus, quod non ita universim accipiendum est; ut enim contrahatur scorbutus duæ saltim causæ ex Senerto jungi debent, aër videlicet uliginosus, & prava victus ratio. Mirari igitur non debemus Venetos in stagnis & paludibus maris Adriatici degentes ab hoc morbo immunes esse, quia victu utuntur planè diverso, ab illo, qui borealibus nationibus familiaris est. Tartari & Arabiæ montanæ incolæ estò, pravò & inordinatò victu utantur

tur, adhuc tamen, cum meliorem aërem & aquam nanci-
scantur, hunc morbum non patiuntur. Marefc. Tract. de
Var. p. 53.

§. V. Quæ de causa continente præcedentium affectuum
enarravimus, eadem etiam valent de causa continente Luis
venereæ, quæ miasma est acre, virulentum & specificæ indo-
lis, quod ut ab effectu demonstratur, vel per concubitum &
commercium impurum, vel per generationem, vel per lacta-
tionem contractum, & liquidis & solidis corporis nostri par-
tibus odoris instar affixum ceteras ægrotudines in sui obse-
quium mutat; liquidarum enim crasim evertit, solidarum ero-
sionem, exulcerationem, atque absorptionem molitur, &
utrasque exuta quasi vitalitate cadaverosas, putridas, fæten-
tes atque virulentas efficit. Quare sciendum, ejusmodi con-
tagium nunc citius, nunc tardius in actum erumpere, prout
fomes, in quo sese multiplicet, magis aut minus uber existe-
rit. Neque est, ut ad Luem istam contrahendam præceden-
tem quamdam in corpore dispositionem requiramus, quando
contagium tantæ virulentæ & virtutis est, ut sanissimos quo-
que aggrediatur; cachecticos autem & scorbuticos gravius ab
hac prehendi, res mira non est, aut quæ nostram opinionem
evertat; nam partes aliunde læsæ & debilitatæ etiam leviori co-
natu franguntur. Ceterum, quæ de commercio cum infectis, de
osculis, de vestibus, de poculis narrantur, commenta ego eorum
judico, qui Carios simulant, atque aphrodisia vivunt; & quam-
vis consimiles pruritus, inflammationem levem, pustulas,
ulcuscula in ore, in pudendis partibus quandoque contra-
hant, vera tamen lues vix eos aliquando contaminat.

§. VI. Signa cachexiæ diagnostica in paragrapho hujus
capitis primo videre est, Scorbuti verò in communia & spe-
cialia distinguere placet; inter communia illa refferò, quæ
scorbutum subesse certiores nos reddunt, uti sunt: Patria, re-
giones scilicet septentrionales, & maris Baltici accolæ, eæque
quæ germanico oceano adjacent, Saxonia inferior, Hollan-

dia, Selandia, Flandria, Frisia, Westphalia, Pomerania &c. Dispositio hæreditaria, conversatio ac consortium cum scorbuticis, varii dolores lancinantes & quasi ardentes in musculosis & nervosis partibus, cum primis artubus, modò fixi, modò vagi, eorumque debilitas, enervatio, lassitudo, pulsus tardus, urina arenulis referta, nunc intensè rubra, &c. specialia verò signa appellantur, quæ certam designant scorbuti speciem, sic namque scorbutum volatilem seu calidum innuunt cardialgia, vomitus, phlogoses vagæ, vigiliæ immoderatæ, ructus nidorosi, sitis intensa, hæmorrhagia frequens, maculæ, tubercula, gangræna, &c. scorbutum autem fixum seu frigidum manifestant horror, & rigor febrilis, frigoris sensus in occipite & spina dorsi, pruritus molestus, spasmi flatulenti, dyspnæa, & cruditas acida, saliva acrior, rheumatismus, tubercula varicosa & dura &c. §. 3. crediderim tamen ego Medicum ad meliorem certitudinem dignotionis pervenire posse, si temperamentorum signa acuratè perspexerit, atque quomodo in rerum non naturalium usu se gerat patiens penitiùs exploraverit. Ex signis diagnosticis atque pathognomonicis Luis Venereæ principalliora sunt gonorrhæa virulenta, bubones, verrucæ circa genitalia, dolores in cranio, syncipite, occipite, præsertim noctu exacerbationem sumentes, hinc somnus interruptus, color circa oculorum orbitam præcipuè in subcavo livido-pallidus & splendens, oculi inflammati, rubri, atque serum acre stillantes, scabies ulcerosa profundè depascens, ulcera tonsillarum, uvulæ, cartilaginum nasi & palati erosio, osteocopus, caries ossium, tophi, gummata, halitus, foetor abominabilis, &c. quibus coronidem imponit propria confessio ægri, ut plurimum tamen paliata & minus sincera.

§. VII. Quoad prognosim natamus, Cachexiam & Scorbutum mala esse Chronica, & si hæreditario jure aut ex enormi viscerum obstructione vel Scirrho inducta sint, curam nullam suscipere; nam cachexia facile in Hydropem, Ascitem transit, scorbutus verò Atrophiam, ac Marasmm inducit: neque mitiorem sortem insequuntur illi, quos post Luem Ven-

ne-

neream, olim susceptam, aut febres diuturnas similesque morbos chronicos scorbutus corripit. Scorbutum tamen ascititium & calidum præ frigido præstitis præstandis & diligenti remedium usu medellam recipere experientia docet: ad hæc maculas rubras præ cærulescentibus, & livescentibus benignioris esse genii observatur. Luem denique Veneream per lectum, vestimenta, & alias externas causas contractam, ut veram non agnoscimus, ita præ altera, quæ per coitum communicatur, aut ex hæreditaria dispositione & lactatione advenit, curatu quoque faciliorem asserimus; prout & illam quæ in juvenibus cæteroquin sanis contingit; recentem & absque ossium carie medellam certius admittere, quàm quæ opposita ratione se habent, prognosis denunciat. De reliquo lepidè dici solet: homines omnibus vicibus, primâ exceptâ; à postremis hisce duobus morbis liberari. Quare curatio primorum morborum, sequentibus inititur indicationibus, primò, ut discrassia, qualiscunque dein illa sit, per causarum isthanc producentium, & foventium correctionem tollatur; secundò symptomata urgentiora, quæ scilicet minori tempore mortem adferre solent, his malis complicata, per appropriata medicamenta compescantur, atque sedentur; tertio demùm vires deficientes corroborentur, & partium continentium tonus cum primarum præsertim viarum & viscerum functionibus restituantur. Inserviunt itaque evacuantia maximè si materia in primis viis turget, tam per vomitum, quàm per secessum, sed epicratica & minimè acria, quibus præmitti, & admisceri possunt præparantia, diluentia ac digestiva dicta, pro genio morbi, & complicatione symptomatum; nam ut scorbutus morbus compositissimus est, diversissima quoque indicata requirit, quæ ad certa genera vix aliquis referat. Calido enim acri & volatili lenientia, incrassantia, & acidiuscula amaritudine balsamica delibuta; frigido autem crasso & fixo acria, & sale illo volatili & specifico celebria debentur, & quidem longè majori dosi, ne potius irritent, quàm tollant morbum. De reliquo lenientia attenuantia, deobstruentia,

tia, & liquida facilè meabilia cum lenioribus in principio specificis locum habent, antequam antiscorbutica paulò acriora in usum vocentur. Exterius balnea, pediluvia, frictiones conveniunt, quibus via instruitur medicamentis applicandis, & tandem roborantibus chalybeatis &c. alterutri ex propositis affectibus subvenimus.

§. VIII. Cùm Lues Gallica seu morbus Militaris à miasmate acri corrosivo per contagium communicato dependeat, primam quoque indicationem eò dirigere oportet, ut ulterior miasmatis virulenti propagatio impediatur, dein ejusdem præsentis acrimonia corrosiva ulcerosa temperetur, & educatur, ac tertio symptomata, & producta morbosa inde enata mitigentur, atque tollantur. Quæ autem remedia junctis simul vexillis ex triplici regno petita, Diæta nempe, Chirurgia & Pharmacia adversum eam pugnare debeant, apud practicos copiosissima inveniuntur.

CAPUT VI.

DE

Hæmorrhagiis.

§. I.

ULtra mala hætenus proposita etiam Hæmorrhagiæ sunt, quas in corporibus militum atque parte eorum non una notamus; eapropter & hæc illis prioribus hîc loci adnectere opportunum duximus, atque plures de eadem fidelia morbos unâ curâ ac diligentia complectimur. Quemadmodum æquabilis sanguinis & humorum circulus, qui à debita solidorum elasticitate, fluidorum verò legitima temperie & quantitate dependet, sanitatis vera causa est & unica, ita ex circulationis inæqualitate, quæ in humorum crassi perversa, aut

aut præternaturali eorundem copia, nec non in elatere solidorum destructo, ac labefactato consistit, morbi non pauci præcipuè verò Hæmorrhagiæ proficiscuntur, de quibus in hoc capite tractare constituimus. Est autem Hæmorrhagia sanguinis vel quantitate vel qualitate vel neutro horum peccantis præter naturam profluvium cum virium læsione, dependens ab anastomosi, aut rhixi, aut diabrosi vasorum; atque ita morbus est, ut communis doctorum sententia habet, solutæ unitatis & symptoma in excretis.

§. II. Hæmorrhagias non tantum in extremitatibus venarum, sed & arteriarum contingere postulamus, siquidem ex illis locis tales excretiones fiant, quæ texturâ gaudent teneriori ac rariori, per quam vasa tenuissima undique dispersa serpunt, neque firmis membranâ circumtensa latitant, sed potius in superficie morantur; atque inde altera ex rationibus pulchrè elucet, quâ hæmorrhagias in diversis ætatibus, & temperamentis copiâ & frequentia diversas intelligimus. Pro loci differentia aliis atque aliis nominibus Hæmorrhagiæ gaudent: nam si vascula sanguifera interioris narium tunicæ præternaturaliter aperiuntur, quod pueris, & adolescentibus maximè commune est, hæmorrhagia narium nuncupatur; si verò in pulmonum substantia vasculoso-membranacea major vel minor rhixis, aut diabrosis, vel anastomosis contingit, & sanguis cum sputo floridus, atque quâdam tussiculâ bronchia irritante ejicitur, Hæmoptysis audit; eandem ab eadem causâ sanguis nigricans, & grumosus, cum violentia quadam per os ejectus vomitum cruentum constituit, vasâ gastricâ ut plurimum brevibus inter tunicas ventriculi ab eodem ad lienem excurrentibus, vel per vim apertis, vel admodum compressis, atque sanguine ad cavum ventriculi evasatâ, perque moram concretâ. Renes & vesicam sanguine inundari; illi, quibus Hæmorrhoides anomalæ fiunt, vel aliquo tempore substituerunt, plus semel experiuntur; ut experiuntur, quibus vasorum sanguiferorum in partibus istis diæresis seu ruptio aliunde contingit, estque calculus intra vasculoso-membranaceam

N

renum

renum aut ureterum vel etiam vesicæ substantiam latitans, qui rodendo identidem tendendove hunc quoque fluxum nunc cum urina nunc absque ea producit. Neque intestina à præternaturali sanguinis eruptione immunia esse solent; nam intestini recti extremitas tantam multoties cruoris stillat quantitatem ut corpus inde contabescat, virésque frangantur. His tandem accedit sanguis ex omni vulnere, in quacunque demum parte existat, cum copia & impetu profluens; ast cum hæc Hæmorrhagiæ species ad chirurgiam referatur, eam hîc loci vel annotasse sufficiat.

§. III. Itaque ad causas hæmorrhagiarum procatasticas, quæ militem in castris existentem impetunt (quandoquidem earum antecedens & continens ex definitione data nullô negotiô eruitur) nunc temporis transiturîs illæ se nobis sistunt potissimum, quibus vis inest sanguinem intra vasa contentum vel augendi, vel rarefaciendi, acriorem reddendi, vel motum ejus sistendi, aut ipsa hæc vasa quoquô modô solvendi; atque ita accidit, quod aër nimium æstuans aut venenosus halitibus infectus, frigidus quoque aut levis admodum vel gravior, cibo & potus vel nimius, vel qualitate peccans cum primis acris, salsa, piperata &c. Spiritus vini & frumenti abusus, labor corporis, vigiliæ multæ, evacuationes suppressæ, quæ consuetæ erant, ira & subitanea corporis & animi excandescencia omnes, & singulas hæmorrhagiæ species inducant; his accedunt vociferatio magna & stentoria, saltus nimius, longior equitatio aut decursio in equis præsertim succussoribus, casus, percussio, ponderum magnorum elevatio, contusio, digladiatio, & multi alii tum rerum non naturalium tum aliarum externarum errores. Quare nemo facile jam miretur, milites præ ceteris hominum ad profusionem sanguinis esse paratissimos.

§. IV. Hæmorrhagiam præsentem, tametsi unusquisque facillimè dignoscat, imminentem tamen, nisi hujus signa sat perspecta sibi reddiderit, haud ita facile divinabit: quare
signa

signa diagnostica hæmorrhagiam præcedentia sunt: partis per quam illa futura est, aut ei vicinarum gravitas, tensio, pressus, punctura, rubor, tumor, dolor, pulsus, æstus atque his similia nunc plura, nunc pauciora; scilicet pro sanguinis copia & impetu, pro partium conditione, proque causarum indole & vehementia; nonnunquam verò sic repentina est, ut nullò etiam ex signis præmissò impendeat.

V. Affectum hunc modò periculosum, modò salutarem esse, primus artis parens Hippoc. jam dudum asseruit. Nam ætatis, nam temperamenti, nam partis cujusvis discrimen hæmorrhagiam congruam vel incongruam vaticinatur; Id tamen in genere notandum venit, omnem hæmorrhagiam, quæ vires lædit, periculosam esse. Itaque distincta prognosis facienda est: & quidem in juvene milite sanguis è naribus profluens sæpè læpius alacritatem affert, cephalalgias, variòsque dolores solvit, si verò in eo, aut etiam in viris per os fiat, ut ut plethora adsit, tuta non est talis sanguinis eruptio; hæmoptysi enim & vomitu cruento in periculosissimum actum magna ex parte deducuntur. In iis tandem, qui ad senectutem magis accedunt, per hæmorrhoides sanguis manare solet, quæ si ritè accidant juxta divum senem à multis malis præservant, & multa curant hæmorrhoides. Mictus sanguineus quanquam, ut mox enarrati affectus à plenitudine universali, vel particulari etiam dependeat, persæpè tamen periculosissimus est, præsertim si in sene nimis diu infestat, & huic morbo lassitudo, alvi adstrictio, anorexia, convulsiones superveniunt, aut ischuriam vehementem sibi conjunctam habet, quæ ut plurimum emisso pure sese manifestat: ex urethra affecta minus periculum imminet, majus ex vesica, maximum ex renibus, Hippocr. Sect. 7. Aphor. 39. & Sect. 4. Aphor. 75. 78. 80. 81.

§. VI. Recta Hæmorrhagias medendi ratio unice in eo reposita est, ut primò impetum sanguinis à parte laborante, opportunis remediis, ut sunt venæ sectio, pediluvia, clysteres,

res, externarum partium frictiones, ac ligaturæ, tegumenta calida, foci, balnea derivemus; deinceps ut spasticas nervosarum partium stricturas relaxemus, intemperiem humorum corrigamus, obstructions viscerum, quantum in artis potestate est referemus; & demum lenioribus per Epicrasim laxantibus, & moderatis diaphoraticis, idem inedia sive abstinentiâ à victu pleno nimiam sanguinis & humorem copiam ingenerante, eorundem abundantiam subtrahamus, partesque solutas consolidando socia adstringentium ope roboremus.

C A P U T VII.

DE

Motibus convulsivis, & Spasmo.

§. I.

Post hæmorrhagias de motibus convulsivis & spasmodicis loqui animus est, ut enim illæ stativo multum succum, & sanguinem auferunt, quibus exhaustus totus collabatur, ita motus convulsivi & spasmus illi pariter sunt, qui quod in nerviceas partes multam tyrannidem exercent, virtutem corporis & vinculum ejusdem incidunt, frangunt, & verè enervant, quâ se tanquam murus æneus hostium suorum connatibus opponat. Motus tam secundum, quam præter naturam in machina nostra contingentes unius ejusdemque causæ effectus esse post Physiologiam Pathologia docet. Nam uti ad naturæ ordinem cordis & arteriarum systole à legitimo sufficientique sanguinis arteriosi, & spirituum influxu, istorum verò circulus à reciproca & moderata laudatarum partium contractione, & dilatatione peragitur, sic lege ista, isto ordine turbato, ubi rapidiori cursu & copia solito majori in cor, in pensilem illum musculum antagonista carentem liquores irruunt, ad celeriores vehementioresque systolen

Stola non modò primùm hoc movens cum arteriis suis impellent (quemadmodum id sufficienter probare videtur ipsa cordis palpitatio) verùm & musculosas partes omnes, in quas denique furor iste & insolens spirituum cum sanguine incursio tranſit, ad violentas contractiones dilatationesque sollicitabunt; neque rarum est, motibûs hisce ruinofam hanc nostram machinam totam concuti, & opprimi. Dicuntur autem motus taliter descripti convulsivi & involuntarii, quia sanguis & liquor nervorum eo impetu in partes nerveo-musculosas influit, qui potentiam ac aptitudinem partis movendæ (quæ actio nostræ voluntatis est per imperium sæpiùs exercitæ) vel tollit, vel perfici absque dolore, & quidem magno haud patitur. Unde porrò liquet musculos esse & eorum fibras, qui subjectum præbent convulsivis motibus.

§. II. Alia non nihil est spasmorum indoles, quæ in certo rigiditatis gradu eoque permanente consistit, à continua musculorum aut membranarum contractione inducta, quod explosivus ille spirituum & sanguinis arteriosi influxus, ut scholæ loquuntur, interruptus non sit, ulterior verò horum motuum propulsio impediatur.

§. III. Differentia utriusque generis deducitur ex actione læsa; etenim quò plures partes convelluntur, vel si totum corpus talibus reciprocis motibus divexatur, universalis convulsio adest, quæ Epilepsiæ nomen habet; & hæc à cerebri dura meninge, cujus actio & Conspiratio cum membranis nerveis universi corporis, imprimis medullæ spinalis, cumque musculis omnibus maxima existit, convulsa provenit; Particularis accidit, quando membranæ & nervi medullæ spinalis in hoc vel illo latere tali modo agitantur; sæpè ipsa spina vel antrorsum, vel retrorsum casu horribili, & misero curvatur, jactatur, & distorquetur, modò ut audivimus totum corpus flectitur, modò certi artus tantùm, manus, vel pedes. Sed majoris momenti distinctio est, quam nobis veteres reliquerunt, quamque omnem vel à repletionem, vel ab inanitione derivârunt, ut mox suò locò dicemus; per-

commodè in convulsionum censum referi solent ventriculi, & intestinorum affectus, qui à fortiori & alterna fibrarum circularium constrictione, atque remissione dependent, suntque Vomitus, cholera, Diarrhæa, Ructus, & plures alii, quos in caput ultimum rejecimus.

§. IV. Spasmus æque ac motus illi convulsivi universalis est, atque omnes partes occupat, & quanquam rarius observetur, triplicem tamen speciem omnes passim authores eidem statuunt. Tetanum igitur nuncupari volunt, quando totum corpus rigidum, situ recto absque motu voluntario jacet, atque muscoli flectentes ac extendentes simul affecti sunt; dum verò muscoli caput, collum &c. ad anteriora flectentes patiuntur Emprostotanus illis audit, quia corpus riget ita, ut caput ad genua usque cum violentia tractum videatur; tertium tandem Opisthotanum nominant, quando spasmus musculos Caput ac cervicem ad posteriora flectentes ita prehendit, ut dorsum quasi arcum formet. Catalepsi morbum licet rarissimum, atque à perpaucis practicorum observatum spasmo universali annumerandum esse quis inficiabitur? cùm Tetani nunc fortioris, nunc debilioris soboles quibusdam haberetur. Nam rigiditas, quæ in plerisque catalepticis sentitur, rectius ab universali repletione, vel inantione procedit, quatenus spiritus animales æquali quidem, sed majore vel minore copia in omnes musculos antagonistas influunt, unde animal magis aut minus rigidum in æquilibrio detinetur. Hoc affectu Anno 1684. in Italia totas legiones militum ob hyemem sævissimam correptas fuisse cl. Blancardus in sua praxi germanica confirmat. Particularis frequentior ac copiosior occurrit, suntque Risus sardonius, Spasmus Cynicus, Æsophagi, Cervicis, Maxillæ aliarumque partium spasmi, qui omnes annotandi forent, si prolixius de lisdem agere collatæ provinciæ ubertas haud vetaret.

§. V. Postquam paucis explicavimus spasmi ac convulsionis differentias, necesse erit rationem & causas rimari, quas tam multiplices statuunt authores, quibusque sibi ipsis non

non rarò contrarij fiunt. Miffa igitur recentiorum opinio-
ne, quam de irritatione feu vellicatione tenent, cum Pitcar-
nio & veteribus rectiffimè fentientibus fatemur, caufas con-
vulfionum effe duplices, inanitionem nimirum, aut repletio-
nem; atque ita, quæcunque corpus, corporisve partes ina-
niunt, exficcant, ac liquores corpori alendo neceffarios ab-
fumunt, ut fluxus fanguinis copiofior, purgatio nimia, inedia
propter magnam annonæ egeftatem, vigilæ immodicæ, feb-
res prægreffæ, & diuturnæ, calorque præcedens nimius, fuum
huc fymbolum, prout & oppofita ratione conferunt; quæ-
cunque corpus, corporisve partes admodum replent, & ple-
thoram, aut infarctum humiditatemve multam inducunt,
perfpiratio ab aëre frigido humido præpedita, voracitas, eb-
rietas, præfertim à vinis, quæ nefarii homines mangonio
corrumpunt, aut à vino adufto feu fpiritu vini fic dicto ex
frumento, tritico, aut hordeo parato; ita abufus acetario-
rum, carniū nimis falfarum, ac fumô induratarum, quæ
chylum craffum, vifcidum ingenerant, fanguinémque eous-
que craffum faciunt, ut fpiritus inde fecreti æquali facilitate
intra nervos dimoveri, & in varias undas agitari non pos-
fint, quod ultimum ad fenfum efficiendum requiritur, intra
mufculos verò cum fanguine concurrentes adhuc tamen ra-
refcere poffint, motus quoque convulfivos accerfent. De-
nique vulnera, inflammationes, ulcera, ad repletionem par-
tis referri debent, quòd dirigant copiam fpirituum anima-
lium, quâvis aliâ copiâ, ex quibusvis aliis caufis derivabili,
majorem; Nam fi in mufculum perveniat aut fanguinis aut
liquoris nervei copia major, quàm in mufculum oppofitum,
eâque præter voluntatem (liceat nobis Pitcarnii verba re-
cenfere) erit impetus ab iis impreffus etiam major & fic fiet
inflatio, contractiôque mufculi major, eâque præter impe-
rium voluntatis, unde convulfio: at fi in eum mufculum mi-
nor derivetur copia, quàm in oppofitum, fiet oppofiti contractio,
& rursus convulfio; quæ derivatio, cum fiet ope irritationis, non
aliter fieri, ac per repletionem partis vellicatæ concluditur.

§. VI. Epilepsiæ tum universalis, tum etiam particularis signa pathognomonica sunt vehementes, repentinæ, & reciprocæ universi corporis vel aliquarum duntaxat partium agitationes præter voluntatem, & imperium animæ in nobis exortæ; paroxysmus ordinatè vel inordinatè recurrens subito hominem prostermit, in quo oculi superiora versus distorquentur, sensuum adest abolitio cum respiratione suffocativa, dentes colliduntur, & pollices præsertim in principio in pugnum contrahi solent; subinde artus diù contorti perseverant, & si affectus radices altiores egit, spuma, & mucus salivæ ad finem paroxysmi fluit ex ore; in quibusdam excretionibus involuntariæ, ut Vomitus, Diarrhæa, Hæmorrhagiæ, excretio urinæ, spermatis contingunt. Spasmos verò dignoscimus ex rigiditate partis, atque contractione permanente, dum motus ejus voluntarius inhibitus est, nec non frigore tum patienti, tum Medico in parte læsa observabili.

§. VII. Convulsiones aliquando plus terroris quàm periculi alunt, præsertim chronicæ, nam hæ si non nimis diu perseverant, & ex succussu nulla nobilium partium lædatur, ut plurimum carent periculò; febribus acutis, & malignis supervenientes semper mali omnis vel ancipitis saltem habendæ sunt. Spasmi quoque universales sæpius inflammationem ac gangrænam producunt particulares verò in convulsiones facile terminantur, vel maximè dum partes principes non nihil diutius occupant. Spasmi itidem aut motus convulsivi vulneribus cerebri vel morbis acutis supervenientes periculosi sunt, ita Hippocr. Sect. 5. Aphor. 2. 3. &c. quare convulsiones idiopathicæ (symptomaticam enim excipimus) triplicem sequimur indicationem; primùm in paroxysmo inordinatum ac præternaturalem spirituum sanguinisque arteriosi motum compescere: Secundùm: urgentiori symptomati (quod suffocatio imminens est, vel partis cujusdam principis læsio) prospicere; ac tertium: extra paroxysmum causas removendò, morbum tollere conamur; quod nos pro diversa causarum

rum symptomatumque ratione effecturos speramus per Medicamenta tum in- tum externa antispasmodica, digestiva, præparantia, evacuantia, quibus tandem roborantia coronidem imponent.

CAPUT VIII.

DE

Apoplexia, & Paralyfi.

§. I.

A Binfluxu spirituum animalium, & sanguinis præter naturam aucto ad abolitum, à motibus convulsivis, & spasma ad Apoplexiam, & Paralyfin transgredimur. Qui cum Hippocr. Diocle, Praxagora, Asclepiade aliisque, quos Cælius enarrat, binos hos affectus uno eodémque nomine donant, atque congeries dicunt, rectiùs, ut nostra fert opinio, philosophantur, est enim Apoplexia privatio sensuum omnium tum internorum, tum externorum, motûsque omnis præter cordis & thoracis debilem cum stertore, ab impedito intra cerebrum cerebellumve spirituum animalium in nervos influxu producta; Paralyfis verò privatio itidem motûs aut sensûs tactûs aut utriusque, aſt per causam infra cerebellum ſubſiſtentem. Atque ita Themison partium resolutionem cum mentis impedimento Apoplexiam, ſinè hoc Paralyfin vocare conſuevit, & Celsi temporibûs Apoplexia Paralyſis dicebatur. Quare jam nemo miretur, nos utrumque hunc morbum uno, eodemque capite complecti, quibus vel ſolum caput omnem diverſitatem adfert.

§. II. Miſſa quali quali etiam Apoplexiæ diſiſione, ea nobis modò utilis eſſe videtur, quæ à cauſis unde hæc procedit, ſuum quoque mutuatur diſcrimen. Pitcarnius duplicem cauſam ſtatuit, extra vaſa unam, alteram intra vaſa probat contineri: utrâque enim impedit, ut nec ad motum, nec ad ſen-

sensum producendum ire, & redire possint sanguis, & spiritus animales. Causa prior est sanguis aut quivis liquor alius è vase rupto intra cerebrum egressus, vim premendi habens, ut & tumores, lapides &c. præter naturam intra cranium geniti; hinc spirituum in nervos cessat expulsio, quia motus sanguinis arteriosi per vasa cerebri sufflamminantur, aut quia medulosa nervorum initia comprimuntur; secundam verò eam dicimus, dum sanguis & humores adhuc in vasis suis contenti, vel stagnant, aut difficulter moventur; quod efficit plethora aut cachochymia. Nam nimia sanguinis copia arterias piam matrem intertextentes adeò amplificat, ut canales in fluida reniti haud possint, sed præter modum distenti nervos subjacentes coarctent, sicque sensus & motus authores ab influxu prohibeant; quod & præternaturalis humorum visciditas, aut crassities efficit, quæ æque ac multitudo illa aut nimia rarefcentia latera vasorum premendo effectum hunc morbosum producit. Cum itaque morbus sit effectus causæ morbificæ, duplex causa duplicem dabit effectum: quem Hippocr. Sect. 12. Aphor. 42. jam dudum annotavit, dum ait: Apoplexiam fortem nullò prorsus modò solvi, debilem verò non facile; illa siquidem ex vasorum cerebri ruptione fit, & lethalis est; hæc curantis manum admittit, si maturius remedia admoveantur, quia duntaxat ex distensione vasorum nimia & stagnatione humorum suboritur.

§. III. Antequam autem ad Paralyseos expositionem progredimur, modum, quò fit, ut ablato aliquarum partium motu supersint pectoris, cordisque motus, sive pulsus, & respiratio in apoplecticis, explicare conabimur. In omni motu, qui per musculos antagonistas gaudentes exercetur, derivanda est in musculum contrahendum quantitas succi nervei non solum par illi, qui eo tempore in oppositum derivatur, sed illo etiam amplior & major; alioquin pars movenda detinetur in æquilibrio immota: ergo plus succi nervei requiritur ad musculum antagonistam gaudentem, quàm eò destitutum: At Cor est musculus antagonista destitutus; adeoque minorem
copiam

copiam succi nervei postulat, ut motum suum obeat, quam alii muscoli artubus movendis dicati: Pitcarnius Elem. Med. l. 2. c. 2. §. 6. Haftenus cordis actionem profecuti sumus, quam nemo non facile admittet; verum respirationem (quæ æque ac prior actio vitalis est, atque index circuli sanguinis è corde pulsi per quasdam arterias adhuc vigentis & per venas reducti) uni tantum musculo agenti quis attribuet? cum thorax multis præditus lacertis modò dilatetur, modò constringatur. In hoc problemate solvendo utimur distinctione illa Galeni, quam de Diaphragmatis usu habet, quoque triplicem respirationem fieri hic author docet: primam quam vocat lenem seu parvam, à solo diaphragmate (huic consentiunt plures, qui respirationem in naturalem & violentam distinguunt, ea enim à nostro arbitrio tota non procedit, quòd dormientes quoque respiremus: secundam ac fortiolem à musculis intercostalibus concurrentibus, tertiam verò seu sublimem, aliis violentam etiam ab illis thoracis omnibus. Itaque diaphragma pars nervoso-membranaceo-carnosa musculis antagonists orbata cum sit, debilis illius, & parvæ respirationis præcipuum erit organon, quod cordis motui tam diu respondet, quam diu is liquidi nervosi in has partes perennet influxus, qui ad musculum pensilem taliter movendum sufficit.

§. IV. Præmissa jam prioris morbi notione secundum dividere, atque explicare inchoamus. Definitionem Paralyseos §. 1. hujus capituli adduximus, sicut & differentiam, quâ ab Apoplexia dignoscitur, & causam ejus continentem illi Apoplexiæ continenti simillimam; nunc differentiam ejus proferamus, quam ratione partium habet, quas afficit. Itaque si Paralysis in omnibus partibus infra caput locatis excepto pectore & corde accidit, vocari solet Paraplegia, si in alterutro latere Hemiplegia, hancque sinistri lateris periculosiorem illâ dextri lateris judicant nonnulli, dum verò una tantum aut altera ex partibus sensu aut motu privatur, Paraly sin particularem aut Paresin dicimus. Ulterius ratione causarum

magis, aut minùs gravium tres alias Paralyseos species observant authores, quas quidem in allata definitione quisque citò intelliget, est nihilominus operæ pretium, illas hîc loci fufius explanare, cùm inde totius morbi intelligentia habeatur. Prima ergo est, in qua tollitur motus sensu tactu salvo permanente, in altera sensus imminuitur, aut planè aboletur vigente partium motu, in tertia & sensus perit & motus. Igitur priorum duorum rationem reddamus, tertiæ enim ratio ex duabus prioribus componitur, unde illis explicatis etiam hujus expositio in promptu erit.

§. V. Quæ itaque omnium ratio, ut demonstrabilis fiat, superest, ut motûs sensûsque causam ac modum, quò isti in corpore contingunt, non nihil indagemus. Evidens est, motum fieri ex eo, quòd liquor nerveus vi sanguinis arteriosi pellatur per nervos in fibras minimas illis muscularibus intertextas vel copiâ majori, vel validiori impulsu; nam abscissò, ligatò, vel compressò quavis ratione nervò, deficit motus partis, ad quam tendit iste nervus, sed & evidens est, ligatâ vel abscissâ arteriâ perdi motum partis illius, ad quam sanguis per eam arteriam deferri solebat, quemadmodum Stenonis, Wilisii & Mayowii experimenta probârunt; quare & evidens erit, ad motum in partibus producendum influxum requiri & spirituum & sanguinis in musculos parti movendæ dicatos liberum, nullaque re impeditum; atque tunc fibræ musculares seu carneæ in amplitudine sua ab illis nerveis spiritibus turgidis, & velocius in iisdem motis, sibi que ex ordine finium ad instar innexis, compressæ pro ea fabrica, quam cum filis & funiculis aut restibus communem habent, in se redeunt, breviores fiunt, & contorquentur, sicque musculum totum in longitudine contrahunt, partemque illam in suos usus movent, ad quam caudâ pertingunt. Nullam autem esse necessitatem multæ brevitatis in musculo, ut fiat insignis partis translatio præcipuè in artuum extremis, pulcherrimò probat exemplò Verheyenius ex principiis mechanicæ petitò: Nam cùm musculi caudâ, ut ipse loquitur, passim implau-

plantentur in principio ossis partis movendæ, consideratur ibidem ut centrum circuli, cujus circumferentiam describit altera partis, quæ movetur, extremitas, parva autem contractio circa centrum efficit magnum motum in circumferentia. Ex quibus deductis nunc altera, sensûs scilicet apparet ratio, quæ in undulatione fluidi nervei, sive in trusione nervorum introrsum, & ab extremitatibus versûs cerebrum facta consistit; nam tunc sensum fieri manifestum est, quando objecta suo impetu penicillos nervorum comprimunt, liquoremque nerveum in moles suas ritè diffusum cerebrum versûs impellunt. Sed modò principium illud explicandum venit, quò fit, ut in Paralyâ motus quandoque pereat remanente sensu, aut vicissim sensus adimatur motu salvo, & integro; nam quòd utrumque accidat, ut in gravissima Paralyseos specie observamus, ex superius dictis jam est integrum. Tunc ergò motum remanente sensu perire dicimus, quando influxus spirituum vel impar est copiâ, vel impetu motui musculari perficiendo, sive quòd fibrillæ illæ membranoso-nerviceæ musculares haud satis comprimant, & ad-debitas contorsiones sollicitent; sive, quòd istæ in nimiam longitudinem aliunde protractæ sint; sive quòd sanguine haud sufficienter repletæ; quibus in casibus sensus tamen salvus subesse potest, quandoquidem iis omnibûs non obstantibûs fluidi nervei undulationem nunc nuper descriptam liberam adhuc & intactam concipimus. Ast ubi sensus perit motu adhuc dum vigente, vel causam accusamus illam spirituum animalium in nervis infrâ cerebrum ortis crassitatem, quâ quidem per nervos in musculos influunt, verùm molibus illis diffuere prohibentur, quibûs in undas levissima de causa sese effundunt; vel nervorum laxitatem majorem, quâ ad tremores vividos minùs idonei redduntur, transeunte intereà spiritu animali ad musculos.

§. VI. Hisce igitur omnibûs & singulîs ad rationis lancem libratîs facilè est occasionem detegere, quæ castrenses milites binis his affectibus subjicit, maximè si causas illas pro-

catarticas in auxilium advocemus, quas illi advocant in exitium, ut sunt crapula, & ardentium liquorum abusus, venus immodica, labor corporis nimius, nicotianæ perpetuus suctus, carbonum fumus, aër frigidus, humidus, paludosus, balnea aquæ frigida, ira, sollicitudo, terror cum sexcentis aliis, iis scilicet, quæ liquidi nervosi & arteriosi in musculos fluxum & refluxum impediunt, quæ nerviceas & musculares fibras ad tremores vivos, ad contractiones edendas inhabiles faciunt, si hæc intra siue extra specum ossium capitis contingant. Quare respicienti ad rationem, quâ producuntur, & causas à quibus natales habent secunda Apoplexiæ species atque Paralysis, manifestum est, indicari ab his primò omnia quæcunque in paroxysmo ægrum excitant, atque dolorem & molestiam inferre valent, prout & ea, quæ promptè evacuant; siquidem in paroxysmo Apoplexiæ ægro per odorifera acria ac spiritiosa, per clysteres & suppositoria itidem acria, per sternutatoria, frictiones cum setaceo, ligaturas, vociferationes, rube-facientia, vesicantia, caustica, &c. excitato præter sanguinem è vena missum (quæ tamen venæ sectio in Paralyti, cum tantum, tamque urgens periculum haud sit, cautè instituenda est, & quidem in plethora, evacuatione sanguinis suppressa, ictu, casu, vulnere, parca manu, & per vices: vomitoria, atque purgantia in auxilium vocentur, nam detracta aut vomitoriò, aut purgante, aut aliò quòvis modò, quantitate humorum, stagnatio & visciditas, & ad vasa adhæsiò æquè promptè, ac tutò istis tollitur remediis; ob eandem quoque rationem spiritus urinosi, cornucervi, alique similes adhibentur, talia enim vî dolorificâ prosunt partibus solidis motum, hinc etiam sensum conciliandò: quippe aliis, quas possident, viribus nequeunt quidquam præstare in apoplecticis sanandis, cum nec facilè, nec citò ad sanguinem nimis tardè motum, deferantur, præsertim in cerebro. Ægro tandem extrà paroxysmum constituto repetitis debitò intervallo purgantibus, nec non sanguinem viscosum attenuantibus, ac resolventibus decoctis, ac mixturis sudoriferis, inunctiones, & frictiones
calidæ

calldæ sunt usurpandæ ; quemadmodum & usurpanda sunt roborantia sive intrinsecus, sive extrinsecus admissa, & tandem diætæ conveniens, qua paroxysmum aliquando sequentem longius à se amoveat.

CAPUT IX.

DE

Quibusdam Ventriculi & Intestinorum morbis seu de symptomatibus, ut ajunt in excretis.

§. I.

EXtremum disputationis nostræ caput dant nobis quidam ex morbis ventriculi & intestinorum, quos etsi creberimos in castris sciamus, placuit tamen eos in ultimum hunc locum rejicere, postquam à morbis universalibus ad particulares, ab illis capitis & superiorum partium ad abdominis, ad infimi ventris ægrotationes descendere animus erat : Et quamvis istarum quædam Epidemicis rectius adnumerandæ forent, quàm sporadicis adnumerentur, quòd rariùs absque contagio eveniant, nos tamen, qui solius morbi rationem nunquam non habuimus (si illa de septentrionali, & celtica Lue excipiamus) neque in præsens ad contagium respiciemus. Sunt autem morbi isti quos modò pertractabimus, Vomitus, Diarrhæa, Cholera præcipuè humida, atque Dysenteria.

§. II. Quemadmodum ergò vomitus motus est depravatus seu antiperistalticus Ventriculi pylorum cum fundo versùs orificium sinistrum violenter convellens, atque ejus contenta varia per gullam cum impetu rejiciens, ita diarrhæa fre-

quens, larga, aut diuturna fluidorum diversorum per alvum excretio est ab irregulari spirituum in fibras ventriculi superius sinistrorsum tendentes, & intestinorum motrices influxu, hinc earum præternaturam adaucta constrictione dependens, cholera verò humida morbus ex utroque hoc morbo compactus; siquidem in hac ob humorum extrà animal putrescentium copiam, & virus ventriculi fibræ omnes admotus convulsivos excitantur, atque peccans materia per utrumque orificium alternis motibus extruditur. Neque est ut dysenteriam, quæ omnium castrensiu morborum frequentissima est, aliunde derivamus, quàm ab eodem adaucto motu peristaltico, à quo diarrhæam supra jam annotatam exoriri probavimus; nam dysenteriam pro cruenta diarrhæa æstimamus, in qua excrementitiorum humorum sanguine, pure, & mucosa materia infectorum cum dolore & ventris torminibus, aliisque symptomatibus per alvum rejectio observatur.

§. III. Differentiæ cujusvis morbi ex adductis dependent à diversitate causarum antecedentium, seu materialium, ut quibusdam placet; est enim vomitus, pro contentorum ventriculi per os rejectione varius: acidus, pituitosus & glutinosus in hypochondriacis & melancholicis observatur; amaricans & nidorosus cholericos vexat: cruenti in capite de hæmorrhagiis intelligentiam dedimus, & sic porro. Similiter Diarrhæa pro humorum peccantium varietate discrepat; quando ergo biliosa dejiciuntur, quod fit, dum quædam portio bilis ex hepate, aut vesica fellis, per motus convulsivos ventriculi ad intestina exprimitur (nam propter officii communionem & loci viciniam ductus isti inter se consentiunt) Billiosam nuncupamus; parva siquidem liquoris amari copia inficit liquores intestinorum, aut etiam ventriculi adeò, ut omnia, quæ evomuntur, aut dejiciuntur, biliosa habeantur; sic quoque chylosa seu Lienteria, aut etiam cæliaca passio à cibis parum aut nihil immutatis, suam sortiuntur denominationem; serosam verò illam intelligunt, in qua serum tenue excernitur. Præter Vom-
tum

tum Idiopathicum etiam Vomitus sympaticus est, & per consensum, ut in Nephritide, inflammatione hepatis, llenis, intestinorum, &c. quemadmodum & Diarrhææ symptomaticæ notantur, atque aliis morbis supervenientes. Tandem dysenteria duplex observabilis est, alba nimirum & rubra, illa ab hac haud parùm abludit, in alba enim, modicum cruoris manat, ingens autem mucii copia dejicitur; quod secus in rubra contingit, etenim in hac sanguis copiosior cum frustis parvis quasi carneis, vix non semper per alvum egeri solet. Accedit, quod hæc atrocissimâs spasmis & torminosâs doloribus, pulsu febrili, siti, vigiliis, cibi fastidiô, nonnunquam vomitu stipata sit; hinc benè distinguitur ab hæmorrhoidibus, nam in utroque affectu sanguis excrementis intermixtus, sed in postremo cum euphoria secedit.

§. IV. Sed alia adhuc est dysenteriae differentia, quam milites in castris patiuntur, & quæ epidemica nominatur; verùm hæc ad nos modò non attinet, qui, in sporadicis morbis occupatissimi sumus. Oritur autem illa potissimum ab aëris vitiosa, ac morbosa constitutione, quæ in frigido-humido ac nebuloso consistit; vel quod humores per transpirationem eliminandi à peripheria ad internas partes ventriculum, & intestina coerceantur, ibique copiosius collecti putrescant, tunicamque nerveam præter ordinem vellicent; vel quod ob eandem procatarcticam causam radicibus ductus hepatici & pancreatici solito patentioribus major liquoris aucti impetus in latera orificiorum, earumque radicum fiat, quâ ista quaquaversum distenta, & distracta integros etiam sanguinis globulos transmittunt; cumque totum hoc absque rarefcentia, & motu sanguinis adaucto difficulter accidat, febris aderit, quæ hanc Dysenteriae speciem comitabitur. Inter causas externas, quæ vomitum dyarrhæam, choleram, atque dysenteriam ventriculô & intestinâs, ad hos morbos dispositis gignunt, frequentiores, magisque generales sunt fructus horarei rore nocivo, autumnali præsertim tempore, conspersi, ut pruna, mala persica, melones, cucumeres &c. huc faciunt varia fun-
P
gorum

gorum genera, panes mucidi, & corrupti, carnes putridæ, Verminosæ, lardum rancidum, olera variis insectis permixta, farina situ & loliô corrupta &c. quæ omnia in annonæ caritate tam avidè à famelico milite devorantur, quàm devorantur cupedia à Sybaritis. His accedit potus aquarum stagnantium ex lacubus, paludibus, vel etiam ex nive haustarum; sitis enim, ut opinor, omnium naturalium stimulus maximus, adeò sæpè affligit milites, ut deficientibus aliis liquidis nec à latrinis abstineant. Patet igitur omne illud, quod fibras nerveo-musculosas ventriculi, & intestinorum vehementiùs vellicare, distendere, atque istorum liquores in unam vel alteram ex recensitis partibus præternaturæ ordinem clere valet, causam horum effectuum existere: unde etiam humores corrupti, viscidi, biliosi, tumores, ulcera, vulnera, aliaque propè innumera huc revocantur.

§. V. Diagnosim quod concernit: vomitus, & eò rejecta, equidem insensus incurrunt, nullis signis indigent; qualia tamen consulenda sunt, quæ ad cognitionem tum vomitus Ideopathici, & sympathici, cum causarum eum antecedentium spectant. Nempe si malum existat Idiopathicum, ventriculi alias malè constituti indicia aderunt, inappetentia, gravitas, tensio, & inflatio, in regione epigastica notabilis, vomitusque observabitur magis continuus tam ante, quàm post cibum affligens. Si vitium ventriculi organicum subfuerit, tumor, ulcus &c, nullis remediis promptè cedit vomitus, utpote à causa fixiori & minus mobili dependens; vulnus aut violentiam perpeffam æger indicabit; sympathicus verò cognoscitur, quòd per intervalla affligat, & vel totius Corporis vel certarum partium morbosè se habentium signa obvia sint. Causæ denique tam inquàm externæ partim ex signis temperamenti, partim ex relatione ægrorum, partim ex vomitu rejectorum qualitate, & notabili actionum in certis partibus læsione deducuntur. Diarrhææ itidem signa in genere manifesta sunt, dum æger excrementa liquidiora, & frequentiora, quàm

quàm naturalis consuetudo postulat cogi se per alvum depone-
nere conqueritur. Qualia autem illa respectu materiæ exi-
stant, adstantes iudicio à colore, fæto-
re, consistentia, simili-
busque qualitatibus in sensus incurrentibus desumpto narra-
bunt: virium verò tolerantiam, & febrim, si quæ adsit ipse
medicus dijudicabit. Cholera humida pluribûs, iisque peri-
culosissimâs stipatur accidentibûs; inter quæ primatum te-
nent insignis præcordiorum anxietas, torsio ac inflatio inte-
stinorum, & ventriculi, quibus accedunt sitis, æstus, cru-
rum, & brachiorum convulsio, cum pulsu parvo & inæquali,
lipothymia cum sudore totius corporis frigido &c. tandem
Dysenteria in differentiis satis superque indicata fuit.

§. VI. Generalis horum morborum progrosis ex reje-
ctorum quantitate, qualitate, ægri viribus, corporis habitudi-
ne, symptomatibusque concomitantibus, aut subsequenter, aut
mitioribus, vel vehementioribus desumuntur. In specie verò de
cholera est notandum, eam morbum esse acutum, & propter
virium dissolutionem repentinam etiam mortem accelerare,
pro crebritate scilicet lipothymia vel convulsionum; cete-
rùm quæ per vomitum, alvumque tum in ipso hoc affectu,
tum in reliquis enumeratis ejiciuntur, quò magis fuerint cor-
rupta, livida, fætida &c. eò majorem malignitatem porten-
dent. Videatur Hippoc. Sect. 6. Aphor. 3. & 43. item Sect. 8.
aphor. 6. &c.

§. VII. Cura autem eò dirigenda est, ut in Singulis
hisce affectibus primò causa ventriculum, ac intestina ad motus
spasmodicos præter naturam irritans removeatur, secundò san-
guinis orgasmus febrilis sistatur, tertio malignitas, si quæ adest,
expurgetur, & demum intestina primæque viæ erosæ ac exul-
ceratæ abstergnatur, ac consolidentur. Quod pro necessi-
tate, & rerum circumstantia præstant vomitoria, & laxan-
tia, item clysmata &c. sudorifera, absorbentia, obvolventia,
diluentia, quibus opiata quòque suo tempore admisceantur;

dein stomachica, adstringentia, tum illa interna, tum etiam
externa, atque ubi inflammationis suspicio adesset, venæ sectio,
vel etiam hirudines applicatæ omnem lineam absolvent, prout
& hæ ultimæ lineæ sint præsentis Disputationis nostræ, erudi-
tum Lectorem iterum & tertium monentes, nos etsi morbos
castrensiū sporadicos non omnes, potiores tamen annotasse,
atque à potiori denominationem rectè fieri author nobis est
Cardanus, qui Lib. 1. Medic. contrad. tract. 1. contrad. 4.

titulum à majori parte desumendum esse
nos docet.

FINIS.

Errata Benevolus Lector sic corriget.

	Pag.	Lin.	Errata.	Lege.
<i>Dedicat.</i>	2.	13.	snprà	suprà
-	-	17.	famen	famem
-	3.	19.	ingeniisque	ingeniique
<i>Præfat.</i>				
-	2.	40.	Gualterus, Harris	Gualterus Harris
-	5.	13.	Bazzanus, Mathæus	Bazzanus Mathæus
-	-	17.	Waldsbhmid.	Waldschmid
-	-	21.	Gaudebimus plebeja	gaudebimus; plebeja
<i>Pars. Cap.</i>	5.	-		
1. 1.	3.	1.	raçtè	rectè
-	-	7.	placidis	placitis
-	4.	10.	& ordine, motrū	& ordine motuum
-	6.	13.	Præternatnrales	Præternaturales
-	8.	13.	mala, illa	mala illa
-	11.	12.	cum eo	cùm eò
- 2.	4.	6.	inpatiente	in patiente
-	-	32.	vorios	varios
- 3.	5.	2.	effectus	effectus
-	2.	6.	accipias	excipias
-	4.	20.	possunt	possint
-	-	22.	& sic: in ceteris	& sic in ceteris
-	6.	12.	irritata	irritata
<i>Pars.</i>				
2. 1.	2.	5.	Chauv in	Chauv: in
-	-	7.	decentio	Decentio
-	3.	1.	Est autum	Est autem
-	5.	12.	ex partibus atque	ex partibus; atque
-	10.	1.	vigillam	Vigiliam
-	-	35.	nabis	nobis
-	-	37.	fugentimus	fugentibus
-	13.	3.	inter qnos	inter quos
-	-	33.	Pictoribus	Pictonibus
-	14.	5.	in gesta	ingesta
-	-	16.	equitem	equidem
- 2.	1.	21.	Lib. 2da.	lib. 2do
-	10.	16.	ad . motum	ad motum
-	-	33.	Coloris	caloris
-	13.	9.	prostratio	prostratio
-	15.	11.	convuisiones	convulsiones
-	-	38.	circuitus	circuitus

<i>Pars. Cap.</i>	<i>S.</i>	<i>Lin.</i>	<i>Errata.</i>	<i>Lege.</i>
2. 2.	15.	55.	à vomitu	à fomite
- -	-	75.	superficem	superficiem
- -	17.	6.	intermissionis	intermissionis
- -	-	10.	longius	longius
- -	-	24.	exstiteriti;	exstiterit;
- -	18.	55.	simili prorsus naturæ	similis prorsus naturæ
- -	-	81.	quotidianam	quotidianam
- -	19.	9.	lentitudinis	lenitudinis
- -	-	32.	coloris	colores.
- -	20.	5.	carescentia	rarefcentia
- -	-	36.	fundent	fundant
- -	-	44.	stu - diosè	studiosè
- -	21.	13.	P. I. C. 2. S. 14.	P. I. C. 2. S. 4.
- -	22.	6.	P. I. C. 2. S. 17.	P. I. C. 2. S. 7.
- -	-	33.	robor	robur
- -	25.	12.	flavescent	flaccescunt
- -	26.	14.	comprehenidmus	comprehendimus
- -	-	63.	etfi	& si
- -	-	105.	vel graves sunt	vel graves haud sunt
- -	-	108.	periculosa	periculosam
- -	-	135.	deligium	deliquium
- -	-	136.	strictor	stridor
- 3.	7.	9.	charecter	character
- -	8.	6.	perinones	Perniones
- 4.	6.	9.	hæmorrhodium	hæmorrhoidum
- 5.	7.	1.	natamus	notamus
- 6.	6.	9.	diaphoraticis	diaphoreticis
- -	-	10.	humorem	honorum
- 7.	4.	17.	inantione	inanitione
- 8.	5.	17.	fiminum	Viminum
- 9.	5.	3.	ideopathici	idiopathici
- -	-	7.	epigraftica	epigastrica
- -	6.	1.	progrosis	prognosis
- -	7.	6.	abstergnatur	abstergantur

Managetta, Franciscus X.

Disp. path. de morbis sporadicis intemis militum in castris existentium

Vienna Austriae 1736

4 Diss. 3800,3

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10974456-6

VD18 15024318-001